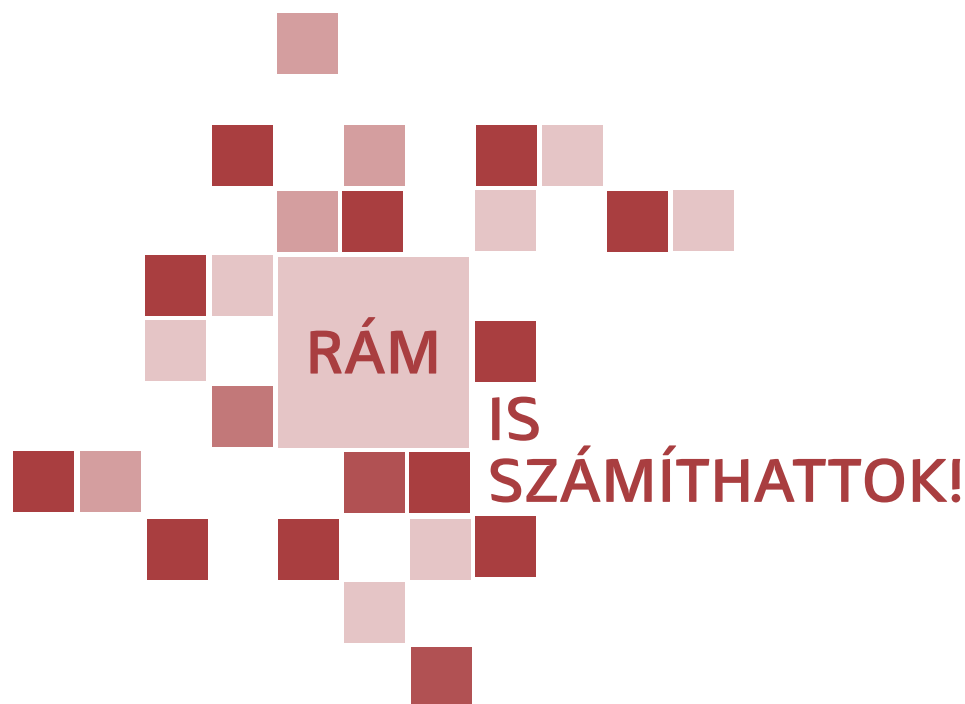

Workshop

globális állampolgároknak

... amikor a globális polgártársainkkal szembeni etikus magatartásról van szó

... amikor a globális környezetünkkel szembeni felelős gondolkodásról van szó

... amikor a munkások megfelelő munkakörülményeinek támogatásáról van szó, bárhol a világon

... amikor a természeti erőforrások fenntartható használatáról van szó

... amikor az egyenlő esélyekről van szó a nemzetközi kereskedelemben

Írta

Sašo Kronegger, Katja Mrak, Rene Suša

Szerkesztő

Katja Mrak, Humanitas, társaság az emberi jogokért

Fordítás

Nagy Balázs

Lektorálás

Mihalkó Viktória

Grafikai tervezés

Malvina Aurelia Lubec

Nyomda

Medium d. o. o., Žirovnica

Példányszám

30

Ljubljana, 2010

A kiadvány a Globális Nevelés Tudásközpontok Regionális Hálózata c. projekt keretében jött létre az Európai Bizottság – Egész életen át tartó tanulás program Grundtvig alprogramjának támogatásával. A kiadványban ismertetett nézetek nem szükségszerűen tükrözik az Európai Bizottság nézeteit és véleményét.

Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság

Az egész életen át tartó tanulás programja

TARTALOM

Bevezető	4
Útmutató	5
1. téma: HULLADÉK	13
2. téma: VÍZ	21
3. téma: KÁVÉ	28
4. téma: MÉDIA	35
5. téma: BANÁN	41
6. téma: AGROÜZEMANYAGOK	49
7. téma: RIZS	54
8. téma: KAKAÓ	61
Bevezető képsorozat a témákhoz	70
Tematikus forrásjegyzék	72
A képek forrása	77
Jegyzetek	78

BEVEZETŐ

A világ, amelyben élünk: egy globalizált világ

A világ országai között kialakult kölcsönös függések egy globalizált rendszerre álltak össze. A közelmúlt történelme egyértelműen bizonyítja, hogy a lakóhelyüinktől több ezer kilométeres távolságra zajló események és folyamatok hatással vannak az életünkre. A világméretű gazdasági, geopolitikai és társadalmi kapcsolatok, valamint a modern kommunikációs technológiák, a média, a közlekedés és az információ, az egyének és az áruk gyors áramlását teszik lehetővé. Ezek együtt az okai és jellemzői a globalizációnak, annak a folyamatnak, amely egy kölcsönös függőséggel jellemezhető világot hozott létre.

A folyamat egyaránt jár pozitív és negatív következményekkel.

Pozitív következmény, hogy kitágult a horizontunk, szélesebb körben és egyszerűbben férünk hozzá ismeretekhez, a tudomány és a technológia legújabb vívmányaihoz; megismertük a multikulturalitás és az interkulturalitás nézőpontjait; bővültek az egyéni és társadalmi fejlődés lehetőségei, valamint létrejött az esély, hogy közös gondolkodással és cselekvéssel találjunk megoldást közös gondjainkra.

A negatív következmények elsősorban szocio-ökonomiai és környezeti szinten jelentkeztek: egyrészt nőtt a társadalmakon belüli szegénység. Egyre nagyobb a távolság a fejlett és a fejlődő országok között, csakúgy, mint a kiváltságosok és a kirekesztettek között az egyes közösségekben. Egyre többen élnek alacsony életszínvonalon, szenvednek betegségektől vagy emberi, munkavállalói jogaik megsértése miatt. Sokakat kényszerítenek lakóhelyük elhagyására, nő a rasszizmus, és az idegengyűlölet. A szaporodó konfliktusok nyomán növekszik a bizonytalanság- és csökken a biztonságérzetünk. Másrészt a környezetet is számos káros következmény sújtja, mint amilyen az üvegházhatás és a klímaváltozás, a környezetszennyezés és a természeti erőforrások kimerítése.

Sok modern gondolkodó a globalizáció negatív következményeiért a transznacionális cégek korlátozás nélküli tevékenységét, valamint az egyoldalú fejlődést támogató politikai döntéshozatalt okolja, amely a piaci dominancián, a növekvő fogyasztáson és a versenyen alapszik.

Egyre nő a változás igénye a fenntarthatóbb és igazságosabb fejlődés érdekében. A változás csak nemzetközi együttműködések révén valósulhat meg, amelyekre az egyre erősödő civil mozgalmak és nemzetközi szervezetek együttműködéseken, nyilatkozatokon és kampányokon keresztül hívják fel a figyelmet.

Globális nevelés – hogyan legyünk aktív globális állampolgárok

A globális nevelés egy oktatási szemlélet, amelyet az a tény hívott életre, hogy a mai ember egyre erőteljesebben globalizálódó világban él és cselekszik. Ezért az oktatás központi szerepet játszik abban, hogy a tanulók lehetőséget kapjanak és képessé váljanak saját nézőpontjuk kialakítására és megosztására, segít számukra megtalálni szerepüket a globális közösségen belül. A globális nevelés lehetővé teszi a komplex társadalmi, ökológiai, politikai és gazdasági kérdések összefüggéseinek megértését és megvitatását, valamint új gondolkodás- és cselekvési módok kialakítását.

A globális nevelés aktív globális állampolgárokat nevel. A globális állampolgárságot tekinthetjük egy folyamatnak, amelynek során az egyén felelőssé válik a környezetéért, másokért és a társadalomért, amelyben élünk egy szélesebb, nemzeti és kontinentális határokon átívelő kontextusban. Önként vállalt elköteleződést jelent az egymás iránti tiszteletre épülő társadalom fejlődése iránt. Ugyanakkor etikus viszonyt is jelent a civilizációs problémákkal kapcsolatban, amelyekkel az emberiség néz szembe, és azokkal a megoldási módokkal kapcsolatban is, amelyek ezeket a globális problémákat lokális szinten kezelik. És egyfajta felhatalmazás is a cselekvésre.

A „Rám is számíthattok!” egy olyan kiadvány, amely szeretné felhívni a figyelmet a globális állampolgárságunkra és egyben cselekvésre ösztönöz az előttünk álló kihívások kapcsán, amelyeket a globális közösség tagjaiként mi magunk idézünk elő. A kiadvány gyakorlatai a formális és a nem formális oktatás keretei között egyaránt elvégezhetők és szabadon alakíthatók az adott tanulási helyzet igényeinek megfelelően. Reméljük, örömmel fogják használni és örömmel fogják felfedezni önmagukban is a globális polgárt!

Dr. Franz Halbartschlager, az oktatási részleg vezetője, Suedwind

ALAPOK

A Rám is számíthattok! egy teljes, a globális állampolgárságról szóló workshopot tartalmazó kézikönyv segédanyagokkal és útmutatóval kiegészítve. A 15 évesnél idősebb tanulókat és a felnőtteket célozza meg. A workshop valamivel több, mint 4 órája alatt a résztvevők megértik az emberek és a környezet közötti összefüggéseket, megtanulják a megismert információkat továbbadni másoknak, és megtanulják, hogyan hozhatnak szociálisan és környezeti szempontból felelős döntéseket.

A kézikönyv nyolc kérdéskörrel kapcsolatban tartalmaz anyagokat és gyakorlatokat. A gyakorlatvezető tettsége szerint elhagyhat témákat a csoport nagysága valamint a résztvevők érdeklődése és meglevő ismeretei függvényében. A workshop tartalma bővíthető olyan témákkal, mint pl.: textil, játékok, információs technológia, szállítás, márkák, pénzügyi globalizáció, stb. és későbbi időpontban folytatható.

A workshop 6–24 résztvevőnek készült, és minimális pedagógiai vagy gyakorlatvezetői tapasztalatot igényel. Tulajdonképpen bárhol kivitelezhető, nem igényel különleges eszközöket. A gyakorlat vezetőjének mindössze a kézikönyvben található anyagokat kell előkészítenie.

A gyakorlatok instrukciói tartalmazzák a gyakorlatok elvégzéséhez szükséges időt is. A teljes csoportban végzendő feladatok időtartama max. 16 fős csoportlétszámig érvényes, ha nagyobb létszámú csoporttal dolgozunk, a csoportnak több időre van szüksége a prezentációkhoz és a végső közös megbeszéléshez. Az alcsoportoknak szóló feladatokra szánt idő max. 4 fős csoportokra érvényes. Ha több résztvevő van az alcsoportokban, a megbeszélési idő témánként 10 perccel bővíthető.

A WORKSHOP CÉLJA

A workshop célja, hogy gondolkodásra ösztönözze a résztvevőket globális és lokális összefüggésekről, mindennapi cselekedeteik, döntéseik globális hatásairól.

CÉLOK

A résztvevők

- gondolkodjanak önmaguk, mások és a környezet kapcsolatáról,
- felismerjék, hogy a különböző döntések milyen hatással vannak másokra és a környezetre,
- készítsenek cselekvési tervet arra vonatkozóan, hogyan javíthatnak mások élethelyzetén és a környezet állapotán.

TERVEZETT MENETREND	-tól	-ig	Időtartam	Gyakorlat	Módszerek és instrukciók
	09:00	09:20	00:20	Bemutakozás, szabályok	Név, foglalkozás, honnan jöttél, mi az, amit nem tartasz jónak a világban és mi az, amit igen? Megállapodás a csoportos munka szabályairól és a workshop szerkezetéről.
	09:20	09:30	00:10	Egy globális polgár története	Fotósorozat. Az alcsoportok kialakítása, a témák véletlenszerű kiosztása.
	09:30	10:00	00:30	1. téma	Munka az alcsoportokban a témához tartozó anyagokkal.
	10:00	10:15	00:15	„Méltányos” szünet	
	10:15	10:45	00:30	2. téma	Munka az alcsoportokban a témához tartozó anyagokkal.
	10:45	11:15	00:30	Előkészület a prezentációkra	Munka az alcsoportokban.
	11:15	11:30	00:15	„Méltányos” szünet	
	11:30	12:30	01:00	Prezentációk	6 téma, témánként 10 perc
	12:30	13:00	00:30	Döntéshozatal: hogyan javíthatunk a helyzeten	Mi az, amit már most is megteszek és mi mást tehetek még?
	13:00	13:15	00:15	Értékelés	A workshop értékelése, tanulságok.

TÉMÁK	HULLADÉK VÍZ	KÁVÉ MÉDIA	BANÁN AGROÜZEMANYAGOK	RIZS KAKAO
-------	-----------------	---------------	--------------------------	---------------

Az egyes témákhoz tartozó feladatok végrehajtása mintegy 30 percet igényel. Egymástól függetlenül, más workshopok részfeladataiként is használhatók. A témák részletesebb leírása megtalálható a kézikönyvben. Minden téma külön fejezetet kapott.

Minden fejezet tartalmazza a következőket:

A gyakorlat szerkezete – Ez a rész a résztvevők tevékenységét tartalmazza, célja, hogy segítse a gyakorlatvezetőt a kiscsoportokban végzett feladatok ellenőrzésében.

Instrukciók a résztvevőknek – Táblázat a résztvevőknek szóló feladatokról. A gyakorlatvezetők lemásolhatják és akár ki is oszthatják a táblázatokat a résztvevőknek a feladathoz tartozó egyéb anyagokkal együtt. Segítségével a kiscsoportokban dolgozó résztvevők ellenőrizhetik a teendőiket, mialatt a gyakorlatvezető nyomon követheti a feladatvégzést anélkül, hogy feleslegesen közbeavatkozna.

Eszközök a résztvevőknek – Ez a rész azokat a szövegeket tartalmazza, amelyeket a résztvevők megkapnak a gyakorlatvezetőtől az instrukciókkal együtt. A gyakorlatvezetőnek másolatokat kell készítenie a szövegekről, és a feladatnak megfelelően elrendezni azokat. A szövegek a résztvevők ismeretanyagának bővítését célozzák, ezért csak akkor olvashatják el azokat, amikor a gyakorlat megfelelő pontjához érnek. A borítékkal jelölt szövegeket (✉) egy borítékba kell tenni, és a borítékra rá kell írni az aktuális feladat számát. A borítékokat a résztvevők csak a megfelelő időpontban nyithatják ki. (Lásd még a „Szükséges eszközök” részt az egyes fejezetekben.)

További anyagok a gyakorlatvezetőknek – Ez a rész a gyakorlatvezető felkészülését segíti. A kiegészítő információk hasznosak lehetnek, amikor a résztvevők kérdéseket tesznek fel az egyes témákkal kapcsolatban, vagy ha a gyakorlatvezető újabb lendületet akar adni a beszélgetésnek.

Az eszközök előkészítése

A globális polgár történetének bemutatásához a gyakorlatvezetőnek szüksége van a kézikönyvben megtalálható fotósorozatra. A kiscsoportokra vonatkozó feladatok kiosztásához a gyakorlatvezetőnek másolatot kell készítenie és ki kell vágnia az egyes témákat tartalmazó fejezetek végén található fotósorozat képeit. A témákhoz tartozó szövegek előkészítéséről feljebb már szoltunk.

A fenntarthatóság érdekében javasoljuk, hogy a többször használható eszközöket, anyagokat (instrukciók, szövegek, képek) laminálják, hogy tartósabbak legyenek, és minél kevesebb hulladék képződjön a workshopok során. Az egyes feladatokhoz tartozó szövegeket kétoldalasra nyomtassák, jelezve, hogy a szöveg a másik oldalon folytatódik. Azok a poszterek, amelyekre a résztvevők leírják az ötleteiket, lehetnek újrahasznosított, újrafelhasznált poszterek, amelyeknek az egyik felét már korábban használták.

A workshop helyszínének előkészítése

A workshop megtartásához olyan helyszínre van szükség, ahol az összes résztvevő körbeültethető és 3–6 kiscsoport is tud egymással párhuzamosan dolgozni. Jó, ha van egy felírotábla/flipchart a helyiségben, illetve a falon elég hely a résztvevők által készített prezentációs poszterek felragasztásához.

A WORKSHOP MENETE

1. bemutatkozás 20 perc

A csoport tagjai üljenek körbe. Fontos, hogy minden résztvevő mutakozzon be (a sorrend mellékes). Mindenki válaszoljon a következő kérdésekre:

- A nevem...
- Honnan jöttem?
- Mivel foglalkozom?
- Nem tartom jónak, hogy...
- Jónak tartom, hogy...

A „Nem tartom jónak”-részben a résztvevő egy mondatot mondhat arról, hogy milyen kihívásokkal kell szembenéznie a modern világnak. A gyakorlatvezető kérje meg a résztvevőket, hogy minél pontosabban fogalmazza meg az adott problémát. Akár példákkal is segíthet. A példák társadalmi vagy környezeti problémákról szólnak, hogy ne szűkítse le a résztvevők gondolkodását egy területre.

Példák: „Nem tartom jónak, hogy az eldobható pelenkák nem környezetbarát termékek, mivel 20 évre van szükség a lebomlásukhoz, és zavar, hogy nehéz környezetbarát pelenkát beszerezni.”

„Nem tartom jónak, hogy nem tudom, honnan származik a kávé.”

„Nem tartom jónak, hogy ivóvízzel öblítjük le a WC-t, miközben az ivóvíz óriási kincs a Föld egyes vidékein.”

„Nem tartom jónak, hogy mi Európában azért tudunk olcsó termékeket venni, mert a gyártó országokban kizsákmányolják a munkásokat.”

„Nem tartom jónak, hogy a munkahelyem, vagy az iskola és az otthonom közötti rossz tömegközlekedés miatt kénytelen vagyok naponta használni az autót.”

A „Jónak tartom” részben a résztvevők arról beszéljenek, hogy mit teszünk egyéneként vagy társadalmilag annak érdekében, hogy megpróbáljuk a globális problémákat megoldani, kezelni.

Példák: „Jónak tartom, hogy szelektíven gyűjthetem a szemetet.”

„Jónak tartom, hogy tudok fair-trade termékeket vásárolni a közeli boltban.”

„Jónak tartom, hogy vannak társadalmi felelősséget vállaló cégek, és mindez ellenőrizhető, dokumentálható.”

Javaslatok a bemutatkozó gyakorlathoz

A résztvevők bemutatkozása részben magán a csoporton múlik. Másmilyen lesz a bemutatkozás, ha a résztvevők már ismerik egymást és megint más, ha csak a workshop alkalmával találkoznak. Tekintve, hogy a workshopon részt vehetnek olyanok, akik már ismerik egymást és akár a csoportvezető is unhatja ezt a bemutatkozási formát a sokadik workshop után, a bemutatkozó rész változhat. (Más kérdések, más módszerek is alkalmazhatók.)

Ha a gyakorlatvezető szeretné, hogy a csoport tagjai megtanulják egymás neveit, játszhatnak névmemorizáló játékot jégtörőként (a résztvevők sorban bemutatkoznak, de nem csak a saját nevüket mondják el, hanem az összes már előttük bemutatkozott csoporttag nevét is).

A bemutatkozást a résztvevők maguk is elvégezhetik. Egy ilyen módszer a bingó, amikor az első, aki kitölti a listát, nyer. A résztvevők listát kapnak, rajta egy sor kijelentéssel. Olyan résztvevőket kell találniuk, akikre az adott kijelentés igaz. (pl.: van macskája) Amikor a résztvevő megtalálja a megfelelő személyt, a személy aláírja a listán azt a részt, ami rá vonatkozóan igaz. Az nyer, akinek elsőként gyűlik össze minden aláírás a listában. A kijelentéseket a gyakorlatvezető a csoport igényeihez igazíthatja.

Egy másik jégtörő játék: a gyakorlatvezető a székekből egy kört formál a teremben úgy, hogy a résztvevők számánál eggyel kevesebb székot használ. A résztvevők leülnek, a gyakorlatvezető beáll a kör közepére és tesz egy kijelentést (pl.: akik szeretik a csoportmunkát, akik farmert viselnek, stb.), és azok a résztvevők, akikre a kijelentés igaz, felállnak, és átülnek egy másik székre, mialatt a csoport közepén ülő szintén megpróbál leülni egy üres székre. Akinek nem jut szék, beáll a kör közepére és tesz egy kijelentést.

További jégtörők találhatók különböző informális oktatási módszereket bemutató könyvekben, illetve az interneten.

Bingó lista – példa

Van kutyája.	Önkéntesként dolgozik.	Minden nap megnézi a híradót.
Tömegközlekedéssel utazik.	Szelektíven gyűjti a hulladékot.	Szereti a zöldsalátát.
Tejjel issza a kávéját.	Vezetett már workshopot.	Farmert visel.

A bemutatkozó rész után a résztvevők állapotadjanak meg arról, hogyan legyenek csoportokra osztva, mikor legyen szünet, hogyan dolgoznak majd együtt és hogy figyelembe veszik a csoporttagok véleményét, stb. A megállapodás egy beszélgetés révén érhető el, amikor a résztvevők megbeszélik a közös munka feltételeit. A gyakorlatvezető tehet javaslatokat erre vonatkozóan, amelyeket a résztvevők elfogadhatnak vagy elutasíthatnak.

Példa a csoportmunkáról történő megegyezésre:

- A workshop alatt kikapcsoljuk a mobiltelefonokat.
- Egyszerre csak egy ember beszélhet.
- Odafigyelünk egymásra a kommunikáció során.
- A workshop alatt megismert személyes információk a csoporton belül maradnak.
- Pontosan dolgozunk, betartva az időkorlátokat, tiszteljük a többi résztvevő idejét.

A megállapodás kialakításakor kerülni kell a „NEM” szót, és lehetőleg pozitív kijelentéseket kell tenni.

2. Egy globális polgár története

10 perc

A globális polgár történetét egy fotósorozat mutatja be. Szabó András egy napját ismerhetjük meg a képekből. A képeken feliratok is vannak, amelyek elmagyarázzák, hogy éppen mit csinál. Ezek a szövegek tetszés szerint kiegészíthetők. A gyakorlatvezető egyenként, időrendi sorrendben mutatja be a képeket, így minden résztvevő egyszerre láthatja azokat.

FOTÓSOROZAT – A képek listája:

• borító	• beszáll az autóba	• hazavezet
• a környék	• a benzinkútra megy	• pénzt tart a kezében
• felébred	• a számítógépnél ül	• tejet vesz az automatából
• felveszi a farmerét	• telefonál	• rizst eszik
• kávézik	• a nagyáruházba megy	• újságot olvas
• kakaó	• palackozott vizet vesz	• a fia játékokkal játszik
• kiviszi a szemetet	• banánt eszik	• csokoládé

Kérdések a résztvevőkhöz: Tudnál azonosulni a képeken szereplőkkel? Mely képek mutatják be a te napi tevékenységeidet is? Mivel egészítenéd még ki a képeket?

Átkötés a következő témához: Ma olyan témákat fogunk megbeszélni, amelyek egy globális polgár mindennapjaihoz tartoznak, illetve amelyek a Föld más pontjain élő emberek életével, illetve a globális környezettel kötnek össze minket.

Miután a gyakorlatvezető bemutatta a képeket a globális polgár egy napjáról, a résztvevőket két, azonos méretű csoportra kell osztani, ideális esetben 3–6 fős csoportokba.

Módszerek a csoportalakításra

A legegyszerűbb azokból kialakítani az alcsoportokat, akik egymás mellett, egymás közelében ülnek. Ennek a módszernek az lehet a hátránya, hogy a csoportokba olyanok kerülnek, akik ismerik egymást. Érdekesebb a résztvevők számára, ha olyanokkal lehetnek egy csoportban, olyanokkal cserélhetnek eszmét, akiket nem ismernek, ezért ha lehet, az ismerősök ne kerüljenek egy csoportba.

Gyakori módszer, hogy megkérjük a résztvevőket, hogy számoljanak egytől addig, ahány alcsoportot akarunk létrehozni (ha két csoportra van szükségünk kettőig -1, 2, 1, 2,...- számoljanak, ha ötre, akkor ötig, -1, 2, 3, 4, 5, 1, 2, 3, 4, 5,...- stb. Minden résztvevő egy számot mondjon). Az azonos számot mondók kerüljenek egy csoportba. A résztvevőket magasság, hajszín, születési idő, lábméret, stb. alapján is alcsoportokba oszthatjuk.

Ha négy alcsoportra van szükségünk, használhatunk kártyákat. A pakliból kiválasztunk annyi kártyát, ahány résztvevő van úgy, hogy a különböző színekből azonos számú legyen. A résztvevők húznak egy kártyát, és azok kerülnek egy csoportba, akik azonos színű kártyát húztak.

A Molekulák egy szórakoztató játék fiatalabb résztvevők számára és csoportalakításra is alkalmas. A foglalkozásvezető azt mondja: „Az atomok szabadon mozognak a szobában.” A résztvevők ekkor elkezdnek járkalni. Tetszés szerint zenét is játszhatunk a háttérben, hogy a zenére mozogjanak. Amikor a vezető azt mondja: „Az atomok X-atomos molekulává alakulnak!” - az X akkora szám, ahány résztvevőt szeretnénk egy csoportba -, és tapsol egyet, a résztvevők összekapcsolódnak (pl. megfogják egymás kezét) egy molekulává, vagyis csoporttá.

Számtalan csoportalakítási technika található a vonatkozó irodalomban vagy kereshető az interneten.

Minden csoport két előre kiválasztott témát fog megbeszélni. A képsorozatból vegyünk ki annyi képet, ahányra szükség van (a csoportok száma alapján), és tegyük egy kalapba, vagy zsákba, stb. Minden kép egy-egy témát reprezentál. A résztvevők csoportonként két-két képet húznak a zsákból.

Instrukció a résztvevőknek:

Most csoportokban fogtok dolgozni. Kövessétek az utasításokat, amelyek a kiosztott kártyákon szerepelnek! Kérjük, tartsátok be a szabályokat! Döntsetek el, ki fogja figyelni, hogy a feladattal időre elkészültök-e! Próbáljatok együttműködni a közös munka során. Minden csoporttag egyenlő, figyeljete rá, hogy mindenki vegyen rész a munkában, ne maradjon ki senki!

3. 1. téma
30 perc

A témákhoz tartozó gyakorlatok leírása megtalálható az adott fejezet elején.

4. Szünet
15 perc

Érdekes méltányos kereskedelemről származó gyümölcsökkel, rágcsálnivalóval, egy kancsó vízzel segíteni a résztvevők felfrissülését a szünetek alatt.

5. 2. téma
30 perc

A témákhoz tartozó gyakorlatok leírása megtalálható az adott fejezet elején.

6. Előkészület a prezentációkra
30 perc

Miután a résztvevők végeztek a két témájukkal, minden csoport kap időt, hogy előkészüljön a többi csoport számára tartandó prezentációra. Használhatnak posztereket, filctollakat, ragasztót, ollót, fonalat, stb.

7. Szünet
15 perc

Érdekes méltányos kereskedelemről származó gyümölcsökkel, rágcsálnivalóval, egy kancsó vízzel segíteni a résztvevők felfrissülését a szünetek alatt.

Ebben a szünetben a csoportok, amelyek végeztek a feladatukkal, bevárhatják azokat, akik még dolgoznak a prezentációjukon. Ha szükséges, újabb 15 percet kaphatnak, hogy befejezzék a munkát.

8. Prezentációk
60 perc

A rendelkezésre álló időt egyenlően osszuk el a csoportok között.

2 csoport	15 perc témánként
3 csoport	10 perc témánként
4 csoport	7,5 perc témánként

Minden prezentáció után megkérdezhetjük a csoportot, mit gondolnak, mi a legfontosabb üzenete a témájuknak, amit szeretnének átadni a többieknek.

Ha még van idő, beszélhetnek arról, hogy érezték magukat a témák megbeszélése során, mennyi ismeretük volt az adott témáról korábban, volt-e olyan új információ, ami meglepte őket.

9. Mi az, amit már most is megtesznek és mi más tehetnek még?

30 perc

Időtartam: 30 perc (2 × 15 perc)

Először gondoljuk végig, milyen pozitív hatással lehet Szabó András globális polgár a társadalomra és a környezetre! Ezután a résztvevők gondolják végig, ők mit tehetnek személy szerint!

Időtartam: 15 perc

A gyakorlatvezető még egyszer megmutatja a képsorozatot Szabó András egy napjáról, és megkéri a csoportot, képzeljék el, hogy Szabó András részt vesz a workshopon. Beszéljék meg mennyi mindent tanultak a megbeszélte témákról! Felelős polgárként mit tehet a tanultak alapján? Csoportos megbeszélés képenként.

Időtartam: 15 perc

A résztvevők gondolják végig, mit tesznek már most, és tehetnek még a jövőben, hogy változzon a világ! Mindenki döntse el, min fog változtatni a saját életében!

Instrukció a résztvevőknek:

Igaz ugyan, hogy egyenként, külön-külön nem tudjuk megváltoztatni a világot, de sok apró változás már eredményre vezet. Gondoljátok végig, hogy felelős polgárként mi az, amit megtesztek a változás érdekében. Lehetséges, hogy a workshop után többet is vállalnátok? Például azzal kapcsolatban, amit a workshop elején mondtatok arról, mi az, amit nem tartotok jónak a világban. Volt, ami különösen megérintett titeket az újonnan megszerzett ismeretek, témák közül? Már azzal is sokat tesztek, ha az új ismereteiteket másokkal is megosztjátok.

Az elhatározások bemutatása:

Mi az, amit már most is megtesztek, és mit szándékoztok tenni a jövőben? Mutassátok be az elhatározásaitokat a csoportnak!

A résztvevők a döntéseiket egy papírlapra is felírhatják, amelyeket a gyakorlatvezető összegyűjt. A gyakorlatvezető felolvashatja az összegyűjtött anyagot, vagy egyszerűen megkérheti a résztvevőket, hogy nézzék meg együtt az elhatározásokat.

Ha úgy döntenek, hogy az összes lapot egy poszterre gyűjtik, a poszterre rajzolhatunk egy pozitív kisugárzású, optimista Földet, vagy egy idézetet az elhatározások fölé, (pl.: „Te magad légy a változás, amit látni szeretnél a világban!” – Mahatma Gandhi)

A résztvevők elhatározásait úgy is bemutatathatjuk, hogy megkérjük őket, vágják ki egy ember sziluettjét azokból a papírokból, amelyeket a workshop során megkaptak és ezekre a lapokra írják fel az elhatározásaikat. Ezután a sziluetteket ragasszuk fel egy közös poszterre, hogy összegyűjtve mindenki megnézhesse azokat. Ezzel a módszerrel egyúttal azt is reprezentálhatjuk, hogy az egyének egy a globális kérdésekre fogékony közösséget alkotnak. A sziluetteket a gyakorlatvezető le is fényképezheti és később elküldheti az egyes résztvevőknek az általuk készített sziluettekről készült képeket.

Ha van rá mód, képeslapokat is kioszthatunk a résztvevők között. (Lehetőleg olyanokat, amelyek kapcsolatba hozhatók a globális neveléssel). Ezekre a képeslapokra felírhatják a vállalásaikat és címzettként saját magukat. A képeslapokat a gyakorlatvezető egy hónappal a workshop után feladja postán, vagy ha rendszeresen találkozik a csoport tagjaival, személyesen is átadhatja azokat. Ezzel a módszerrel a résztvevők a saját emlékeztetőiket hozzák létre a vállalásaik betartása céljából.

Más módon is kézzelfoghatóvá tehetjük az elhatározásokat, hogy emlékeztessük a résztvevőket a reflexióikra a workshop után is, (pl.: a résztvevők maguk is elkészíthetik a képeslapokat, vagy ültethetnek egy növényt, ami az új ismereteiket szimbolizálja, stb.). Az emlékeztető elkészítéséhez érdemes a workshop során használt anyagokat újrahasználni, ezzel is csökkentve a keletkező hulladék mennyiségét.

10. Értékelés

15 perc

Az értékelés célja, hogy a résztvevők reflektálhassanak a workshopra, valamint hogy a gyakorlatvezető fejleszthesse a hiányosságait.

Javasoljuk, hogy az értékelés a következő, poszterre írt nyitott mondatok segítségével történjen:

- A legjobban tetszett...
- A legkevésbé tetszett...
- Ma megértettem...
- Szeretném megváltoztatni...
- Úgy éreztem...

A résztvevők szóban is elmondhatják az értékelésüket, de ez több időt vesz igénybe, mintha írásban válaszolnának a feltett kérdésekre.

A hangulat értékelése grafikusán is történhet. Rajzoljunk egy egyenest, amelynek az egyik végén található a „nagyon jó”, a másikon pedig a „gyenge”. A résztvevők az egyenes mentén tegyenek egy jelet, ezzel értékelve a workshop légkörét, hangulatát.

Példa:

Az értékelés történhet kérdőív segítségével is, amely kijelentéseket tartalmaz. A résztvevőknek dönteniük kell, hogy egyetértenek-e azokkal vagy sem.

Egy másik módszer, hogy a résztvevők egy képzeletbeli egyenes mentén sorakoznak fel, az egyenes egyik vége a legpozitívabb, a másik vége a legnegatívabb értékelést, kijelentést szimbolizálja.

A fenti módszerek csak iránymutatóul szolgálnak. A lényeg, hogy az értékelés emelje ki, mi az, amit a résztvevők a workshop során tanultak. További kérdések a workshop megvalósításáról kell, hogy szóljanak, valamint a megbeszélte témákról, a workshop hangulatáról, légköréről. A válaszok segíteni fogják a gyakorlatvezetőt a további workshopok alkalmával. Ha az értékelés eredményét szervezőknek, szponzoroknak, stb. akarjuk elküldeni, akkor fontos, hogy a résztvevők nem írásban történt értékelő megnyilvánulásait is valamilyen módon rögzítsük.

HULLADÉK

A gyakorlat felépítése

Mi történik a hulladékkal? Közös rajzolás.	8 perc
A szöveg elolvasása és a képek megtekintése.	7 perc
A képekre vonatkozó további megjegyzések.	5 perc
Csoportos megbeszélés. Szövegolvasás: a hulladék hierarchiája.	
Közös poszter.	10 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- szöveg a különböző típusú hulladékokról és újrahasznosításukról – bekezdésekre vágva, borítékokban (2. feladat),
- szöveg a hulladékkezelési hierarchiáról – 2 résztvevőnként egy szöveg, borítékban (4. feladat),
- nagyméretű üres papírlap,
- filctollak.

Mi történik az általunk termelt hulladékkal?
Rajzoljatok közösen egy képet!

A feladatra 8 percek van.

1

Kiegészítenétek még valamivel a korábbi rajzokat? Hozzátehetitek mindazt, amit most tudtok meg.

A feladatra 5 percek van.

3

Azt rajzoltátok le, amiről a legtöbbet tudjátok. Most nézzétek meg a képeket és olvassátok el a leírást! Figyeljete a hulladék lehetséges útvonalaira, amelyekre korábban nem gondoltatok! ✉

A feladatra 7 percek van.

2

Beszélgessetek a témáról a csoportotokban, és írátok le az ötleteiteket!

- Személyesen mit teszel a szemét felhalmozódása ellen, mit hasznosítasz újra, hogyan gyűjtesz szelektíven?
 - Mit javítanátok a hulladékkezelésen otthon, a munkahelyeteken vagy az iskolában?
- Olvassátok el a szöveget a hulladék hierarchiájáról! ✉

A feladatra 10 percek van.

4

Hajódarabolás

Hajódarabolás Alangban

A tankerek, amelyek az olajat szállítják, hogy legyen üzemanyag az autóinkban, vagy az áruszállító hajók illetve az óceánjárók, amelyekkel nyaralni járunk, egy napon mind hulladékká válnak. A világ elavult hajóinak mintegy a felét a nyugat-indiai Alang kikötőiben darabolják fel. Ezt a tevékenységet 1983-ban kezdték meg az említett kikötőben. Hatalmas tankereket, kompokat, konténerszállítókat és egyre több utasszállító hajót futtatnak szándékosan partra a dagály idején, hogy aztán az apály beköszöntével több száz munkás feldarabolja azokat. A maradványokból kiszerelik a még használható felszerelést és tartozékokat. A folyamat több tízezer munkahelyet teremt és évente több millió tonna acélhulladék kerül ily módon újrahasznosításra. Az alangi kikötők munkásainak munka- és életkörülményei számos vitát gerjesztettek, csakúgy, mint a kikötők környezetre gyakorolt hatásai.

A nagy csendes-óceáni szemétfolt

A folyóktól a tengerig

A nagy csendes-óceáni szemétfoltot az óceán áramlatai hozták létre, összeterve a tengerbe került műanyag hulladékot. Becslések szerint a folt két és félszer akkora, mint Franciaország (majdnem 1,400,000 km²). Azért nincsenek pontos adataink a méretére vonatkozóan, mivel nehéz meghatározni, mennyire kell szennyezettnek lennie egy területnek ahhoz, hogy a folthoz soroljuk. A műanyag hulladék nagy része annyira apró, hogy szemmel alig lehet látni, de a környezeti hatásának mértékét jól jelzi, hogy a területen szinte teljesen eltűntek a planktonok.

E-hulladék

Hulladéklerakó Guiyu városban

A kifejezés a feleslegessé vált, elhasznált, vagy tönkrement elektronikai eszközökre vonatkozik. Az elektronikus hulladék mennyisége rohamosan nő szerte a világon, a technológiai fejlődés, az alacsony beszerzési árak és a tervezett avulás következtében. Az elektronikai hulladék újrahasznosítása egyre inkább gazdasági gyakorlattá válik a fejlődő országokban, de a magas költségek és a kötelező újrahasznosítási eljárások miatt az elektronikus hulladék egy jelentős része még ma is illegálisan kerül Afrikába és Ázsiába. Nyugat-Európából jellemzően Kelet-Európába, Nyugat-Afrikába, Indiába és Pakisztánba exportálják az E-hulladékot. Kínába évente megközelítőleg egymillió tonna elektronikus hulladék érkezik elsősorban az Egyesült Államokból, Kanadából és Japánból.

A kínai Guangdong tartományban lévő Guiyu városban van a világ legnagyobb elektronikai hulladéklerakója, ahol az elektronikai hulladék újrahasznosítása 1995-ben kezdődött el. Mostanra mintegy 100 kamionnyi E-hulladékot bontanak itt szét naponta, közel 150 000 embert foglalkoztatva. A munkásoknak az újrahasznosítás során nagyrészt mérgező anyagokkal kell dolgozniuk. Nyomtatott áramköröket tartalmazó táblákat olvasztanak, hogy kinyerjék az értékes fémeket, rézkábelekről égetik le a szigetelést, és így tovább. Ennek következtében mérgező fémek, ólom és higany szivárog be a talajvízbe, elszennyezve és ihatatlanná téve a vízkészletet. Az ivóvizet ezért importálni kell. Az ólom koncentrációja a Guiyu-ban élő gyerekek vérében 88%-al magasabb a normálisnál.

Pelenkák

Minden gyerek 6000–10 000 pelenkát használ el, míg szobatisztává nem válik. Az American Petroleum intézet szerint 18 milliárd eldobható pelenka előállításához 13 milliárd liter olajat és 250 000 fát használnak fel az Egyesült Államokban évente. A fából (rengeteg víz felhasználásával) cellulózt állítanak elő, amit rendszerint klórral fehéritenek, (ami különösen mérgező dioxinok termelődésével jár). A pelenkák a szemétkerakókba kerülve esetleg a talajvizet is szennyezhetik. A pelenka ritkán bomlik le teljesen. Becslések szerint egy egyszer használatos pelenka lebomlásához 300–500 évre van szükség. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy eldobható pelenkára idős és beteg embereknek is szüksége lehet. A női tisztasági betétek hasonló szerkezetűek a pelenkához, ezért ugyanazokat a problémákat okozhatják a szemétkerakókba kerülve.

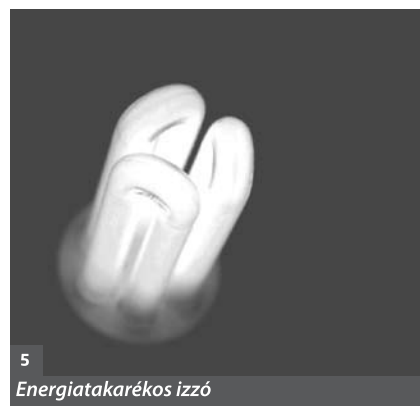

4 Mosható pelenkák

Energiatakarékos izzók

Az izzó olyan fényforrás, amely a benne lévő vékony izzószál ellenállásának segítségével alakítja az elektromos energiát fénné és hővé. Egy közönséges villanykörte az elektromos energiának csak 5–10%-át alakítja fénné, a többi hővé válik. Ezért a hagyományos izzók nagyon kevésbé hatékonyak, használatukkal rengeteg energiát elpazarolunk.

Az energiatakarékos izzók (bár a nevükkel ellentétben nincs bennük olyan fémszál, ami izzik) sokkal hatékonyabbak. Abból nyerik a fényüket, hogy elektromosságot vezetnek keresztül gázon, így sokkal kevesebb hőt és sokkal több fényt termelnek. Nemcsak takarékosabban bánnak az energiával, de nagyobb az élettartamuk is, (mintegy 8000 óra, szemben a hagyományos izzók 1000 órájával), ami kiegyenlíti, hogy többbe kerülnek. Az energiatakarékos izzók várható élettartama jelentősen lerövidül, ha gyakran fel-le kapcsolják őket, ezért az ilyen izzók olyan helyiségekbe valók, ahol hosszabban égnek folyamatosan és nem kapcsolgatják sokszor a villanyt. Az energiatakarékos izzók tartalmaznak egy kevés higanyt, ezért mérgező hulladéknak minősülnek. Miután kiégtek, speciális hulladékgyűjtőbe kell kerülniük (a legtöbb nagyáruházban van ilyen). Bár az energiatakarékos izzók higanytartalma kicsi, ha a talajvízbe vagy a tengerbe jut, bekerülhet az emberi és állati táplálékláncba.

5 Energiatakarékos izzó

Újrahasznosítás

Az újrahasznosítás a hulladékkezelési hierarchia harmadik szintje, (ÚÚÚ – Újragondolás, Újrahasználat, Újrahasznosítás) és kulcsszerepet játszik a modern hulladékkezelésben. Magyarországon több cég is foglalkozik újrahasznosítással. Számtalan formában hasznosítják újra a hulladékot:

- Újrahasznosított kartonból és papírból papírtáska, WC-papír, papírtörölköző, tojástartó, boríték, stb. készül.
- Újrahasznosított műanyagból toll, öngyújtó, műanyagcső, zacskó, stb. készül. A tejes és üdítő dobozokból, melyek kartonból, polietilénből és alumíniumfóliából készülnek, Tectan lapokat préselnek, amit a bútoriparban használnak fel.
- Az üvegyárák az újrahasznosított üvegből új üvegtermékeket készítenek. A folyamatnak szinte nincs káros mellékterméke.

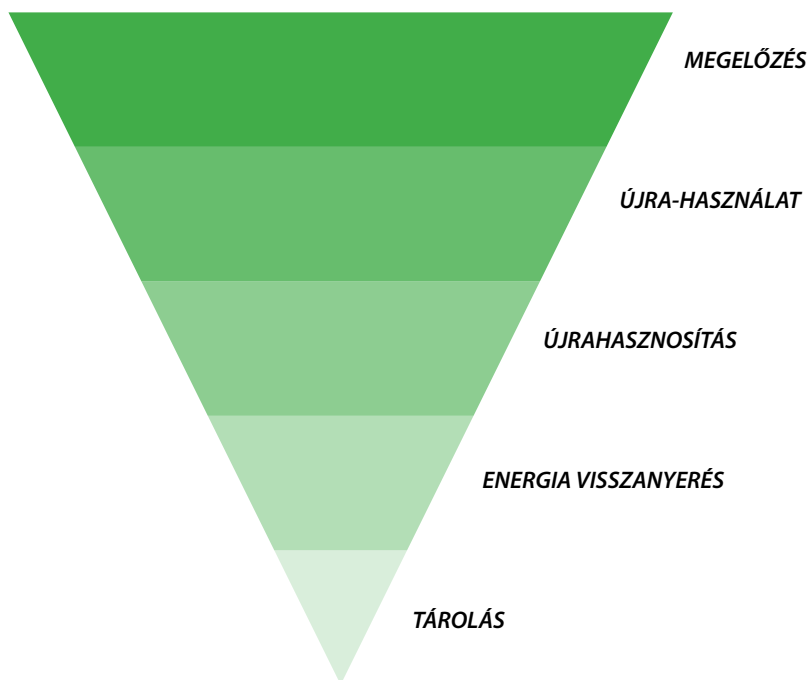

6 Szelektív tárolás

A hulladékkezelési hierarchia

A hulladékkezelési hierarchia a hulladék kezelésének lehetséges módjait állítja sorba, preferencia alapján. A hulladékkezelési hierarchia felhívja a hulladékot termelők illetve a hulladékot kezelők figyelmét arra, hogy:

- a stratégiák, amelyek révén elkerülhető, hogy szemét termelődjön, kívánatosabbak, mint
- a stratégiák, amelyek a hulladék újrahasznosításának módzatait keresik, kívánatosabbak, mint
- a stratégiák, amelyek a hulladék elhelyezésével, lerakásával foglalkoznak.

1. Megelőzés és minimalizáció:

Ez a megközelítés arra ösztönöz, hogy vásároljunk, illetve használjunk mindenből kevesebbet. Fogyasztóként átgondolhatjuk, hogy mi az, amit feleslegesen veszünk meg. Figyeljünk arra, hogy ne előrecsomagolt termékeket vegyünk, vagy ha igen, akkor lehetőleg olyanokat, amelyeknek a csomagolása újrahasznosított anyagból van. Használjunk kis vízfogyasztású WC-t, programozható termosztátot, ne égessük feleslegesen a villanyt, zuhanyozzunk röviden, stb.

2. Újra-használat

Ez a megközelítés arra ösztönöz, hogy a tárgyakat használjuk újra akár eredeti funkciójukban, akár új funkciót adva nekik. Az újrahasznosítással szemben az újra-használat sokkal kevesebb erőforrást igényel, hiszen a szóban forgó tárgynak nem kell hosszú utat megtennie, hogy szétszedjék, elemeire bontsák és újra előállítsák belőle azt, amire eredetileg is használtuk.

Példák az újra-használatra:

- újra-használt anyagok, vagy termékek – építési anyagok, műanyag szatyrok, üvegek, használt papírok jegyzetelésre, second-hand ruhák, felújított bútorok, újrafutózott gumibroncsok, stb.

3. Újrahasznosítás

Újrahasznosításról akkor beszélünk, amikor a hulladékot elemeire bontják és újra előállítják belőle az eredeti terméket (zárt ciklusú újrahasznosítás), vagy új terméket állítanak elő belőle (nyitott ciklusú újrahasznosítás). A kifejezés számos tevékenységet foglal magába a begyűjtéstől a szétválogatáson és újrafeldolgozáson át a gyártásig. Az újrahasznosítás egyrészt szükségtelessé teszi a hulladék tárolását, de ami sokkal fontosabb, hozzájárul, hogy kevesebb, eddig még kiaknázatlan nyersanyagforrást vegyünk igénybe.

Az újrahasznosítási folyamat jelentős része sajnos ún. „downcycling” folyamat, vagyis az újrahasznosítás során értéktelenebb vagy csökkentett funkciójú új termék keletkezik. Másrészt létezik az ún. „upcycling”, amikor a hulladékok, vagy haszontalan termékek kreatív újrahasznosítása révén jobb minőségű termék és környezeti érték jön létre. Erre példa, amikor táskák, erszények, ékszerek készülnek műanyag hulladékból, asztalok, székek, egyéb bútorok használt fából, divatos ruhák szövet hulladékból, stb.

4. Energia visszanyerés

Az anyagvisszanyeréshez képest, amikor a folyamat során nem változik meg az anyag kémiai állapota, az energia visszanyerési folyamat során a hulladék energiává, vagy kémiai folyamatok során komposztálta alakul. Az energia visszanyerésnek két formája van: a termikus és a biológiai. A termikus folyamat rendszerint hulladékegető művekben zajlik hozzávetőleg 14–28%-os elektromos hatékonysággal, míg a fennmaradó hőenergiával lakásokat fűtenek. A legkevésbé preferált módja a hulladékkezelésnek, ha a hulladékegetés során keletkező energiát nem hasznosítják. A hulladékegetők bírálói az égetőknek az emberekre és a környezetre gyakorolt káros hatását hangsúlyozzák. Csak a legdrágább égetőműveknek alacsony viszonylagosan a károsanyag-kibocsátása a por, nehézfémek, dioxin, egyéb mérges gázok, hamu és gázmassza tekintetében.

5. Hulladéktárolás

A hulladéktárolás két fő formája a hulladéklerakókban történő tárolás és a hamvasztás.

Az Európai Hulladéklerakási Irányelv (99/31/EC) előírja, hogy a tagállamok előzzék meg és csökkentsék a szemétklerakók egészségkárosító és környezetromboló hatásait, mint pl. a felszíni vizek, a talajvíz, a termőföld és a levegő szennyezése. További probléma az organikus hulladék bomlása során keletkező üvegházhatású metán termelődése, ami nagyobb hatással van a légkörre, mint a széndioxid.

A hulladékhamvasztás a hulladék mennyiségét (90%-al) és tömegét (70%-al) csökkenti. Többek között a veszélyes és az egészségügyi hulladékot is magas hőmérsékleten égetik el. A visszamaradt anyagok veszélyes hulladéknak minősülnek, mivel nehézfémeket és sókat tartalmaznak.

A hulladéklerakókban való tárolás a legkevésbé preferált eljárás a hulladékkezelési hierarchiában. Ennek ellenére még mindig ez a leggyakoribb módja a hulladékkezelésnek Európában. Az Eurostat, az Európai Unió statisztikai hivatala szerint 2007-ben a keletkezett hulladék 42%-a hulladéklerakókba került, 20%-át elhamvasztották, 22%-át újrahasznosították, és 17%-a komposztálókba került. Átlagosan minden uniós polgár mintegy fél tonna hulladékot termel évente.

Magyarországon 1 fő átlagosan 453 kg hulladékot termel, amiből 333 kg kerül hulladéklerakókba.

Tények a hulladékról¹

- A gazdaságilag fejlett országokban élő családok hetente átlagosan 4 üveget, 13 konzerv- vagy üdítősdobozt, 3 műanyagpalackot és 5 kiló papírhulladékot termelnek.
- A hulladéklerakókban a műanyagpalackok lebomlásához 100, az üdítősdobozokéhoz 200, az üveg lebomlásához legalább 1000 év szükséges.
- Ha újrahasznosítják, 350 üdítősdobozból készülhet egy kerti sütő és 150 dobozból egy fűnyíró. 50 műanyagpalack elég egy napernyő elkészítéséhez és 1600 db öblítő palackból egy kisebb kerti úszómence készülhet.
- A világon előállított műanyag 42%-ából csomagolóanyag lesz.
- Ha egy üvegpalackot újrahasznosítunk ahelyett, hogy újat gyártanánk, annyi energiát takarítunk meg, amivel egy 100 wattos izzó négy órán keresztül világíthat.
- A legtöbb üveg legalább 25% újrahasznosított üveget is tartalmaz, mivel az üveg teljes egészében újrahasznosítható.
- Az Európában előállított acél 55%-a újrahasznosított vasból készül. Az újrahasznosított vasból készült acél előállítása 75%-kal kevesebb energiát igényel, mint a hagyományos eljárás.
- A szemétkerakók felelősek az európai üvegházhatású gáz kibocsátás 3%-áért, mivel a biológiai hulladék lebomlása során metán keletkezik.

Külön problémát jelent az olyan hulladék, amely nem hasznosítható újra ott, ahol keletkezik (ilyen például a műanyag csomagolás). Az autók, elektronikai eszközök, nagy gépek és különböző szerelvények, valamint az épületek, hajók, repülő, acél- és üvegszerkezetek bontásából származó anyagok különböző megközelítést igényelnek. A gépjárművek újrahasznosításáról törvény rendelkezik, de más hulladékok újrahasznosítása felől a tulajdonosok döntenek. Ezzel csökken az ellenőrzés az épületek, gépek és egyéb eszközök bontása felett. Az emberek gyakran olyan megoldásokat választanak, amelyek károsak a környezetre, például valamilyen manuális megoldás helyett inkább leégetik a rézhuzalok szigetelését, ezzel mérgező gázokat juttatva a légkörbe. Hasonló problémákat vet fel, ha gondatlanul bontják szét a gépeket, mivel a gépekből az olaj a földbe juthat, szennyezve a felszín alatti vizeket.

Az újrahasznosítás környezetbarát²

- Az újrahasznosítás révén a hulladék egy része újra hasznossá válik, ahelyett, hogy a szeméttárolókba kerülne.
- Az újrahasznosítás nyersanyagforrást biztosít a gyáraknak, hogy új termékeket állíthassanak elő.
- Az újrahasznosítás takarékoskodást jelent a hulladék lerakására szánt területekkel.
- Az újrahasznosítás természeti erőforrásokat takarít meg.
- Az újrahasznosítás védi a környezetet.

Mit tehetsz, hogy kevesebb hulladékot termelj?

- Csak azt vedd meg, amire valóban szükség van!
- Használj többször használható csomagolást!
- Az olyan termékeket és csomagolást részesítsd előnyben, amelyek természetes anyagokból készülnek!
- Nézz utána, hogy milyen hasonló, de környezetbarát termékeket vásárolhatsz!

¹ Forrás: Očistimo Slovenijo v enem dnevu (Let's clean up Slovenia in one day) (www.ocistimo.si)

² Forrás: Okoljsko raziskovalni zavod – Szlovéniai Környezetvédelmi Kutatóintézet (www.orz.si)

- Az újrahasznosítható csomagolású termékeket válaszd!
- Gondosan tárold, amit megvásároltál!
- Rendszeresen tartsd karban a háztartási készülékeidet!
- Használat előtt olvasd el a használati utasítást! A nem rendeltetésszerűen használt termékek könnyen a szemétre kerülhetnek.
- Lehetőleg kerülj a veszélyes termékeket és azokat, amelyek körütekintést igénylenek!

Mivel a gazdasági növekedés elsőbbséget élvez Európában és szerte a világon, és a fokozott gazdasági tevékenység egyre növekvő hulladéktermeléshez vezet, gyakran nehéz olyan megoldásokat találni, amelyek elfogadható módon csökkentik a hulladéktermelést. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a hatékony megelőzés különböző megközelítéseket igényel.

Élet hulladék nélkül: a nulla hulladék stratégia³

A nulla hulladék stratégia egy olyan szemlélet, amely a források életciklusának megváltoztatására ösztönöz, hogy minden termék újrahasznosítható, újra-használható vagy komposztálható legyen. Az elképzeléshez az erőforrások természetes körforgása adta az ötletet. Segítségével a hulladéklerakókba kerülő szemét mennyisége minimálisra csökkenhetne. A nulla hulladék stratégia egyrészt egy olyan környezet alternatíváját kínálja, amelyben a hulladék jelenleg a környezetszennyezés jelentős forrása. Ugyanakkor gazdasági alternatívát is jelent egy olyan rendszerrel szemben, amely az elhasznált anyagokat újabb források kiaknázásával pótolja.

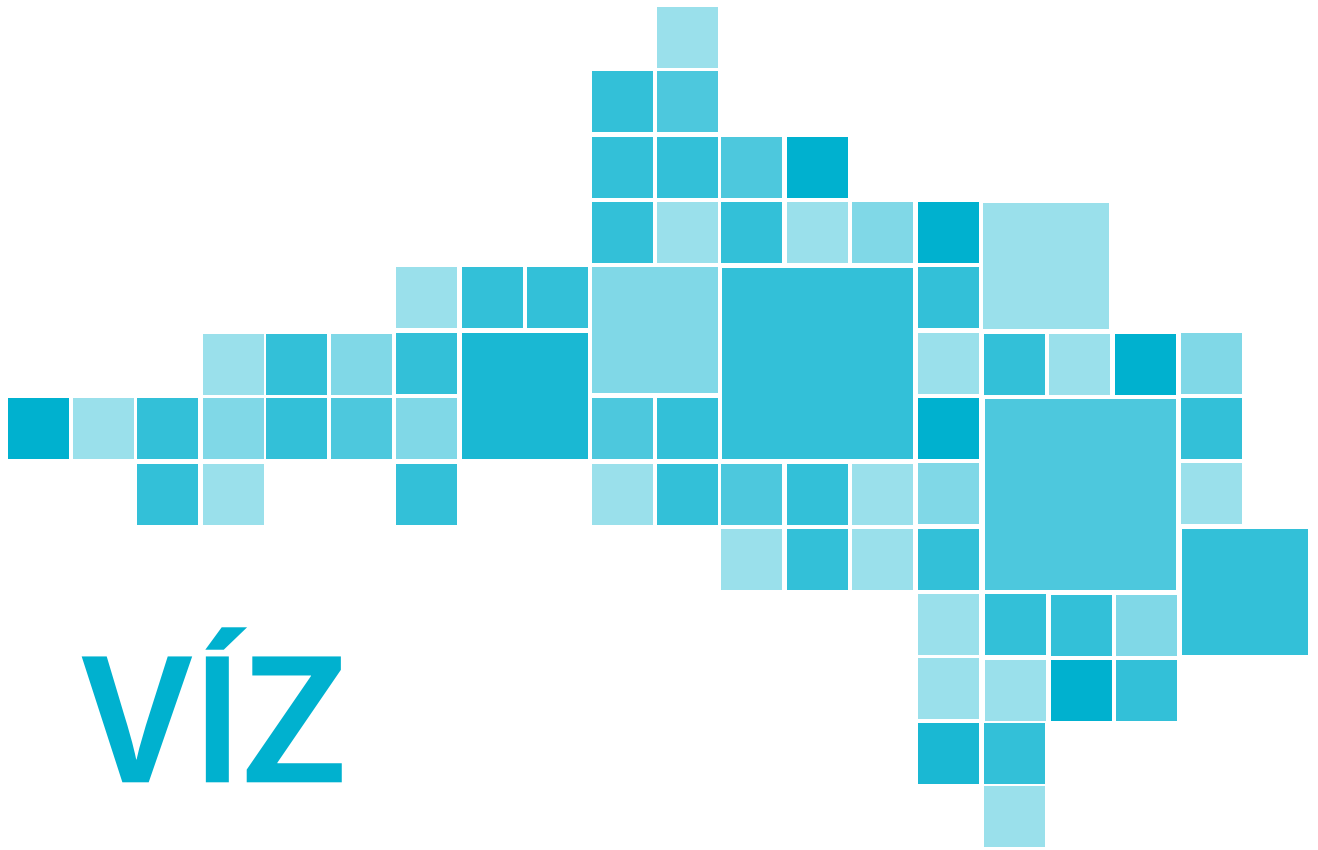
A stratégia összekapcsolja a helyi közösségeket (amelyek újra-használják, újrahasznosítanak, komposztálnak és összegyűjtik a veszélyes hulladékot) a gyártókkal, (akik felhagynak a veszélyes anyagok alkalmazásával továbbá az olyan gyártási folyamatok alkalmazásával, amelyek nincsenek összhangban a fenntartható fejlődéssel és fenntartható gyártással).

Számos helyi közösség és város szerte a világon (pl. Új-Zélandon, Ausztráliában, Kanadában, Argentínában, az USA-ban, Indiában, a Fülöp-szigeteken, Olaszországban, Angliában, Szlovákiában, Magyarországon és szerte Európában) úgy döntött, hogy ezt a stratégiát beépíti a törvénykezésébe. Néhányuk azt a célt tűzte maga elé, hogy „nulla hulladék közösséggé” váljon.

A nulla hulladék stratégia lehetséges ösztönzői:

- betétdíj a megvásárolt üveges vagy műanyagpalackos termékek után – ez az újra-használatra ösztönöz, ami előnyösebb az újrahasznosításnál;
- adófizetési kötelezettség az egyszerhasználatos műanyagszatyrok után, vagy büntetés azoknak az áruházaknak, amelyek nem-lebomló szatyrokat árusítanak;
- tejautomaták bevezetése: ez lehetővé teszi az üvegek újra-használatát, nagyobb profitot biztosít a termelőnek és alacsonyabb árat a vásárlónak;
- a nem újrahasznosítható hulladékot termelő háztartások megadóztatása (a termelt hulladék mennyiségével arányosan).

³ Forrás: Zero Waste Europe (www.zerowasteurope.eu) and Očistimo Slovenijo v enem dnevu (Let's clean up Slovenia in one day).

A gyakorlat felépítése

A színes vödör. ⁴ Csoportos megbeszélés.	10 perc
A virtuális vízről szóló szöveg elolvasása.	15 perc
Csoportos megbeszélés. Az ötletek feljegyzése.	5 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- rajz a vödorről (1. feladat – 4. feladat),
- szöveg a virtuális vízről - 2 résztvevőnként egy szöveg, borítékban (6. feladat),
- filctollak.

⁴A feladat adaptálva: Water.org: A Drop in the Bucket.

A lapon látható vödör a világon található összes vizet jelenti, a bolygó 71%-át. A víz nagy része az óceánokban és tengerekben található, ezért emberi fogyasztásra alkalmatlan.

Ezt jelezzétek úgy, hogy 970 kis négyzetet kiszíneztek a lapon! (Megjegyzés: pontosan 1000 négyzet van.)

A feladatra 2 perctek van.

1

Színezzetek be 4 és fél négyzetet egy másik színnel! Ez jelöli a nem fagyott állapotban található, de nem hozzáférhető édesvizet, mivel ez a víz túl mélyen a felszín alatt található.

A feladatra 1 perctek van.

3

Beszélgétek meg, hogy mit gondoltok az elkészült rajzról! Megtudtatok valami újat? Osszátok meg a gondolataitokat a többiekkel!

A feladatra 5 perctek van.

5

Magyarországon az átlagos napi ivóvízfogyasztás 150 liter/fő. (30% fürdésre, 29% WC-öblítésre, 31% mosásra, mosogatásra, 8% locsolásra, kocsimosásra, medencefeltöltésre 2% ivásra és főzésre). Európában a virtuális vízfogyasztás a fejenként kb. 4000–6000 liter/nap. Mi tehetünk mi, személy szerint, hogy elkerüljük a „víz-csődöt”? A kiszínezett kép hátoldalára íjátok fel az ötleteiteket!

A feladatra 5 perctek van.

7

A fennmaradó üres négyzetek jelentik a világ édesvízkészletét – az összes víz mintegy 3%-át. Most színezzetek be 24 négyzetet a lapon egy másik színnel! Ezek a négyzetek azt a vízmennyiséget jelölik, ami jég formájában található a Földön.

A feladatra 1 perctek van.

2

Rajzoljatok 3 pontot az egyik fennmaradt üres négyzetbe! Ezek jelentik a Föld vízkészletének 0.003%-át, azt a mennyiséget, ami tiszta, hozzáférhető, fogyasztható ivóvíz.

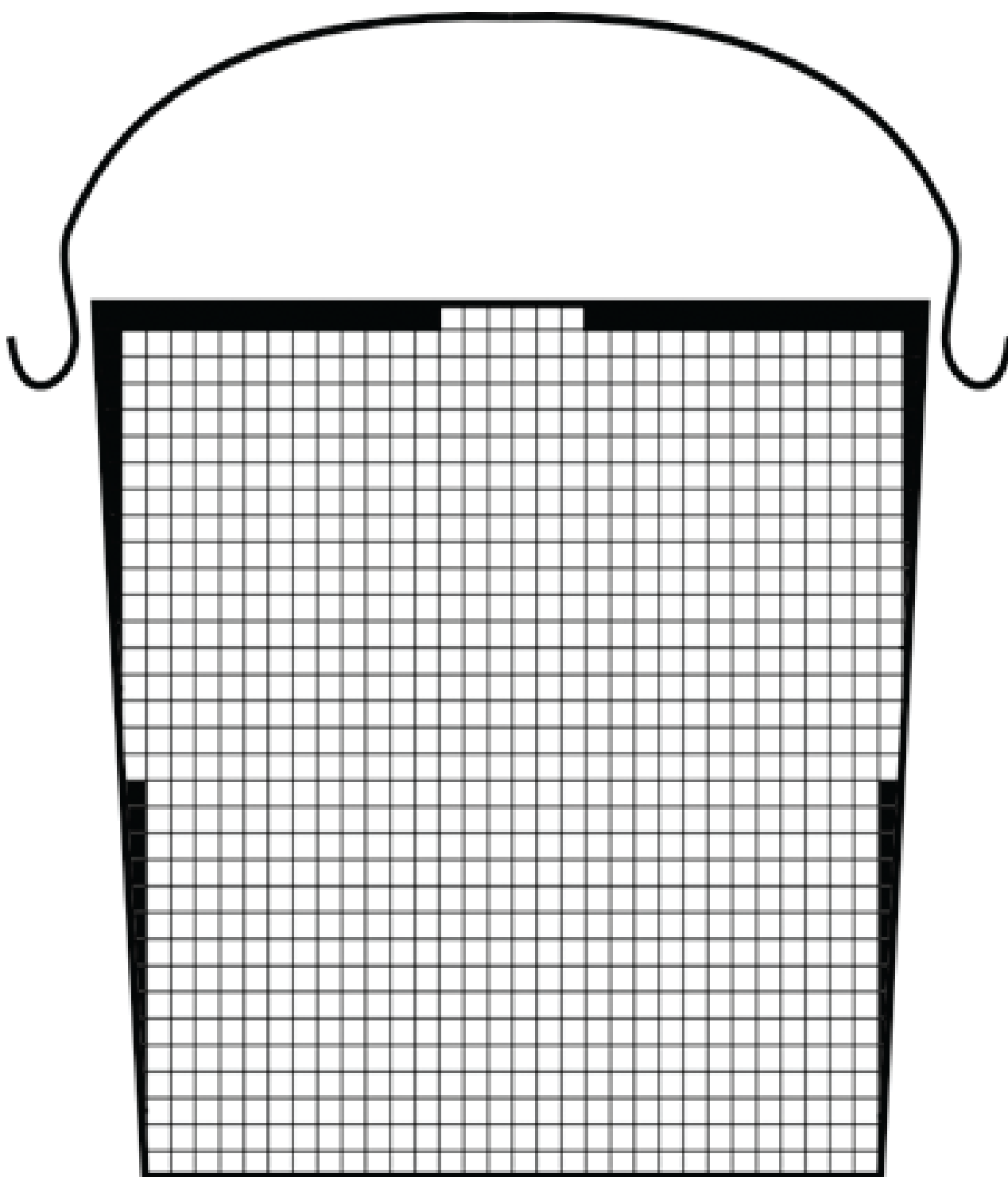
A feladatra 1 perctek van.

4

Számos formában fogyasztunk vizet. Olvasátok el a borítékban található szöveget a termékek előállításához szükséges ún. virtuális vízről!

A feladatra 15 perctek van.

6

Vödör a színezéshez

Virtuális víz – a víz a termékek mögött

Sokféleképpen fogyasztunk vizet. A háztartások közvetlen, mindennapi vízfogyasztása mellett indirekt módon is fogyasztunk vizet – az olyan termékeken keresztül, amelyek gyártásának elengedhetetlen része a víz. Ilyenek például az élelmiszerek. Mindenhez szükség van vízre, amit fogyasztunk: a gyapotot öntözni kell, amiből a ruháink készülnek, de víz kell az üzemanyag az előállításához is, amivel az autók mennek.

Azt a vizet, amit az általunk fogyasztott termékek tartalmaznak, illetve amire az előállításukhoz szükség van, virtuális víznek nevezzük. A virtuális víz az a vízmennyiség, ami egy adott termék vagy áru egy egységének előállításához szükséges. (pl.: 1000 liter/darab vagy 1000 liter/ kilogramm.) Másképpen fogalmazva: egy adott termék virtuális víztartalma azt mutatja meg, hogy mennyi vizet használtak fel az adott termék előállítása során.

A virtuális víz azt a vízmennyiséget mutatja meg, amennyi egy adott termék előállításához szükséges a termelés/gyártás során.

Az egyik ok, ami a tudósokat a virtuális víz fogalmának bevezetésére ösztönözte, a közel-keleti vízhiány. A fogalmat John Anthony Allan, a londoni King's College professzora találta ki, aki azt kutatta, hogy az élelmiszerek és egyéb vízigényes termékek importja révén hogyan csökkenthető hatékonyan a vízszükséglet a vízhiányos területeken.

A virtuális víz egyre jelentősebb export/import termékké válik a globális piacon. A kevés vízzel rendelkező országok azzal óvják a vízkészletüket, hogy a nagy vízigényű termékeket importálják. Annak ellenére, hogy láthatatlan, a virtuális vízzel történő kereskedelem jó eszköz lehet a vízkészletek kezelésére a Földön. De nem mindig ez van a háttérben. Az olyan nagy vízigényű termények, mint a rizs vagy a gyapot, szinte kizárólag a melegebb éghajlatú országokban termesztethetők, sokszor olyan helyeken, ahol kevés a víz. A mezőgazdasági termékekkel együtt ezek az országok vizet is exportálnak, ami sok területen gazdasági vízhiányt okoz, és hosszútávon a lakossági vízkészletet is veszélyeztetheti.

Az alábbi táblázat néhány termék becsült virtuális víztartalmát mutatja. Mivel a virtuális víztartalom kiszámítása meglehetősen összetett, és az azonos termékek gyártási folyamataiban is lehetnek helyi eltérések, az adatok csak hozzávetőlegesek. Ettől függetlenül a virtuális víztartalom fontos és érdekes mutatója, hogy milyen hatalmas mennyiségű vízre van szükség egyes termékek előállításához.

Termék	Virtuális víztartalom (literben)
A4-es papírlap	10
egy paradicsom	13
egy burgonya	25
egy csésze tea (250 ml)	35
egy szelet kenyér	40
egy narancs	50
egy alma	70
egy kis pohár sör (250 ml)	75
egy szelet kenyér sajttal	90
egy pohár bor (125 ml)	120
egy tojás	135
egy csésze kávé (125 ml)	140
egy pohár narancslé (200 ml)	170
egy csomag chips (200 g)	185
egy pohár almale (200 ml)	190
egy pohár tej (200 ml)	200

egy hamburger	2400
egy poló (pamut)	2900
egy pár bőrcsizma	8000
egy farmernadrág	11800

Forrás: Hoekstra, Chapagain, 2008 (in Společnost pro Fair Trade, 2009).

A virtuális vízbe nem számít bele az a vízmennyiség, ami a termékek előállítása során szennyeződik. Szennyvezést okoz a mezőgazdaság a trágyázás, a növényvédő szerek révén, és az ipar is, hiszen a szennyvizet gyakran folyókba és tavakba vezetik.

Vízfogyasztás a mezőgazdaságban

A mezőgazdasági vízfogyasztás első ránézésre eléggé egyértelműnek tűnik – a növények az eső vagy öntözés révén jutnak a szükséges vízhez. Ezen túl azonban vízre van szükség a műtrágyák és növényvédő szerek előállításához is. Összességében hozzávetőleg 1000 liter víz szükséges 1 kg búza előállításához.

Átlagosan 3 év elteltével kerül egy szarvasmarha levágásra. Egy állat mintegy 200 kg színhúst ad. 3 év alatt az állat elfogyaszt 1300 kg búzát, 7200 kg szálatakarmányt (silózott takarmányt, szénát), 24 000 liter ivóvizet, és további 7000 liter víz szükséges a tisztántartásához. Így 1 kg marhahús összesen 15 340 liter virtuális vizet tartalmaz.

Látható, hogy a táplálkozási szokásaink nagyban befolyásolják az élelemtermelés vízfogyasztását. Ha minden ember úgy táplálkozna, ahogyan a fejlett országok lakói, akkor naponta 75%-al több vízre lenne szükség a világ élelmiszertermelésében. A minőségi élelemre, így a húsról való igény együtt nő a fejlődő országok lakóinak életszínvonal-emelkedésével. Más faktorokkal kiegészülve ez jelentősen növeli az igényt új vízforrások iránt. A táplálkozási szokásaink megváltoztatása ezért az egyik lehetséges út a vízkészlet kímélésének hatékony visszaszorítására.

A mezőgazdasági termékekben megjelenő virtuális víz jelentésének megértéséhez vegyük példának a gyapotot. A rizs mellett ez az egyik legvízigényesebb termény.

A világméretű gyapotfogyasztást a nagykiterjedésű, magas hozamú gyapotmezők teszik lehetővé. A gyapot a trópusi klímán honos, de hűvösebb területeken is terem, ha van elég csapadék. Gyapotot olyan országok is termesztnek, ahol kevés a csapadék (pl. Görögországban, Szíriában). Egyiptomban olyan területeken termesztnek gyapotot, ahol szinte soha nem esik eső. A szükséges vizet rengeteg öntözéssel kell pótolni. Az Aral-tó drámai apadása Kazahsztán és Üzbegisztán - a világ harmadik legnagyobb gyapotexportőr - országainak területén jól jelzi, milyen tragikus következményekkel járhat, ha egy növényt nem a neki megfelelő éghajlaton termesztnek.

Vízfogyasztás az iparban

A virtuális víz meghatározása az iparban nagyon összetett feladat. Gyakorlatilag egyetlen termék sem teljesen egynemű, hanem különböző anyagokból áll. Bár nehéz az összehasonlítás, általánosságban elmondható, hogy az ipari termékeknek magasabb a virtuális víz tartalma, mint a mezőgazdasági termékeké. Egy közepes kategóriájú autó előállítása körülbelül 500 000 liter vizet igényel, egy laptop 30 000 litert, egy mobiltelefon 1000 litert.

A víz, mint alapvető emberi jog?⁵

Világviszonylatban csak elenyésző vízmennyiség alkalmas emberi fogyasztásra, de ez a mennyiség elegendő lehet a bolygó minden lakójának. Paradox módon egyeseknek úgy tűnhet, a víz sosem fogy ki, míg mások számára ritka kincs. Miért nagyobb egyesek vízigénye? Földrajzi, éghajlati és időjárási tényezők határozzák meg a víz megoszlását. A mezőgazdasági, ipari és lakossági vízhasználat szintén befolyásolja, hogy ki mennyi vízhez juthat hozzá.

Amikor a vízről van szó, gyakran összekeverednek a különböző, vízzel kapcsolatos megközelítések. A vizet tekinthetjük árunak, terméknek, emberi jognak, vagy akár az isteni szentség forrásának. Ha csak az egyik megközelítést tartjuk érvényesnek, más megközelítések teljesen tévesnek tűnhetnek.

A vízgazdálkodás egyre jelentősebb kérdéssé válik szerte a világon. Még a különböző állami szektorok is nehezen jutnak egyezségekre, és számtalan döntést kell felülvizsgálni helyi szinten is. A vízkészlet kezelése tovább bonyolódik, ha a fő vízforrás több országot is érint, mint például a Viktória tó Kelet-Afrikában. A tó vízszintje csökken, a halászok elveszítik a munkájukat, és a családok élete ellehetetlenül. A háttérben Egyiptom hatalmas vízigénye áll, mivel az északra fekvő ország innen biztosítja a mezőgazdasági területek öntözéséhez szükséges vízmennyiséget.

Az ijesztő statisztikák és a szomjazó gyerekekről készült felvételek számalmat ébresztenek. A segítő szándék gyakran oda vezet, hogy elfogadjuk a nagy, vízgazdálkodással foglalkozó multinacionális cégek felajánlásait. Ezek a cégek vállalják, hogy ivóvizet juttatnak a szegény településekre, és vízkészletük, valamint a (benzinkutakhoz hasonló) vízárusító helyek révén javulnak a statisztikák. A multicégek így akarják a vizet piaci termékévé változtatni. Egyes helyeken valóban biztosítják a vízellátást, de a szolgáltatás napról napra drágul és végül elérhetetlenné válik a szegény tömegek számára. Ennek révén a cégek hozzájárulnak, hogy a szegények és a gazdagok között tovább nőjön a szakadék. A helyiek elveszítik vízforrásaikat, mivel azokat nem tartják fenn. A magánszektornak és a piacnak nem lenne szabad döntenie arról, hogy kinek jut ivóvíz és kinek nem.

Egyre erősödik egy civil szervezetekből és helyi közösségekből álló mozgalom amely a vízhez való hozzáférést alapvető emberi jognak tekinti, és kiáll a fent leírt folyamattal szemben. A szorongató vízgazdálkodási kérdések megoldását abban látják, ha a helyi közösségek felhatalmazást kapnak a helyi vízellátás irányítására. A víz így a szociális igazságosságért való harc egyik szimbólumává válik.

Tények a vízről

- 1.1 milliárd ember nem jut tiszta vízhez.
- 2.4 milliárd embernek nem megfelelőek az alapvető higiéniai körülményei.
- Naponta 6000 gyerek hal meg kiszáradás következtében, amit a szennyezett víztől kapott hasmenés okoz.
- A kórházi ágyak felét a szennyezett vízzel összefüggő betegségektől szenvedők foglalják el világviszonylatban.
- A fejlődő országokban élő falusi lakosság 60–70%-a nem jut tiszta vízhez és nem tudja biztosítani magának az alapvető higiéniai feltételeket.
- Nők és gyerekek több mint 200 millió órát töltenek azzal naponta, hogy távoli, gyakran szennyezett vízforrásokból vizet hordanak.
- Minden embernek naponta 18–22 liter vízre van szüksége.

⁵ Forrás: Kaufman, D. and Snitow, A. (2006), and Marn, E. (2010).

- Egy átlagos amerikai polgár (USA) naponta 455 és 800 liter közötti vízmennyiséget fogyaszt.
- Egy átlagos afrikai család 22 liter vizet fogyaszt naponta.

A vízellátást és az alapvető higiéniai körülmények megteremtését célzó támogatásokat meg kellene duplázni, bár az így 30 milliárd dollárra növelt összeg még mindig a harmada lenne annak, amennyit a földlakók palackozott vízre költenek. Minden dollár, ami a gyerekek vízellátását biztosítja 7 dollár megtakarítást jelent a szociális ellátás számára. A Föld népességének 20%-a a világ 30 országában szenved vízhiánytól. Az arány 2025-re várhatóan 30%-ra nő és kb. 50 országra terjed majd ki a vízhiány.

A fejlődő országok szegényei 12-szer többet fizetnek egy liter vízért, mint azok a polgártársaik, akiknél van vezetékes víz, tekintet nélkül arra, hogy a szegények nehezebben jutnak hozzá az egyébként gyakran szennyezett vízhez.

Néhány javaslat a víztakarékosságra

- Fogmosás vagy borotválkozás közben ne folyassuk feleslegesen a vizet!
- Mindig alaposan zárjuk el a vízcsapot. Egy csöpögő csap akár 200 liter vizet is elpocsékolhat egy hónap alatt.
- Papírt, papírzsebkendőt és hasonló hulladékot lehetőleg ne húzzunk le a WC-n!
- Használjunk környezetbarát mosó- és tisztítószeret, amelyek nem veszélyesek a környezetre, nem szennyezik a természetes vizeket és könnyen lebomlanak! De ezekből is minél kevesebbet használjunk!
- A mosó- és mosogatógépet csak akkor indítsuk el, ha teljesen megteltek. Így akár 5000 liter vizet is megtakaríthatunk havonta.
- A kertet csak esővízzel locsoljuk, kora reggel, vagy késő este, amikor kisebb az elpárolgás, és a növényzet a legtöbb vizet tudja hasznosítani.
- Az akvárium vizének cseréjekor ne öntsük ki a használt vizet, hanem locsoljunk vele virágokat! Ezzel vizet takarítunk meg, és természetes trágyát biztosítunk a növényeknek, mivel az akvárium vize nitrogént és foszfort tartalmaz.
- Fogyasztóként virtuális vizet takaríthatunk meg, ha általában csökkentjük a fogyasztásunkat, jobb minőségű és tartósabb cikkeket vásárolunk, valamint megpróbáljuk megjavítani, ami elromlott, ahelyett, hogy rögtön újat vennénk belőle.

A gyakorlat felépítése

A babkávétól a kávécsészéig tartó folyamat lépéseinek sorbarendezése.	10 perc
A lépések sorrendjének összehasonlítása. A helyes sorrend.	
Csoportos megbeszélés.	10 perc
Szövegolvasás a kávé világkereskedelméről.	5 perc
Csoportos megbeszélés. Közös poszter.	5 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- szöveg a kávé útjáról a babszemtől a csészéig, lépésekre darabolva, borítékban (1. feladat),
- a folyamatról szóló szöveg egyben, minta a helyes sorrend ellenőrzésére, borítékban (2. feladat),
- szöveg a kávé világpiaci árának alakulásáról – résztvevőnként egy szöveg (4. feladat),
- üres poszter,
- filctollak.

Rendezzék sorrendbe az asztalon a babkávétól a kávéscsészéig tartó folyamat lépéseit! Figyelem, a kávé szedése három különböző módon is történhet, és a termés babkávévá alakítása is kétféleképpen, ezért több lépés is történhet párhuzamosan! ✉
(Megjegyzés: a kirakott képnek végül A4-es alakúnak kell lennie.)

Használjátok a mintát a sorrend ellenőrzésére!
✉

A feladatra 10 percek van.

1

A feladatra 5 percek van.

2

Beszélgétek meg az új információkat a csoportban! Volt, amit meglepőnek találtatok? Írjátok össze a fontos újdonságokat!

Olvassátok el, hogyan alakul ki a kávé ára a világpiacra!

A feladatra 5 percek van.

3

A feladatra 5 percek van.

4

Milyen hatása van a kávéárak ingadozásának a termelőkre és ránk, fogyasztókra? Honnan jön a kávé, amit iszunk? Honnan juthatunk több információhoz azon termékek eredetéről, amelyeket fogyasztunk?

A válaszokat írjátok fel a poszterre!

A feladatra 5 percek van.

5

A kávéültetvény művelése

A vetéssel kezdődik. A kávémagok csak akkor csíráznak ki, ha a vetés a leszedést követő nyolc héten belül történik. Amint az első levélpár megjelenik, a magoncokat speciális fóliatasakokba, majd ágyásokba helyezik. Innen hat hónappal később kerülnek ki végső helyükre, az ültetvényre. Itt lehetőleg fák árnyékába kerülnek, hogy védelmet kapjanak a naptól. A kávépalánta a 3–5. évben fordul termővé és 10–15 évig terem.

Szüret

Kilenc hónappal a virágzást követően a termés beérik és szüretelhető. Az Arabica kávé szüreti ideje mintegy négy hónapig tart, a Robustaé valamivel hosszabb. Kolumbiában például egész évben zajlik a szüret. A kávécserje virágzása annyiban szokatlan, hogy éretlen és érett szemek egyaránt találhatók ugyanazon az ágon. A szemek leszedése három módon történhet.

Kézi szüret

A jobb minőségű Arabica kávé szinte mindig kézzel szüretelik. A munkások a kávécserje-sorok között mennek és válogatottan csak azokat a szemeket szedik le, amelyek a legérettebbek. Egy nap alatt egy kávészedő átlagosan 50 és 100 kilogramm közötti bogyót gyűjt össze.

Hántolás (Strip picking)

Brazíliában, a Robusta termelő afrikai országokban és Indonéziában a szemeket nem egyenként szedik le. A szüretelő egy mozdulattal a hajtáson lévő összes szemet lehántja, az éretteket és éretleneket egyaránt. A szemek a törött levelekkel és gallyakkal együtt a cserje alatt gyűlnek össze egy nagy lepedőben, amiről a termést később összegyűjtik.

Gépi szüret

Brazília egyes nagy kávéültetvényein szüretelőgépeket használnak, amelyek lerázzák a szemeket a cserjéről.

Feldolgozás

A begyűjtött termést fel kell dolgozni. A két babkávé szem, csak a bogyós termés egyharmadát adja, a többi gyümölcshús, héj és tok, amelyeket el kell távolítani, hogy végül csak a zöld kávészemek maradjanak. A feldolgozás két módja terjedt el a világon: a vizes és a száraz feldolgozás.

Vizes feldolgozás

A bogyós termést megmossák, egy gép eltávolítja a szemekről a gyümölcshúst, majd nagy tárolóedénybe gyűjtik azokat, ahol fermentálják, azaz vízzel teli tartályban erjesztik a kávébabokat, hogy később eltávolíthassák a szemeken maradt gyümölcshús-darabokat és a kávészem körüli ragacsos filmréteget. Ez az eljárás adja a kávé gazdag aromáját és különleges ízét. Ebben a fázisban a babszemeket még mindig körülveszi egy pergamenszerű tok, ezért szokták pergamenkávének is nevezni. A megmosott kávészemeket betontálakba vagy szárítóállványokra terítik, és hagyják a napon száradni. A megszáradt szemeket hántolják, majd méret és minőség szerint szétválogatják.

Száraz feldolgozás

A bogyókat a napon szárítják. Egy hántológép megszabadítja a szemeket a gyümölcshústól és a pergamenhéjtól. Hántolás után a babszemeket megtisztítják, rezgőszita segítségével megszabadulnak a maradék hulladéktól, majd méret szerint szétválogatják és zsákokba adagolják.

Export

A babkávét általában 60 kg-os kender- vagy jutazsákokba töltik, minőségi jelzést nyomnak rá megjelölve a származási helyét és a feldolgozás módját. A bezsákolt babkávét kamionnal vagy vonattal teszi meg az utat a kikötői raktárakig, ahol a behajózásra vár. A kávét eladják egy exportőrnek, akitől megveszi egy importőr valahol a világban és eladja egy kávépörkölőnek.

Szállítás

A kávé rendszerint a termesző országból egyenesen a fogyasztó országba kerül. Korábban a zsákokat egyenként tornyozták fel a szállítóhajók rakterében, de újabban ömlesztve szállítják a szemeket.

Import

Az importőrök három különböző csatornán szerzik be a kávét: helyszíni vásárlással (a célállomáson), szállítással (úgy szerzik be a kávét, hogy tovább kell szállítani), vagy jövőbeni megállapodással. A jövőbeni szerződések a New York-i Kávé és Cukor Tőzsdén bonyolítják. A jövőbeni megállapodás célja, hogy megóvja a kávé árának pozícióját, tényleges kávémozgás ritkán történik ebben az esetben.

Csészézés

Miután a pörkölők kiválasztották a kávét megvételre, ellenőrzik annak minőségét. Mintát vesznek a megvásárlandó kávéból a kóstoláshoz. A csészézés egy eljárás a kávé minőségének megállapításához. Először kávébab mintát vesznek, amit megpörkölnek és megőrölnek. Egy kevés őrlményt egy csészébe tesznek és forró vízzel felöntik. A „cupper” (kávé szakértő) megvizsgálja és megízleli a kávét.

Keverés

A kívánt íz elérése érdekében legalább négy, vagy több kávéfajtát szoktak összekeverni pörkölés előtt, amikor még nyers a kávé. A keverés elsődleges célja egy olyan íz kialakítása, amely hosszú távon is folyamatosan reprodukálható. Mivel a kávé egy termés, aminek a minőségét számtalan természeti tényező befolyásolja, a keverési előírásokat rendszeresen felül kell vizsgálni.

Pörkölés

A pörkölés során a zöld babkávét-szemeket mintegy 500 Celsius fokos hőmérsékletnek teszik ki. Ekkora hőre van szükség, hogy a szem belsejében lévő nedvesség elpárologjon, felszabaduljanak az aromaolajok és a babokban lévő cukrok karamellizálódjanak. Ez adja a kávébabok sajátos zamatát és mélybarna színét. Háromféle pörkölés létezik: (1) a világos pörkölés a kávénak enyhe zamatot ad, ami például Skandináviában népszerű; (2) a közepes pörkölés egy kissé erősebb zamatot ad, ami Közép-Európában és az USA-ban népszerű és (3) a sötét pörkölés nagyon erős, intenzív zamatot eredményez a kávéban, amelyet feketén kell inni - ezt Dél-Európában kedvelik.

Őrlés

A babkávét a pörkölés után rendszerint megőrlik. A modern szűrőrendszerek miatt az egyszeri őrlés nem elég.

Csomagolás

Az őrlött kávé gyakran vákuumcsomagolásba kerül, hogy az ízek a lehető legtovább megmaradjanak. Az őrlött kávé minősége ugyanis gyorsan romlik, ha az őrlmény levegővel érintkezik.

A kávé elkészítése

Te döntöd el, milyen kávét iszol: török, eszpresszó, filteres, instant – széles a választék.

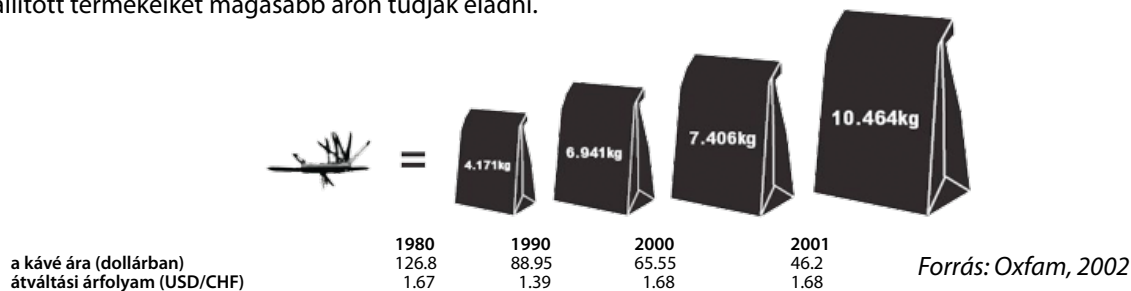
A KÁVÉ ÁRA

A kávé sokáig a világ második legfontosabb kereskedelmi terméke volt az olaj mögött. A világ több mint 70 országában termesztik, elsősorban a trópusi, szubtrópusi öv mentén fekvő afrikai, latin-amerikai, délkelet-ázsiai országokban és Indonéziában. Több, mint 25 millió ember érintett közvetlenül a kávétermesztésben⁶. Az összes kávé mennyiség 70 százalékát 10 hektárosnál kisebb földeken termesztik, elsősorban 1–5 hektáros családi ültetvényeken.

A világpiacon lévő kávé legnagyobb része (80%) jövőbeni megállapodással kerül eladásra és ezek csak 20 százalékában eredményeznek tényleges árumozgást. A fennmaradó rész spekulációs célokat szolgál és nem a tényleges készletmennyiségekre vagy igényekre vonatkozik. Erre a mennyiségre a helyi termelőnek nincs befolyása, annak ellenére, hogy a terményének áruba bocsájtását ez a spekuláció határozza meg.

A kávé világpiacon árának ingadozása a 80-as évek végén kezdődött, amikor a Nemzetközi Kávé Megállapodás összeomlott. A résztvevő felek nem tudtak egyezsége jutni, elsősorban az USA ellenállása miatt. Ez szabadpiaci helyzetet eredményezett, ami a kávé árának drasztikus csökkenéséhez vezetett, anélkül, hogy a kávétermelő országok lényegesen befolyásolni tudták volna a folyamatot. Az ingadozás ellenőrzésére született egy megállapodás egy előre meghatározott készletmennyiségről és az export kvótákról. Ennek révén lehetővé vált, hogy a kávé ára fontonként 1.2, 1.4 amerikai dollár legyen. A következő néhány évben az ára 0.77 dollárra esett vissza, 2001-re pedig 0.45 dollárra. Az utóbbi években némi javulás történt, a fontonkénti ár 1.15 dollárra emelkedett (ICO 2010⁷). Azonban fontos megjegyezni, hogy a 80-as években 1 dollár mai értéke 3.5 dollárnak felelt meg, vagyis a mai látványos árjavulás révén sem éri el a kávé mai ára a 80-as évekbeli árszint harmadát. Ez az ár sokszor a termelés költségeit sem fedezi, lehetetlenné téve a termelőknek, hogy megfelelő életszínvonalat biztosítsanak a családjuknak, akik így gyakran az elszegényedés szélére sodródnak.

Az alábbi ábra egy svájci bicska (gyártott termék) árát viszonyítja a kávé 1980 és 2001 közötti kilónkénti árához. A folyamatos áresés nem csak a kávé érintette, de sok egyéb mezőgazdasági termék és nyersanyag világpiacon is drasztikusan csökkent, amiből a gazdaságilag gyengébb országok exportbevétele származik. A kereskedelem így a posztindusztriális országokat támogatja, melyek olcsón jutnak nyersanyaghoz, és az előállított termékeiket magasabb áron tudják eladni.

A termelők a kávé piaci árának csak egy kis részét kapják meg, a fennmaradó nagyobb rész a helyi, a regionális és a nemzetközi kereskedők között oszlik el. A kávé árát azok határozzák meg, akik részt vesznek az eladás és viszonteladás bonyolult folyamataiban. A nagy áringadozások ellenére a kistermelőknek szinte semmi esélyük sincs érdekeik megvédésére és a termékük eladására, amikor a kávé ára éppen magas. Ennek egyszerű oka van: a pénzre azonnal szükségük van, és ezért a kávé gyakran már akkor eladják, amikor a termés még az ágakon van. Így amikor szállítaniuk kell az árut, már rég nem tulajdonosai a terménynek. A helyi piac árai sokszor nem tükrözik a piaci helyzetet, mivel a kávé már előre eladták.

Gondolj bele: egy csésze kávé (5 g) akár 300 Forintnál is többbe kerül egy kávézóban! Ez sokkal nagyobb összeg, mint amennyit egy termelő kap 1 kg nyers (nem pörkölt) kávéért.

⁶ Két kávéfajta alkalmas kereskedelmi célokra: az Arabica és a Robusta. Az Arabica magas minőségű kávé, amely speciális feltételek között terem (napfény, páratartalom, alacsony hőingás). A Robusta kevésbé elismert, kevésbé igényes, és ültetvényeken is termesztendő.

⁷ International Coffee Agreement / Nemzetközi Kávé Megállapodás

⁸ Egy font annyi, mint 453.59 g.

⁹ International Coffee Organization / Nemzetközi Kávé Szervezet

A kávé eredete és története

A legenda szerint a kávé egy Kaled nevű kecskepásztor fedezte fel i.sz. 850-ben, Egyiptomban. Kaled arra lett figyelmes, hogy az állatai játékosak lettek, miután legeltek a növényből. Maga is megkóstolta a titokzatos növény bogyóját és érzékelte a növény élénkítő hatását. Valószínűbb azonban, hogy a kávé a mai Etiópia területén fedezték fel. A kávé kereskedelmének fokozatos fejlődése az arab világban kezdődött. A 15. században a jemeni Mocha kikötőjében volt az egyik legnagyobb kávépiac. (A híres Mokka kávégép erről a piacról kapta a nevét) A kávé velencei kereskedők közvetítésével innen került Itáliába, onnan pedig továbbterjedt szerte Európában, később pedig az egész világon. A 18. században hollandok vitték Dél- és Közép-Amerikába. Brazília a 19. században lett a világ első számú kávétermelője, és az is maradt mind a mai napig.

Kávéfajták

A kávénövény a *Coffea* fajhoz tartozik, és több mint hatvan különböző fajtája van. A fogyasztásra szolgáló kávé leginkább a *Coffea Arabica* (Arabica bab) vagy a *Coffea Robusta* (Robusta bab).

A levelek szélesek, sötétzöldek és nagyon fényesek. A kávécserje virága kicsi, fehér, csillag alakú, illata és kinézete a jázminéhoz hasonlít. A vadon növekvő kávécserje a 10–15 méteres magasságot is elérheti. A kávéültetvényeken a növények nem nőhetnek 3 méternél magasabbra, így magasabb terméshozam érhető el, és könnyebb a betakarítás is. Egy kávécserje akár 25 éven keresztül is terem.

A kávécserje Brazíliában és Mexikóban 6–8 hétig virágzik. Az egyenlítő menti országokban (pl. Kenya, Kolumbia) a cserjének akár egy ágán azonos időben lehetnek rügyek, éretlen és érett bogyók is (ez utóbbiak a kávécseszesnyék). A rügyezéstől a szüretig általában 8–9 hónap telik el a tengerszint feletti magasságtól és az időjárási viszonyoktól függően. A kávécserjék 20–25 évig termőképesek, és mintegy 2000 babot teremnek évente, ami kb. 1 kg nyerskávé jelent. A modern termesztési technológiáknak köszönhetően egy jó évben egy hektár 3–4000 kg hozamot termel. A kávébab a bogyós termés magja. A termés leginkább az áfonyára emlékeztet, édeskés húsa van, egy pergamen nevű hártya és egy úgynevezett „ezüstbőr” borítja. A még feldolgozatlan kávé zöldkávének nevezik. Kereskedelmi célokra kétféle kávécserjét termesztnek.

Arabica kávé

Az Arabica az ősbib és kedveltebb, ez a fajta adja a kereskedelemben kapható kávé 75%-át. Az Arabica 600 és 1800 méter közötti tengerszint feletti magasságon terem, és 6–9 hónap alatt érik be. Az Arabica kávé drágább, mivel a magasabb területeken történő termesztés költségesebb és munkaigényes. A szemek nem sokkal az érést követően a földre hullnak, ezért a termést az érés után gyorsan be kell takarítani, hogy a földre hullva ne kapjon fertőzést. A magaslaton termesztett kávé fagyveszély is fenyegeti, ezért a termelők ezt a kockázatot beépítik az árba. A termelési költségeket az is növeli, hogy a legtöbb Arabica fajtát, különösen azokat, amelyeket magaslaton termesztnek, kézzel szüretelik és a legköltségesebb vizes eljárással dolgozzák fel.

Robusta kávé

Az első vadon termő Robusta cserjét az 1870-es években Kongóban fedezték fel. A világ kávékereskedelmének 26%-át adja. Ma elsősorban Nyugat-Afrikában és Délkelet-Ázsiában termesztik. A Robusta cserje szívós fajta, alacsonyabb tengerszint feletti magasságon terem (600 méteren), tűri a hideget és a magas páratartalmat, továbbá a kényes Arabica kávéhoz képest ellenállóbb a különféle fertőzésekkel szemben. A Robusta fele annyi idő alatt érik be, mint az Arabica és mintegy kétszer annyi bogyót terem. Az Arabicával szemben az érett bogyók nem hullanak a földre, ezért nem kell azonnal szüretelni. Forgalomba hozva gyakran keverik Arabicával, hogy az olcsóbb kávéban is megjelenjen a drágább Arabica jellegzetes íze.

Kávé és méltányos kereskedelem (Fair trade)

A kávé árának világpiaci ingadozása, valamint a profit eloszlásának aránytalanságai miatt, amely első sorban a gazdaságilag kevésbé fejlett országok termelőit sújtja, a kávé az egyik legfontosabb méltányos kereskedelmi termék. Az első méltányos kereskedelemről származó kávé a Holland Fair Trade Szervezet importálta 1973-ban.

A méltányos kereskedelem méltányos árat biztosít a termelőnek, ami fedezi a termelés költségeit, valamint egy környezetvédelmi és szociális célokat szolgáló összeget is tartalmaz. Így biztosított a termelő megélhetése és fejleszthető a termelés, amely a helyi közösség jövőjét jelenti. A kávé az egyik olyan termék, amit a Nemzetközi Fair Trade Minősítő Intézet is minősít (FLO-I).

Példák a méltányos kereskedelem elve alapján létrejött helyi együttműködésekre:

CECOCAFEN – Central de Cooperativas Cafetaleras del Norte: ez egy ernyőszervezet, amely kilenc tagszervezetének működését védi és ellenőrzi a méltányos kereskedelem elvei alapján Nicaraguában.

Minőségellenőrzést végez, garantálja a környezetbarát termesztést, és támogatja a termelők helyi közösségeit. A kávé kereskedelméből származó profitból többek között egy a nők rákszűrését támogató programot valósítottak meg.

CECOVASA: perui szövetség, amelyet helyi termelők alapítottak a 70-es években, hogy kiiktassák a kereskedelemről a közvetítőket. A kávé méltányos kereskedelméből befolyó összeget a termelés modernizációjára és a helyi közösségekre költik (pl. egészségre nevelő iskolai programokat valósítanak meg).

A gyakorlat felépítése

Ingyenes újság egy példányának áttekintése és elemzése.	15 perc
A médiavállalatok sorrendjét bemutató táblázat áttekintése.	8 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	7 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók,
- résztvevőként egy példány egy ingyenes újságból (1. feladat),
- egy papírlap résztvevőnként,
- a médiavállalatok sorrendjét bemutató táblázat borítékban (2. feladat),
- tollak,
- üres poszter,
- filctollak.

A csoport minden tagja nézzen át egy újságot! Miről van szó a cikkekben? Milyen témákról nincs szó a cikkekben? Hány cikk készült különböző cégek megrendelésére? Ezekben hogyan szólnak a cégek a szolgáltatásukról, termékeikről és eseményeikről? Meg tudjátok határozni a szerző szándékait, illetve a meggyőzés és a befolyásolás eszközeit bármelyik szövegben? Az észrevételeiteket írjátok le egy papírra!

A feladatra 15 percek van.

1

Nézzétek meg a médiavállalatok sorrendjét bemutató táblázatot! ✉

Mit gondoltok, kinek az érdekeit képviseli a média?

Csoportos megbeszélés.

A feladatra 8 percek van.

2

Hogyan használjuk a médiát, hogy megbízhatóbb információkhoz jussunk? A válaszaitokat írjátok le a poszterre!

A feladatra 7 percek van.

3

Röviden a magyar médiatulajdonról

1989-ben, a magyarországi rendszerváltás időszakában az állami rádió és televízió monopóliuma jogilag megszűnt, de ténylegesen csak 1997-től, a külföldi befektetőkkel rendelkező országos és kereskedelmi műsorszolgáltatók megjelenésével tört meg az állam vezető szerepe. A vidéki sajtópiacon - szintén külföldi tőke bevonásával - megynként csak egy-egy napilap tudott talpon maradni a versenyben. Az új struktúra a nyugat-európai modellt követte, de nem egy hosszan tartó, hanem egy gyors és radikális változásokat hozó folyamat eredményeként született meg.¹⁰

„Az országos kereskedelmi televíziós műsorszolgáltatási jogosultságok pályáztatását a médiatörvény rendelkezéseiből fakadóan erős jogosítványokkal bíró mediaszabályozó intézmény, az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) intézte... Három, külföldi szakmai befektető által vezetett versenytárs (mindhárom multinacionális televíziós társaság, konkrétan az RTL, az SBS és a CME) indult a kétfordulós versenyben, s az ORTT végül az RTL, illetve az SBS csoport által vezetett konzorciumokat hirdette ki győztesként.”¹¹ A két multinacionális társaság által megalakított két magyar csatorna, az RTL Klub és TV2 a 2000-es évek elejére piacvezető kereskedelmi csatornákká váltak.

A médiavállalatok közül a 2009-es nézettségi és üzleti eredmény tekintetében is első helyezett RTL Klub az RTL Group-hoz (az RTL Klub anyacégéhez) tartozik. A hazai csatornák nézettségi versenyében második helyen álló TV2 (MTM-SBS Televízió Zrt.) az Európai Unió második legnagyobb média cégcsoportjának, a ProSiebenSat.1 cégcsoportnak a tagja. A hazai médiatulajdonosok között tartja harmadik helyét a Sanoma Budapest Zrt., amely az üzleti és szórakoztató lapok és az internetes tartalomszolgáltatók piacán aktív, míg a Ringier Kiadó Kft. foglalja el a negyedik helyet, amelynek portfóliójába napilapok és szintén magazinok és internetes portálok tartoznak. A Ringier Kft. azonban fúziót tervez a 6. helyen álló Axel Springer Magyarország Kft.-vel, amelynek profilja a megyei napilapok kiadása és ezzel az egyesüléssel, a 2009-es eredményeik alapján megelőzhetnék a sor elején álló Magyar RTL Televízió Zrt.-t. A Magyar Televízió Zrt., - amely a közszolgálati csatornák közül az m1 és m2 tulajdonosa - a hazai médiavállalatok 2009-es árbevételi eredményeket összevető táblázatában a 16. helyen áll.

A gazdasági válság során a médiacégek nagy részének csökkent az árbevétele és többségében jelentősen fogyatkozott a nyeresége is. „A következő táblázatban szereplő harminc médiavállalat összesített nettó árbevétele a válság által már részben érintett 2008-as évben 223 milliárd forint volt, ez 2009-ben 196 milliárdra apadt. Mindez közel 27 milliárdos csökkenést jelent ... csak a top 30 céget nézve.”¹²

¹⁰ Breuer András: Médiapiac, <http://ktnye.akti.hu/index.php/Médiapiac>

¹¹ Gálik Mihály: A médiatulajdon hatása a média függetlenségére és pluralizmusára Magyarországon. 2004. www.mediakutato.hu

¹² Heszler Róbert: Milliárdos bukta a magyar médiapiac. 2010. www.fn.hu

Sorrend	Cégnév	Nettó árbevétel 2008	Adózott eredmény 2008	Nettó árbevétel 2009	Adózott eredmény 2009
1.	Magyar RTL Televízió Zrt.	36 692 725	4 704 168	29 441 888	3 442 113
2.	MTM-SBS Televízió Zrt.	26 084 213	2 264 768	21 416 624	635 593
3.	Sanoma Budapest Zrt.	22 603 134	3 084 768	18 969 393	174 944
4.	Ringier Kiadó Kft.	13 819 390	1 466 564	12 787 910	774 062
5.	Chello Central Europe Zrt.	3 408 745	-1 861 461	10 760 889	-8 849 646
6.	Axel Springer Magyarország Kft.	10 791 639	1 376 720	9 420 821	726 788
7.	Pannon Lapok Társaság Kft.	10 129 819	208 159	9 158 755	229 084
8.	Axel Springer Budapest Kft.	10 089 616	1 000 250	8 459 563	698 424
9.	Lapcom Kft.	7 602 879	1 698 053	7 567 400	-742 175
10.	Readers Digest Kft.	7 063 671	214 158	6 986 879	-336 937
11.	Inform Média Kft.	7 668 615	1 260 609	6 526 768	680 925
12.	Népszabadság Zrt.	6 591 819	-460 704	5 330 131	-1 257 061
13.	Hír TV Zrt.	5 195 475	286 870	5 229 680	75 604
14.	TeleMedia InteracTV Kft.	9 489 293	107 766	4 724 972	136 953
15.	Origo Zrt.	4 494 361	-833 260	3 735 081	-1 234 739
16.	Magyar Televízió Zrt.	4 949 915	165 795	3 394 422	292 543
17.	HVG Kiadó Zrt.	4 312 501	363 153	3 035 957	62 111
18.	Nemzet Kft.	2 724 343	-24 482	2 844 395	16 844
19.	Sláger Rádió Zrt.	4 183 612	1 242 228	2 611 784	167 656
20.	Interaktív Kft.	3 425 507	63 917	2 543 532	-20 369
21.	Expressz Magyarország Zrt.	5 290 592	-78 551	2 528 354	245 882
22.	Index.hu Zrt.	2 137 952	183 712	2 474 362	-97 236
23.	Magyar Rádió Zrt.	2 406 612	971 925	2 285 447	187 368
24.	Z+ Zrt.	2 158 007	293 723	2 275 194	501 904
25.	Est Media Group Zrt.	215 360	-82 606	2 168 258	-85 239
26.	ATV Zrt.	2 209 585	42 190	2 145 888	47 555
27.	Híd Rádió Zrt.	1 843 285	-31 0956	2 115 060	-18 598
28.	Marquard Media Kft.	2 153 875	-21 529	1 815 322	-105 907
29.	Magyar Távirati Iroda Zrt.	1 891 279	6 573	1 807 449	439 105
30.	Rádió 1 Kft.	1 428 676	44 659	1 509 250	45 508

Forrás: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, céginformációs adatbázis, árbevétel és eredmény (ezer forint)

2011-ben új médiatörvény lép életbe Magyarországon. A szabályozás sok ponton eltér az eddigi médiatörvénytől és megítélése vegyes mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. A törvénynek a tulajdonviszonyokra vonatkozó legfontosabb pontja: a médiapiaci koncentráció erős kontrollja.¹³

¹³ http://naplo-online.hu/mediakonferencia/20101213_mediakonferencia5

Tömegmédia

A világot a tömegmédia közvetíti számunkra. A tömegmédia objektivitása csak látszólagos, mivel minden egyes hír, üzenet és szöveg mögött egy szerző áll, akinek saját véleménye van a világról és a világban lévő összefüggésekről, ami hatással van az írásaira. Minden médiát kritikus szemmel kell néznünk. Olvasáskor figyelniünk kell a cikkek képi illusztrációira is, mivel a képek még a szavaknál is nagyobb érzelmi hatást képesek kiváltani.

A tömegmédia hatása

Az elmúlt 50 év technikai fejlődésének következtében exponenciálisan megnőtt a média hatása. Kezdetben volt a telegráf, majd a rádió, a napilapok és a magazinok, a televízió, és az utóbbi néhány évtizedben az internet. Olyan társadalomban élünk, amelyben a mindennapi tevékenységeink, a munkánk és a szórakozásunk, személyes kapcsolataink, az egészségügyi ellátás, az oktatás, a közlekedés és minden, amit teszünk az információtól és a kommunikációtól függ. Egy átlagos városlakó felkel, megnézi a híreket az újságban, a neten vagy a TV-ben, munkába megy, telefonál, megebédel, majd döntéseket hoz, amelyek a kollégáitól, barátaitól, családtagjaitól, valamint a hírekből, a TV-ből, az internetről stb. kapott információkon alapulnak. Legtöbb döntésünk, meggyőződésünk és értékünk a tudásunkon, feltételezéseinken és tapasztalatainkon alapszik. A munkánk során a tanulmányainknak és a tapasztalatainknak köszönhetően általában tudjuk, hogy mit kell tennünk, de a mindennapokban a médiára hagyatkozunk, hogy információt kapjunk arról, mi az ami fontos, mi az amit tudnunk kell és tudni érdemes. Kénytelenek vagyunk megbízni a médiában mint olyan autoritásban, amely híreket ad a számunkra, szórakoztat és oktat minket. A tömegmédia hatása a gyerekeinkre a fiatalokra és a társadalmunkra olyan nagy, hogy igazán fontos tudnunk, hogyan működik valójában.

Hogyan működik a média hatása?

Az összes médium közül a legnagyobb hatású a televízió. Folyamatosan dőlnek ránk a szex és az erőszak képei, a reklámokkal és a celebekről szóló beszámolókkal együtt. Egy amerikai felmérés szerint egy gyermek kb. 40 000 hirdetést lát egy évben. Kik birtokolják a médiát? Mely cégek és személyek alakítják az értékeinket és meggyőződéseinket, befolyásolják döntéseinket? Alapvetően öt óriáscégről val szó:

- Time Warner
- VIACOM
- Vivendi Universal
- Walt Disney
- News Corp

Ez az öt cég uralja az USA lakosait elérő média 95%-át. Ők birtokolják a nagy szórakoztatóparkokat, a filmgyártó vállalatokat, a tévé- és rádiócsatornákat a szórakoztatósportokat, továbbá integrált telekommunikációs vállalatokat, videojáték szoftware-gyártó cégeket, internetes portálokat, zeneipari cégeket, stb. Néhány éve még több cég volt a piacon, de felvásárlások és összeolvadások következtében mára mindössze pár cég rendelkezik a hatalommal, hogy a társadalom értékeit és a közvéleményt alakítsa. A gyakran oligopóliumnak nevezett médiavállalatokat 40–50 kisebb, de regionálisan meghatározó médiavállalat vesz körül. Ezek mintegy fele amerikai, másik fele pedig nyugat-európai vagy japán tulajdonú cég, mint például a Kirch Group, vagy a Ringier. A médiatulajdon koncentrációja miatt is fontos, hogy a jelenségeket mindig több oldalról vizsgáljuk meg, és ne fogadjuk el kritika nélkül, amit a média kínál számunkra.

Kritikus szem (Kritikus olvasás)

Azok számára, akik nem kritikus szemmel olvasnak, egy szöveg tényeket tartalmaz. A nem kritikus olvasó úgy merít tudást az olvasott szövegből, hogy megjegyzi a szövegben szereplő állításokat. A kritikus olvasó számára bármely szöveg csak a tények egy adott megjelenítését, tálalását jelenti, egy személy (a szerző) benyomásait a szóban forgó tárgyról. A kritikus olvasó ezért nem csak azt ismeri fel, hogy mit mond a szöveg, de arra is figyel, hogyan beszél az adott tárgyról. Tudatában van annak, hogy minden egyes szöveg egy adott szerző egyedi alkotása. A nem kritikus olvasó egy történelmi tárgyú könyvet azért olvas el, hogy megismerje a tényeket, vagy az események egy elfogadott, közkeletű értelmezését. A kritikus olvasó számára ugyanaz a könyv azt mutatja meg, hogy milyen értelmezéshez vezet az események egy adott nézőpontból történő feldolgozása, illetve a tények adott szempontok szerinti válogatása.

Mit állít, tesz és jelent a szöveg – az értelmezés keresése

A nem kritikus olvasó megelégszik azzal, ha megérti, amit egy szöveg állít és képes újrafogalmazni a kulcs-kijelentéseket. A kritikus olvasó két lépessel tovább megy. Megérti, amit a szöveg állít, és reflektál arra is, hogy a szöveg milyen módon jeleníti meg az üzenetet, milyen eszközök alkalmazásával infomál. Példákon keresztül érvel? Vitatkozik? Szimpátiát próbál keltetni? Kontrasztot teremt, hogy rávilágítson valamire? Végül a kritikus olvasó az elemzése alapján levonja a következtetést arról, hogy mit jelent a szöveg, mint egész.

A szöveg megközelítésének három típusa:

- Miről szól a szöveg – újrafogalmazás (ugyanarról a tárgyról beszél, mint az eredeti szöveg).
- Milyen módon szól a szöveg - leírás (megvitatja magának a vitának az aspektusait).
- Mit jelent a szöveg – értelmezés (elemzi a szöveget és megállapítja, hogy mit jelent a szöveg, mint egész).

A kritikus olvasás céljai

A kritikus olvasás tankönyvei rendszerint az alábbi célok megvalósítását kérik az olvasóktól:

- felismerni a szerző célját,
- felismerni a szöveg hangvételét és az érvelés elemeit,
- felismerni az elfogultságot.

A fenti célok egyike sem vonatkozik olyasmire, ami a szövegben világosan ki lenne fejtve. Megvalósításukhoz a szövegből vett bizonyítékok alapján levont következtetésekre van szükség. A kritikus olvasás nem egyszerűen odafigyelést jelent olvasás közben. A kritikus olvasáshoz fel kell ismerni, és elemezni kell a szöveg kulcselemeit.

BANÁN

A gyakorlat felépítése

A jövedelemeloszlás jelölése a banán rajzán.	5 perc
A munka mennyiségéről és a költségekről szóló szöveg elolvasása. ¹⁴	10 perc
A részesedések eloszlásának jelölése a banán rajzán.	10 perc
A banán termesztéséről és eladásáról szóló szöveg elolvasása. ¹⁵	10 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	5 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- két banánt ábrázoló kép, a második egy borítékban az egyes szereplők munkamennyiségét ismertető szöveggel együtt (1. feladat, 2. feladat),
- a folyamat szereplőinek munkamennyiségéről szóló szöveg, borítékban (2. feladat),
- szöveg a banán termesztéséről és eladásáról, a bevételek eloszlását ábrázoló képpel együtt – páronként egy példány a résztvevőknek, borítékban (3. feladat),
- üres poszter,
- filctollak.

¹⁴ Adaptálva: Welthaus: Schools Act Globally (<http://schools.welthaus.at>).

¹⁵ Adaptálva: BananaLink: Trade Union Education Resources (www.bananalink.org.uk).

Mit gondoltok, hogyan oszlanak el a banán termesztéséből és eladásából származó bevételek? Beszéljétek meg, és jelöljétek a folyamatban szereplők részesedését a rajzon!

A feladatra 5 percek van.

1

Olvassátok el a banán termesztésében és eladásában résztvevők munkájának mennyiségéről és költségeiről szóló szöveget! Mit gondoltok most, a kiskereskedelmi árból mekkora részesedés jut az egyes szereplőknek?

Megint jelöljétek be a banán képén! ✉

A feladatra 10 percek van.

2

Olvassátok el a banán termesztéséről és eladásáról szóló szöveget! Nézzétek meg a képet, amely a pénz tényleges megoszlását mutatja a termesztésben és az eladásban résztvevők között! ✉

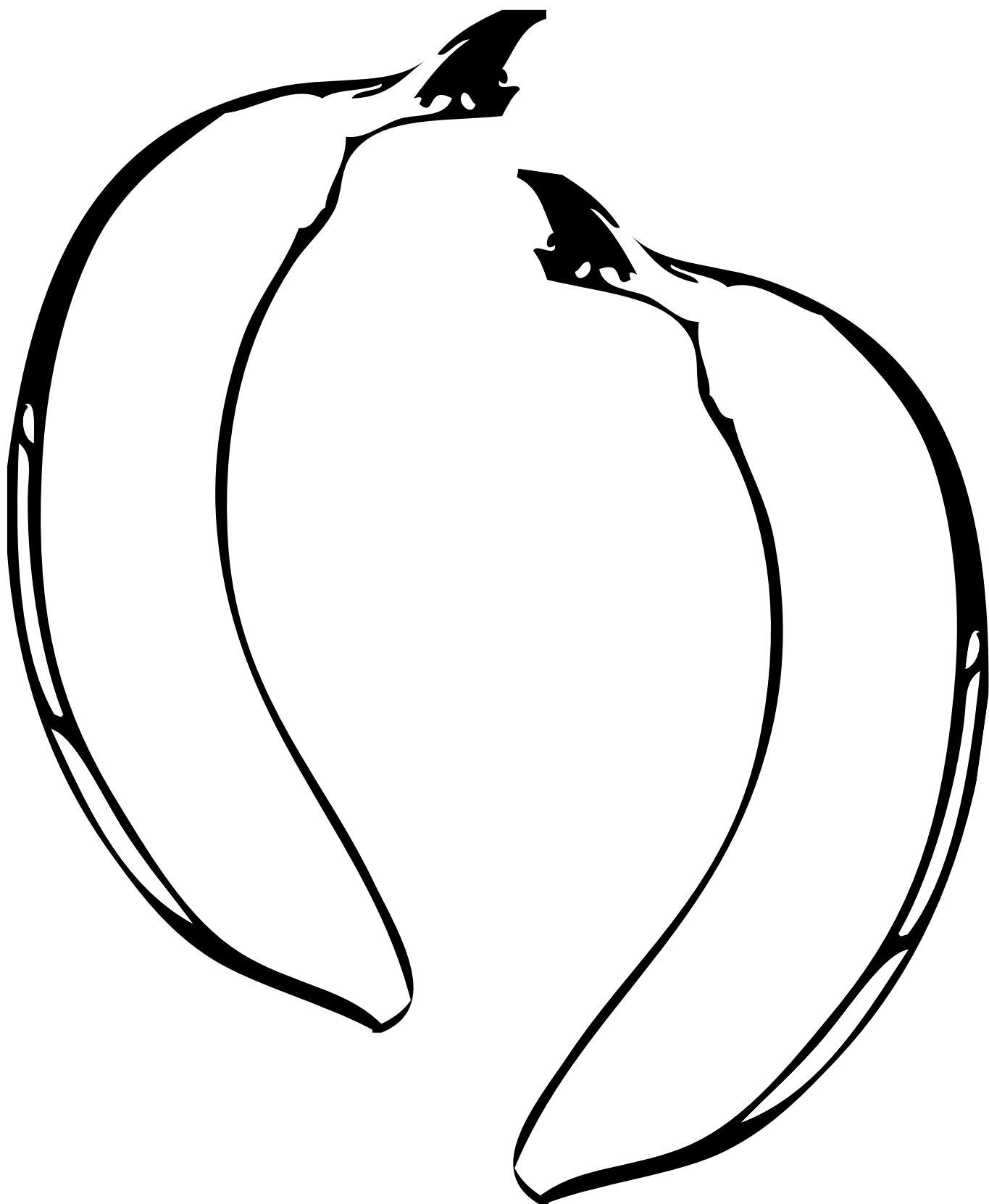
A feladatra 10 percek van.

3

Mit gondoltok az újonnan tanultakról? Írjátok le a gondolataitokat a poszterre! Mit tehettek, a bevételek megoszlása és a banánültetvényeken uralkodó munkakörülmények javítása érdekében?

A feladatra 5 percek van.

4

Banánok a részesedések jelöléséhez

A banán termesztésétől az eladásáig tartó folyamat szereplőinek becsült munkamennyisége / költségei.

1. Banánszedő

A legjobb banánok kiválogatása a munkának ugyanúgy része, mint a fűrtök levágása és megmosása. A munkás keze és ruhája egész nap vizes; a fűrtöket cipelni kell, amelyek súlya akár az 50 kg-ot is elérheti. A termesztéshez használt műtrágyák és rovarirtó szerek egészségkárosító hatásúak, és akár rákot is okozhatnak. A rovarirtó szereket repülőgépekről is szórják, így azok a közeli lakóhelyeket, iskolákat veszélyeztetik. Az ültetvények tulajdonosai nem ösztönzik a munkásokat szakszervezetek alakítására, amelyeken keresztül a munkások védeni tudnák az érdekeiket, és jobb munkakörülményeket harcolhatnak ki maguknak.

2. Az ültetvény tulajdonosa

Az ültetvény fenntartásának költségei közé tartozik a drága rovarirtó szerek megvásárlása, a permetezést végző repülőgépek üzemanyagköltsége, a szerszámok, gépek beszerzése és a munkabérek. Ha egy munkás balesetet szenved és pereskedni kezd, a tulajdonosnak ügyvédet kell fogadnia. Ha a banánok mérete és alakja nem felel meg az európai szabványnak, vagy sérültek, nem exportálhatók és csökkentik a profitot. A tulajdonos viseli annak költségeit, ha természeti csapás, vagy kártevők pusztítják el a termést. Az ültetvényesek közötti verseny megköveteli, hogy a legmodernebb gépeket szerezzék be, és tartsák fenn. A sok éve tartó banántermesztés kimeríti a termőföldet, ezért drága műtrágyát kell használni, vagy új földeket kell vásárolni.

3. A szállítóhajó tulajdonosa

A nagy szállítóhajók megvásárlása és fenntartása rendkívül költséges. További kiadást jelent az üzemanyagköltség; öt hét alatt hajózik a rakomány Latin-Amerikából Európába. Újabb költség a rakomány biztosítása. A rakomány sérülése vagy megsemmisülése esetén a szállítónak fedeznie kell a kiadásait. A hajón a banánt alacsony hőmérsékleten kell tartani, hogy ne érjen meg az út során, különben az üzletek polcain kezd megrohadni. A kikötőben a tulajdonosnak kikötői díjat kell fizetnie, amely tartalmazza a kikötés és a kirakodás költségeit.

4. Importőr

Az importőr feladata, hogy a banánt nagy érlelő központokba szállíttassa, ahol nagy mennyiségű etilén segítségével gyorsítják fel az érési folyamatot. Ezt követően kell az üzletekbe juttatni a banánt. Érkezés után a banánt újracsomagolják, ezért az importőrnek fizetnie kell a csomagolás költségeit, a csomagoló munkások bérével együtt. Az importőr komoly összeget fizet az EU-nak az importjogokért. Szerződéses kötelezettséget vállal a banán beszerzésére és időbeni leszállítására az üzletekbe, annak ellenére, hogy nincs befolyása az esetleges késésekre.

5. Kereskedő

A kereskedőnek fizetnie kell a dolgozók bérét, és az üzlet fenntartásának költségeit is. A verseny miatt új ötletekre, felszerelésekre, nagyobb helyiségekre és hirdetésekre kell költenie. A sérült vagy túlérlett banán elégedetlen vásárlókat eredményez, akik esetleg máshol fognak vásárolni.

Adatok és tények a banán termesztéséről és eladásáról

1. Banántermesztő és –exportáló országok:

Banánt elsősorban trópusi országokban termesztnek – Latin-Amerikában, Afrikában, Ázsiában és a Karib-térségben – valamint Európában és Ausztráliában. A legtöbb országban alapélelmiszerként termesztik a banánt, az összes banántermésnek csak mintegy 20%-a kerül exportra. A legnagyobb banánexportőr Ecuador.

Néhány exportáló ország:

- Dél-Amerika: Ecuador, Costa Rica, Kolumbia a világ legnagyobb exportőrei. További dél-amerikai exportőrök: Guatemala, Honduras, Belize, Panama, Nicaragua, és Suriname.
- Karib-térség: Winward-szigetek (St Vincent and the Grenadines, St Lucia, Dominica), Jamaica, Dominikai Köztársaság.
- Európai termesztők: Martinique (Franciaország), Guadeloupe (Franciaország), Kanári-szigetek, Görögország, Portugália. Az EU részei és ténylegesen nem importálnak banánt, bár a banántermésükkel az EU-n belül kereskednek.
- Afrika: Ghána, Kamerun, Elefántcsontpart

2. Az exportra történő termesztésben résztvevők jellemzően nagy, vállalati tulajdonban lévő ültetvényeken, vagy kis családi farmokon dolgoznak?

A banán nagy részét hatalmas, monokultúras ültetvényeken termesztik Latin-Amerikában. Ezek az ültetvények a sok növényvédőszer-használatból és az olcsó munkaerőtől függenek. A Karib-térségben jellemzően kis családi tulajdonban lévő farmokon zajlik a termesztés, ahol jobb a szociális körülmények és kevésbé terhelik a környezetet.

3. Milyen környezeti és egészségügyi hatásai vannak a banántermesztésnek?

A hagyományos banántermesztés körülbelül harmincszor annyi növényvédőszer- és műtrágyahasználattal jár, mint a hagyományos mezőgazdaság az Egyesült Királyságban.

A Costa Rica partjainál található korallzátonyok 90%-a pusztult el a banán- és ananászültetvényeken használt mérgező anyagok tengerbe szivárgása miatt.

Egy tonna banán egyúttal mintegy 2 tonna hátramaradt hulladékot is jelent.

Több mint 30 000 ültetvényeken dolgozó dél-afrikai, afrikai és fülöp-szigeteki munkás perel kártérítésért a Nemagon nevű rovarirtó hosszú távú egészségkárosító hatása miatt. A munkások nagy része nemzőképtelenné vált, és sokan meghaltak, mielőtt az ügy a bíróság elé került volna.

4. Mely nagy cégek tartják kézben a banán kereskedelmét?

Mindössze 5 nagy cégcsoport tartja kézben a banán világpiacának 80%-át. Ennek felét két nagy cég, a Chiquita és a Dole uralja.

Chiquita (USA)	25%
Dole (USA)	25%
Del Monte (USA)	16%
Noboa (Ecuador)	11%
Fyffes (Írország)	8%
Más cégek	15%

Méretüknek köszönhetően ezek a cégek nagy befolyással bírnak a hazájukban és az exportáló országokban egyaránt. A banántermesztő országokban, – amelyek sok esetben a banán termesztéséből és exportjából befolyó bevételektől függenek, – a nagy cégek nyomást gyakorolnak a kormányokra a cégeket érintő adószabályok, az exportot terhelő adók, a kölcsönhöz jutás feltételei, valamint a szociális követelmények és környezetvédelmi előírások befolyásolása érdekében. Panamában például hiába próbálta meg a kormány megemlíni a minimálbért, kénytelen volt visszakozni, amikor a Chiquita a helyi termelőkkel kötött szerző-

dések felmondásával fenyegetőzött. Az utóbbi években ezt a hatalmat a nagy kereskedelmi láncok vették át, de a multinacionális banánkereskedő vállalatoknak még így is nagy a befolyása és a felelőssége az ültetvényeiken vagy beszállítóik ültetvényein uralkodó munkakörülményekért.

5. Milyenek a munkakörülmények a banánültetvényeken?

Az ültetvényeken dolgozók nagy része csak meghatározott időszakra szerződöttetett idénymunkás. Az idénymunkásokat kevesebb jog illeti meg, rosszabb biztonsági körülmények között dolgoznak, gyakran kevesebb bérért. Sok munkást csak egyetlen napra alkalmaznak, szerződés nélkül. Reggelente a munkások a településük egy adott pontján gyülekeznek, ahol kiválasztják és teherautókkal az ültetvényre szállítják őket.

Az ültetvényeken dolgozók 75%-a 29 évesnél fiatalabb. Ennek az az oka, hogy a munka fizikailag megterhelő és a harmincas éveiket elérőket rendszerint kirúgják. A fiatal munkások a legnehezebb munkát végzik a legalacsonyabb bérért cserébe, ráadásul sokszor naponta kerülnek kontaktusba mérgező anyagokkal. Néhány országban, például Ecuadorban gyermekeket is dolgoztatnak.

Ecuadorban, a világ legnagyobb banánexportáló országában a munkásoknak csak 2%-a tagja valamilyen független szakszervezetnek. A munkásokat gyakran elnyomják a cégek, amelyek növekvő mértékben alkalmaznak alkalmi munkásokat, ezzel is csökkentve a munkások önszerveződésének esélyét. 2002-ben az újonnan szerveződött munkásokat brutális fegyveres támadás érte az ecuadori Los Alamos ültetvényen. Az ültetvény tulajdonosa, aki elnökjelöltként is indult, kijelentette: „Nem szeretem a szakszervezeteket, és harcolni fogok ellenük.”

Egy nicaraguai ültetvényen a munkások 1.2 amerikai dollárt kaptak 8 órai munkáért. Ebből az alapvető élelmiszereket tartalmazó fogyasztói kosár egyharmada fizethető ki Nicaraguában. Jelentések szerint az utóbbi időben egyes munkások nem készpénzt kapnak fizetségül, hanem éretlen banánt.

6. A banán árának hány százaléka jut a kereskedelmi láncokhoz?

45 százalék – ami elképesztő szám, ha belegondolunk, hogy hány szereplő érintett a teljes folyamatban – míg a munkásoknak 2.5% jut. A kereskedelmi láncok nagyon befolyásos szereplővé váltak az ellátási láncban belül. Az alacsony beszerzési ár, amit a banánért fizetnek, közvetlen negatív hatással van a bérek szintjére és az ültetvényeken uralkodó munkakörülményekre.

A banán története

A banán a *Musa acuminata* faj gyümölcse. Az *acuminata* kifejezés jelentése hosszú és íves vagy csúcsos, és nem a gyümölcsre, hanem magára a növényre vonatkozik. Antonius Musa Octavius Augustus római császár személyes orvosa volt, aki támogatta az afrikai egzotikus gyümölcs termesztését i. e. 63 és 14 között. A banánt portugál hajósok hozták Európába Nyugat-Afrikából a XV. sz. elején. Így jutott el a növény a Kanári szigetekre, India nyugati partjaira és Észak-Amerikába. A „banema” szó, amelyből az angol „banana” ered, a 17. sz.-ban bukkan fel először nyomtatásban.

Régen a banán nem az az édes, sárga gyümölcs volt, aminek ma is ismerjük. A mai banán a vörös és a zöld főzőbanán keresztezéséből származik. A jamaikai Jean Francois Poujot 1836-ban fedezte fel, hogy az ültetvényének egyik banánfája sárga gyümölcsöt terem, amely nyersen, főzés nélkül is édes, ezért gyorsan hozzálátott a termesztéséhez. A 19. sz.-ban a banán igazi egzotikus ínycsiklósággá vált, melyet tányérról, késsel, villával ettek.

Banán-változatok és néhány érdekes adat

Banánszedés Thaiföldön

Több mint 300féle banánfajta létezik, de közülük csak 20 fajtát termesztene kereskedelmi célra. A vad fajok gyümölcseiben nagy, kemény magok vannak, míg a kereskedelemben előforduló banánfajták magja kicsi, vagy egyáltalán nincs is. Vannak úgynevezett desszert banán fajták, amelyek sárgák és teljesen éretten fogyasztjuk őket, és a főző banánok, amelyeket fogyasztás előtt meg kell főzni.

A banán három hónappal a virágzást követően megéri. Szüreteléséhez legalább két emberre van szükség. Az egyik levágja a fűrt a machete-jével, a másik a vállára veti és elviszi egy vezetékhöz, amely végig fut az egész ültetvényen és kampók lógnak róla. Fontos, hogy a banánt még zölden levágják, de nem mindegy, hogy mikor. Ha túl korán szüretelnek, a banánnak nem alakul ki a jellegzetes, édeskés íze.

A banán magas potassium-tartalma miatt kis mértékben radioaktív (erősebben, mint a többi gyümölcs). Ez a kismértékű radioaktivitás elég ahhoz, hogy rendszeresen téves riasztást eredményezzen az illegális radioaktív anyagok után kereső detektorokban, az USA kikötőiben.

A banán a világ legkeresettebb gyümölcse az alma és a narancs mellett. Jelenleg a Cavendish fajta a legelterjedtebb a világpiacra. Latin-Amerika, Afrika és Délkelet-Ázsia ültetvényein terem. A nyugati világ üzleteiben egész évben megtalálható. Ez a fajta és általában a banán rendkívül érzékeny a betegségekre, mert a növények genetikailag azonosak. Ez azt jelenti, ha egy betegség megtámad egy ültetvényt, az potenciális veszélyt jelent minden Cavendish fajtára a világon, és rövid időn belül akár ki is irthatná ezt a kultúrát a világból. Mivel nem tudjuk, hogy a meglévő fajok alkalmasak lennének-e hogy pótolják a Cavendisht, tudósok azon dolgoznak, hogy egy ellenálló fajtát hozzanak létre a globális piac számára.

A 20. sz. elején a Gros Michel fajta volt a legelterjedtebb exportbanán, ezt váltotta fel a Cavendish. A Gros Michel már alkalmatlan a tömeges exportra, mivel szinte teljesen kiirtotta a Panama kór, egy gombafajta, mely a növény gyökerét támadja meg. A fajta még megtalálható néhány területen, ahol a kór még nincs jelen.

A Goldfinger fajtát Hondurasban tenyésztette ki egy tudóscsoport. 4 méter magasra nő. Ugyanannyi idő alatt válik termővé, mint más banánfajták, de ellenállóbb a hideggel és a kártevőkkel szemben. Zölden is fogyasztható (pl. szárított formában) de a nyugat piacain éretten vásárolják. Megjelenése óta áttörést ért el a világ egyes piacain, például Ausztráliában, de kevésbé népszerű Észak-Amerikában és Európában.

A vörös banán kisebb és kövérebb, mint a Cavendish, puhább, édesebb, és enyhén málna ízű. Éréskor rózsaszínűvé válik a belseje. A vörös banán Közép-Amerikában népszerű, de a világon mindenhol kapható. Ugyanúgy fogyasztják, mint a sárga fajtát: hámozva.

A „Kék Jáva” vagy „Jégkrémabanán” ellenálló a hideggel szemben és 4.5 méteresre nő. Magassága ellenére jól tűri a szelet, erős gyökérzetének köszönhetően. Levelei ezüstös-zöld színűek, a gyümölcs kékes-zöld, közepes méretű és a húsa hófehér. Kiváló minőségű, enyhén vaníliaízű gyümölcs.

AGROÜZEMANYAGOK¹⁶

A gyakorlat felépítése

A biodízel népszerűsítő szöveg elolvasása.	5 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	5 perc
Az évi terméshozam kiszámítása 100 m ² –es termőterületen. ¹⁷	10 perc
A biodízel hátrányairól szóló szöveg elolvasása.	5 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	5 perc

Szükséges eszközök

- a biodízel népszerűsítő szöveg egy példánya részvevőnként (1. feladat),
- szöveg a bioüzemanyagok káros következményeiről – egy példány részvevőnként, borítékban (5. feladat),
- számológép,
- üres poszter,
- filctollak.

¹⁶ A témához nem tartoznak a gyakorlatvezetőnek szóló kiegészítő anyagok.

¹⁷ A gyakorlat adaptálva: Schools act globally, Koppány et al. (2009) tankönyvből.

Olvassátok el a biodízelt népszerűsítő szöveget!

A biodízel (vagy agrodízel) egyike a két-féle agroüzemanyagnak. Mit gondoltok az agroüzemanyagokról? Jó vagy rossz megoldást jelentenek? Miért? A válaszaitokat írjátok a poszterre!

A feladatra 5 percek van.

1

A feladatra 5 percek van.

2

Egy év alatt 100m² termőföld 65 kg búzát terem, amiből:
(1) 65 kg kenyér,
(2) 21 kg sertéshús (ha búzával etetik a sertéseket),
(3) vagy 17 l bioüzemanyag állítható elő, ami 233 km megtételéhez elegendő.
Egyenlő arányban elosztva egy év alatt, mekkora mennyiségeket fogyaszthatnák naponta?

Hány százalékban fedezik a napi szükségleteinket az említett mennyiségek, ha egy átlagos magyar fogyasztó 135 g kenyeret, 170 g húst és 27 km megtételéhez szükséges üzemanyagot fogyaszt?

A helyes válaszok: 100m² termőterületen a napi kenyérszükségletünk 137%-a, a napi húsfogyasztásunk 21%-a és a napi üzemanyagfogyasztásunk 25%-a termelhető meg. (A szöveget felfordítja a gyakorlatvezető.)

A feladatra 10 percek van.

3

A feladatra 5 percek van.

4

Olvassátok el a szöveget az agroüzemanyagok káros következményeiről! ✉

Az új ismeretek alapján mit gondoltok, érdemes-e a termőföldeket bioüzemanyagtermesztésre használni?

Beszélgjétek meg a csoportban és írjátok le a gondolataitokat a poszterre!

A feladatra 5 percek van.

5

A feladatra 5 percek van.

6

Biodízel¹⁸

Mi a biodízel?

A biodízel egy nem mérgező, biológiailag lebomló üzemanyagfajta, amely nyers növényi olaj, használt növényi eredetű étolaj, használt állati eredetű étkezési zsiradék és a papír- vagy cellulózgártás melléktermékeként keletkező olaj felhasználásával készül. A hagyományos dízelüzemanyagokhoz képest a biodízel gyúlékonyabb, magasabb cetánszámú, és kevesebb a klímaváltozást elősegítő üvegházhatású gázt eredményez. A biodízel-keverékek (biodízel és hagyományos dízel keveréke) bármilyen dízelmotorban használhatók. Hidegben a biodízel kevésbé válik viszkózussá, ami különösen a nagyobb biodízelmennyiséget tartalmazó keverékek esetében feltűnő. Ennek elkerülése érdekében változtatni kell a bioüzemanyag összetételén. Jelenleg is folynak a kutatások, hogy hogyan lehet csökkenteni a bioüzemanyag előállításának költségeit, és hogyan lehet megoldani a hidegben jelentkező viszkozitási problémát.

Környezeti előnyök

A biodízel elégetésekor kisebb mennyiségű üvegházhatású gáz kerül a légkörbe, mint a hagyományos dízel esetén. A 20%-os keverési aránnyal készült biodízelnak (B-20) 12–18%-kal, míg a 2%-os keveréknek (B-2) 1–2%-kal kisebb a károsanyag-kibocsátása. A növénytermesztéstől és az állati zsiradék begyűjtésétől az üzemanyag előállításáig tartó teljes folyamat során a tiszta biodízel révén (alapanyagtól függően) 60–100%-kal kevesebb üvegházhatású gáz kerül a légkörbe a hagyományos dízelüzemanyaghoz képest. Bizonyos hulladékokból is előállítható biodízel, ami szintén hozzájárul ahhoz, hogy kevesebb üvegházhatású gáz kerüljön a levegőbe, mivel a hulladék bomlása során metán kerülne a levegőbe.

Szociális és gazdasági előnyök

A biodízel olyan helyi, megújuló források felhasználásával állítható elő, mint a mezőgazdasági termények és az élelmiszeripari hulladékok, (pl. vágóhídi hulladék, újrahasznosított főzőolaj, emberi fogyasztásra nem alkalmas olajok, vagy terményfelesleg). Ezzel korábban hulladéknak minősített anyagok kerülnek újrahasznosításra, ami új piacokat jelent a helyi ipar számára, és csökkenti a hulladékkezelési költségeket.

A biodízel előnyei¹⁹

- A biodízel csökkenti az üvegházhatást. A biodízel elégetésekor ugyanannyi CO₂ kerül a levegőbe, majd a fotoszintézis révén vissza a növényzetbe, amennyit a biodízel előállításához szükséges növények termelnek (zárt karbon-cilus).
- A biodízel energiaegyensúlya pozitív. Sokkal több energia keletkezik a bioüzemanyag előállítása révén, mint amennyit a folyamat igényel. A felhasznált anyagoktól függően egy liter biodízel akár hatszor annyi energiát termel, mint amennyit az előállítása igényel.
- A biodízel nem tartalmaz savas esőket eredményező foszfort.
- A biodízel égése során jelentősen kevesebb mennyiségű szénmonoxid, hamu és szénhidrogén jut a levegőbe, mint a szénelapú üzemanyagok égésekor.
- A biodízel nem tartalmaz benzolt, vagy más aromás összetevőt.
- A biodízel nem mérgező, és nem minősül veszélyes anyagnak.
- A biodízel 30 nap alatt természetes úton lebomlik, ezért kiválóan alkalmas arra, hogy védett vizeken vagy síterepeken, stb. használják.
- A biodízel fontos üzemanyagforrás marad a jövőben is. Mint megújuló energiaforrás védi a környezetet és csökkenti a nyersolajtól való függésünket.
- A biodízel gyulladáspontja 150 °C, ami a világ egyik legbiztonságosabb üzemanyagává teszi. A magas gyulladáspont különösen a szállítás és tárolás során fontos.
- A biodízelnak jók a kenési jellemzői, és védi a motort a mechanikus hatásoktól.

¹⁸ A szöveg a kanadai kormány Energiahatékonysági Irodájának honlapján található.

¹⁹ Forrás: (My energy, <http://moja-energija.50webs.com/>).

Agroüzemanyagok²⁰

Mik az agroüzemanyagok?

Az agroüzemanyagok nem fosszilis olajból készült, növényi eredetű üzemanyagok. Két csoportba oszthatók:

- Az elsősorban etanolt (alkoholt) tartalmazó üzemanyagok a benzinüzemű motorokban használhatók. Szénhidrátot tartalmazó növények (pl. cukorrépa, cukornád, búza, kukorica) erjesztése és desztillációja révén nyerik.
- Az agrodízelek, amelyek növényi (repce, napraforgó, pálma, szója) olajokból készülnek és általában dízelmotorokban használhatók; az olajokat kémiai eljárással alakítják a dízelüzemanyagokhoz hasonló üzemanyaggá.

Az agroüzemanyagokat bioüzemanyagoknak is nevezik, annak ellenére, hogy az alapanyaguknak semmi köze a biotermesztetéshez.

Ki használ agroüzemanyagokat?

Az EU-ban nagy mennyiségben használnak agroüzemanyagokat hagyományos fosszilis üzemanyagokkal keverve. Az EU agroüzemanyag-előírásainak megfelelően 2010 végére a teljes üzemanyag-fogyasztás 5,75%-át agroüzemanyagoknak kell kitennie. 2020-ra ez az arány el kell, hogy érje a 10%-ot minden tagállamban. A rendelkezés megnöveli az igényt az olyan növények iránt az egész világon, amelyekből agroüzemanyag készíthető.

Miért használunk agroüzemanyagokat?

- Az iparilag fejlett valamint a fejlődő országok igénye fokozatosan nő a fosszilis üzemanyagok iránt. A növekvő igény megnövelheti az üzemanyag árát.
- A fosszilis üzemanyag mennyisége korlátozott. A fosszilis üzemanyagkészletek néhány évtizeden belül kimerülnek. Hosszú távon bizonyosan nőni fognak az üzemanyagárak, ezért alternatívákra van szükségünk.
- Az agroüzemanyagok környezetbarát alternatívának tűnnek, mivel megújuló forrásokból származnak. Ez a hivatalos magyarázat, de az igazság ennél összetettebb.

Honnan származnak a „mi” agroüzemanyagaink?

Az EU nem képes belső forrásokból fedezni az agroüzemanyag-szükségletét, ezért behozatalra szorul. Vélhetően az EU művelésre alkalmas területeinek kétharmadán kellene agroüzemanyag előállítására alkalmas növényeket termesztetni, hogy az unió önellátó legyen ezen a téren. Európa növekvő igénye az agroüzemanyagok iránt azt eredményezi, hogy a harmadik világ országai növelik az agroüzemanyag-termelésüket. Ez nehézségeket okozhat ezen országok élelmiszerellátásában, mert élelmiszertermelés helyett egyre inkább csak az agroüzemanyag-termelésre koncentrálnak.

8 Olajpálma ültetvény Malajziában

A legtöbb agroüzemanyagot Brazília (cukornádalapút) és Indonézia (pálmaolaj-alapút) exportálja Európába. Ezekben az országokban hatalmas területeken irtják ki a trópusi esőerdőket évente, hogy bioüzemanyag előállítására alkalmas növényeket termesszenek. Az erdőirtást az Európai Unió pénzügyi és technológiai segítségnyújtással támogatja. 2001-ig több mint 10 milliárd eurót költött az EU erre a célra. Enélkül az összeg nélkül a termelés sok esetben veszteséges lett volna.

²⁰ Forrás: Altemeier and Hornung (2009), European Environment Agency (2008), GRAIN (2007), Koppany et al. (2009), Siobhan (2010).

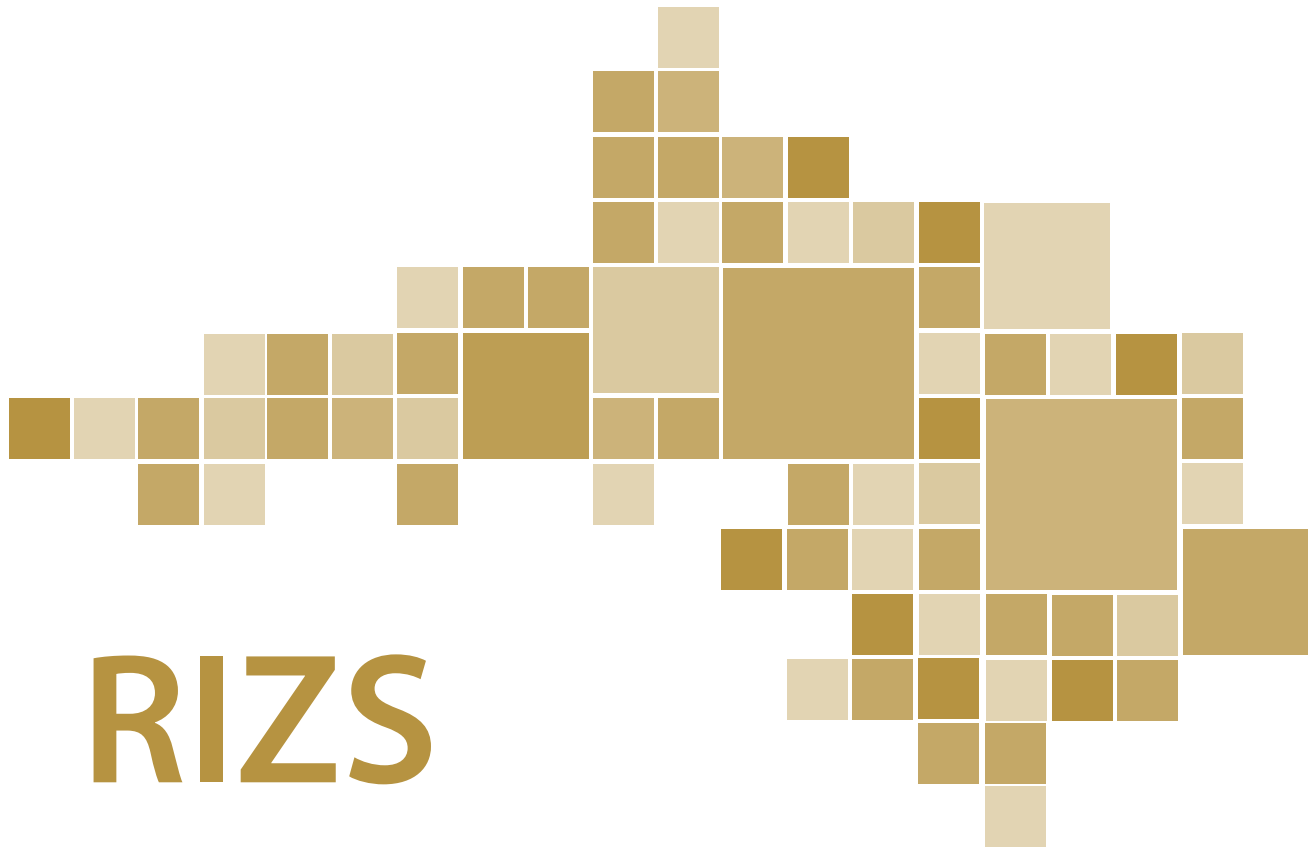
Brazília jelenleg 6 millió hektáron termel agroüzemanyag előállítására alkalmas növényeket. A tervek szerint ez a szám a közeljövőben 30 millióra nő, míg a végső cél akár a 120 millió hektár is lehet. 1985 és 1996 között 5 millió ember kényszerült elhagyni a lakhelyét, mert a területeket szója és cukornádültvények telepítésére sajátították ki. A brazil szén-dioxid kibocsátás 80%-a az agroüzemanyagok termelése érdekében végrehajtott erdőirtások következménye.

Hasonló a helyzet Délkelet-Ázsiában is. A pálmaolaj-termelés érdekében végrehajtott erdőégetések következményeként Indonézia a világ 4. legnagyobb szén-dioxid kibocsátója. Egyre többeket fenyeget az éhínség, mivel kevesebb területen terem élelmiszer, ami megnöveli az árakat. Egyes források szerint a következő 20 évben az agroüzemanyag tehető felelőssé a világon terjedő éhínség miatt.

Ezt a megállapítást az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA, 2008) tette abban a szakértői jelentésben, amelyet az Európai Bizottságnak küldött. A jelentés az ellen érvelt, hogy az Unió 10%-ra növelje az agroüzemanyag-kvótát 2020-ra. Az agroüzemanyag-termelés növelése károsan hat a környezetre és az emberek életére egyaránt. Visszafordíthatatlan károkat okoz a biodiverzitásban, veszélyezteti a vízforrásokat és a termőföldeket.

Olaj a tűzre?

Fontos megjegyezni azt is, hogy ugyan az összes szén-dioxid-kibocsátás 14%-ért a közlekedés a felelős, az ipari növénytermesztés ugyanekkora szén-dioxid-kibocsátással jár. Ha ehhez még hozzávesszük azt a károsanyag-kibocsátást, ami a területrendezés (elsősorban az erdőirtások) következménye, megállapíthatjuk, hogy az ipari növénytermesztés a legnagyobb mértékben járul hozzá a globális felmelegedéshez. Paradox, hogy ennek ellenére a bioüzemanyagokat a globális felmelegedés csökkentésének egyik lehetséges módjaként tálalják.

RIZS

A gyakorlat felépítése

Rizs-kvíz. ²¹	5 perc
A kiválasztott kérdések összehasonlítása a válaszokkal.	
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	10 perc
A monokultúráról és a polikultúráról szóló szövegek elolvasása.	10 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	5 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- kérdések a rizsről – két résztvevőnként egy szöveg és egy-egy papírlap minden résztvevőnek a válaszaik rögzítésére (1. feladat),
- a rizs-kvíz megoldása – egy példány az egész csoportnak, borítékban (2. feladat),
- szövegek a monokultúráról és a polikultúráról – két résztvevőnként egy szöveg, borítékban (3. feladat),
- üres poszter,
- filctollak.

²¹ Adaptálva: Welthaus: Schools act globally (<http://schools.welthaus.at>).

Egyénileg válaszoljátok meg a rizsre vonatkozó kérdéseket!

Hasonlítsátok össze a válaszaitokat a megoldásokkal! ✉

Volt olyan válasz, ami különösen meglepett? Beszéljétek meg és a válaszaitokat írjátok le a poszterre!

A feladatra 5 percek van.

1

A feladatra 10 percek van.

2

Olvassátok el a szövegeket a monokultúráról és a polikultúráról! ✉

Melyek a monokultúras termesztés előnyei? Milyen hatással van a hibrid rizs monokultúrájának a környezetre és a termesztoók egészségére? Találjátok ki, hogyan lehetne népszerűsíteni környezetbarát és egészségre ártalmatlan termesztési módokat!

Az ötleteiteket írjátok le a papírra!

A feladatra 10 percek van.

3

A feladatra 5 percek van.

4

RIZS-KVÍZ – kérdések

1. A rizs a legfontosabb alapélelmiszer:

1. A Föld lakosságának több mint 10%-a számára.
2. A Föld lakosságának több mint 90%-a számára.
3. A Föld lakosságának több mint 50%-a számára.

2. A rizs termesztése:

1. 15,000 éves.
2. 2,000 éves.
3. 500 éves.

3. Hány rizstermelő ország van a világon?

1. 20.
2. 113.
3. 76.

4. 2009-ben a rizstermés elérte a 680 millió tonnát. Mi a jelenlegi trend a világ rizstermesztésében?

1. A termesztett rizsmennyiség nő.
2. A termesztett rizsmennyiség állandó.
3. A termesztett rizsmennyiség csökken.

5. A rizs világpiaci termék. A világ vezető rizsexportőrei Vietnám és Thaiföld. Melyik ország a harmadik legnagyobb rizsexportőr?

1. Amerikai Egyesült Államok.
2. Olaszország.
3. India.

6. Melyik kontinens importálja a legtöbb rizst?

1. Afrika.
2. Ázsia.
3. Európa.

7. 840 millió ember éhezik a Földön. Az éhezők hány százaléka él olyan területen, amelyik a rizsterméstől függ?

1. 10%.
2. 30%.
3. 50%.

8. Több rizsfajta létezik. Az egyik legismertebb a Basmati. Mit jelent a basmati szó?

1. Hosszú szemű.
2. Illatos.
3. Élet.

9. Miért úsztatnak kacsákat a rizstermelők az elárasztott rizsföldeken?

1. A kacsák megeszik a rovarokat és trágyázzák a földet.
2. A hiedelem szerint a kacsák bőséges termést jelent.
3. A kacsák megeszik a kis halakat, amelyek tönkretennék az ültetvényt.

10. A rizstermesztéshez nagy mennyiségű vízre van szükség. Mennyi vízre van szükség 1 kg rizs előállításához?

1. 2 literre.
2. 200 literre.
3. 2000 literre.

11. A világ rizstermesztésének 90%-át...

1. 5 cég uralja.
2. 8 cég uralja.
3. 10 cég uralja.

RIZS KVÍZ – válaszok

1. A rizs a legfontosabb alapélelmiszer:

A Föld lakosságának több mint 50%-a számára.

Azt hívjuk alapélelmiszernek, amely egy étkezés kultúra alapját adja. A világ alapélelmiszerei a búza, a rizs, a burgonya, az édesburgonya, és a hüvelyesek, mint például a lencse és a bab.

2. A rizs termesztése:

15,000 éves.

A rizs termesztése valószínűleg Kelet- és Dél-Ázsiában kezdődött több mint 15 000 évvel ezelőtt, amikor az emberek a folyók torkolatainál telepedtek le és házasították a vadrizst.

3. Hány rizstermelő ország van a világon?

113.

Rizst 113 ország termeszt (összehasonlításként: az ENSZ-nek 192 tagállama van). A legnagyobb termesztők Kína és India, ahonnan a világ rizsmennyiségének fele származik. A legnagyobb Ázsián kívüli termeszto Brazília, amelyet az Amerikai Egyesült Államok és a vezető európai termeszto, Olaszország követ.

A teljes rizsmennyiség 90%-át kistermelők termesztik, átlagosan 6.2 hektárnál kisebb területeken.

4. 2009-ben a rizstermés elérte a 680 millió tonnát. Mi a jelenlegi trend a világ rizstermesztésében?

A termesztett rizsmennyiség nő.

A világon termesztett rizsmennyiség folyamatosan nő. A hatvanas években 220 millió tonnát termeltünk, ami a kilencvenes évekre 350 millió tonnára nőtt és a 20. sz. végére elérte a 410 millió tonnát. A Föld folyamatosan növekvő populációjának rizsellátását két tényező akadályozza: a rizstermesztés káros környezeti hatásai, valamint az alapvető forrásokért folyó küzdelem - elsősorban a földért és a vízért - a gazdaság mezőgazdasági és nem mezőgazdasági ágazatai között.

5. A rizs világpiaci termék. A világ vezető rizsexportőrei Vietnám és Thaiföld. Melyik ország a harmadik legnagyobb rizsexportőr?

India.

Thaiföld a legnagyobb rizsexportőr (a rizsexport egyharmadáért felelős), amelyet Vietnám, India és az Amerikai Egyesült Államok követ. A rizsellátás rendszerét a kivételesen alacsony export jellemzi: a világ összes rizstermésének mindössze 5–6% kerül a nemzetközi kereskedelembe, a nagyobb részt a termeszto országok maguk fogyasztják el.

6. Melyik kontinens importálja a legtöbb rizst?

Ázsia.

Bár az ázsiai rizsföldekről származik a világ rizstermésének 90%-a, mindez nem fedezi a lakosság szükségleteit, és Ázsia rizsbehozatalra szorul. Import tekintetében Ázsiát az afrikai országok követik (a világimport 30%-a) majd Európa (10%). A legnagyobb importőrök Nigéria, Szaúd-Arábia, a Fülöp-szigetek, Banglades, Irán, Kína és Elefántcsontpart.

7. 840 millió ember éhezik a Földön. Az éhezők hány százaléka él olyan területen, amely a rizsterméstől függ?

50%.

Az éhezőknek mintegy a fele él olyan területen, amely a rizsterméstől függ.

8. Több rizsfajta létezik. Az egyik legismertebb a Basmati. Mit jelent a basmati szó?

Illatos.

A hindiben a basmati szó illatot, illatost jelent. A Basmati egy illatos, hosszúszemű, Indiából származó rizsfajta.

9. Miért úsztatnak kacsákat a rizstermelők az elárasztott rizsföldeken?

A kacsák megeszik a rovarokat és trágyázzák a földet.

10. A rizstermesztéshez nagy mennyiségű vízre van szükség. Mennyi vízre van szükség 1 kg rizs előállításához?

2000 literre.

11. A világ rizstermesztésének 90%-át... 5 cég uralja.

Az ilyen helyzet monopóliumhoz, vagy oligopóliumhoz vezet, amikor a világpiac vételi és eladási árait néhány cég határozza meg.

Monokultúra és polikultúra

A monokultúra olyan termesztést jelent, amikor egy adott területen csak egyféle terményt termesztenek, vagy egyfajta haszonállatot tenyésztnek hosszabb ideig. A modern nagyüzemi mezőgazdasági termelést a monokultúra jellemzi, mivel a földet könnyű munkagépekkel művelni. A monokultúrák termesztése, amelynek háttérében a mezőgazdaságban lezajlott technológiai és kémiai forradalom áll, konjunktúrát teremtett a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban, aminek következtében az élelmiszertermelés – abszolút értelemben és egy főre bontva is – minden eddigi mennyiséget túlszárnyal, annak ellenére, hogy az utóbbi ötven évben az emberiség létszáma megkétszereződött.

Ugyanakkor a hatalmas mezőgazdasági területeken sok esetben a környezet visszafordíthatatlan károsodást szenvedett az egész ökoszisztémát károsító tevékenységek következtében. A monokultúrák ültetvényeket tekinthetjük „zöld sivatagoknak” is, mivel a területeken semmi más nem terem meg, csak az adott termény.

A monokultúrák termesztése a legfőbb oka, hogy az ültetvények különösen védtelenek a kártevőkkel szemben. Ezért szükséges nagymennyiségű növényvédőszer használatát. A kemikáliák vagy az olyan génmódosított növények alkalmazása nélkül, amelyek megtermelik a saját védelmüket szolgáló mérgeket a kártevőkkel szemben, a nagy kiterjedésű monokultúrák fenntartása valójában lehetetlen lenne. Az évtizedes növényvédő- és rovarirtószer-használat valamint a műtrágyázás következménye, hogy a termőföldek kimerültek, a talajvizek elszennyeződtek és az ökoszisztémák veszélybe sodródtak vagy elpusztultak. A gazdaságilag fejletlen országokban a mezőgazdasági termelés tendenciái a monokultúrák (banán, gyapot, olajpálma, kakaó, stb.) irányába mutatnak, (gyakran a gyarmati múltjuknak is köszönhetően), mert így jelentős exportbevételhez jutnak. Az exporttól való függés jelentős fenyegetést jelent az élelmiszerbiztonságra ezekben az országokban, mivel az alapvető élelmiszerek (búza, rizs) nagy részét meg kell vásárolniuk. Ráadásul ezek az országok különösen érzékenyek a világpiaci árak ingadozására. Ez az utóbbi években egyre nyilvánvalóbbá vált, ahogy az alapélelmiszerek ára folyamatosan emelkedett, miközben az egyéb mezőgazdasági termékeké csökkent.

10

Növényvédőszer permetezése

Egy másik lehetséges termelési mód a polikultúrák termesztése, amikor különböző komplementer fajtákat termesztnek ugyanazon a területen. Ugyan ebben az esetben a terméshozam kisebb, mint a monokultúrák termesztése esetén, a polikultúrának számos előnye van. Mivel többféle terményt termesztnek, a gazdálkodók nem egyetlen növény terméshozamától függenek, ami különösen fontos a kistermelők számára, akik védtelenebbek a természeti károkkal és egyéb felmerülő problémákkal szemben. Ez a termelési mód nagyobb szakértelmet, de kevesebb (vagy semmilyen) kemikáliahasználatot igényel. Nem igényel gépeket sem, tehát azok fenntartása is megspórolható, továbbá sok embernek kínál munkalehetőséget, ami különösen fontos azokban az országokban, ahol a lakosság nagy részének a mezőgazdaság jelenti a megélhetést. Mivel egyazon területen többféle termény nő, a saját fogyasztásra szánt, valamint az eladásra szánt növények együtt termesztethetők; ugyanakkor a gazdálkodók kevésbé vannak kitéve kiszámíthatatlan tényezők hatásainak, például az egyes fajták megtámadó betegségeinek, a bizonytalan időjárási körülményeknek, a világpiaci áringadozásnak, stb.

Az ENSZ Élelmiszerprogramjának jelentése szerint a világon termelt élelmiszer mennyisége bőségesen fedezi a Föld teljes lakosságának szükségleteit. Ugyanakkor minden hatodik ember az alultápláltságtól és az éhezéstől szenved. E közismert tények ellenére az éhínség megszüntetését mégis az élelmiszertermelés növelésével próbálják megoldani. Ezt a stratégiát elsősorban az élelmiszeripar és az agrokémiai ipar nagyvállalatainak képviselői támogatják, akiknek a termelés mennyiségétől függ a profitjuk.

A mezőgazdaság így elveszítette alapvető funkcióját, - amely szerint elsődleges feladata az egészséges és megfelelő táplálék előállítása lenne, - és a gazdaság egyik szektorává vált, ahol a legfőbb cél a minél nagyobb profit elérése.

Rizs – fegyver az éhséggel szemben?

Hosszú ideig úgy tűnt, az ipari rizstermesztés megadhatja a választ az éhínség kérdésre. Valóban, az új rizsfajták és termelési technikák, amelyeket a Zöld Forradalom²² vezetett be, megnövelték a termés hozamot, de ezzel egyidőben a kistermelők függését is a magokat, műtrágyát és növényvédőszeret gyártó cégektől. Az új, rugalmasabb fajok monokultúráinak megjelenését a fejlesztési és gazdasági szakemberek is üdvözlötték. A monokultúráknak azonban negatív következményei is voltak. A hagyományos gazdálkodási rendszerek összeomlottak, a biodiverzitás súlyos csapást szenvedett helyi szinten. Az új

rizsfajták legtöbbször csak egyszeri vetésre voltak alkalmasak, magjukat nem lehetett elvetni a következő vetés alkalmával. Ezért a sok farmer kiszolgáltatottá vált a vetőmaggyártó cégeknek. Továbbá mivel a monokultúrák kevésbé ellenállóak a fertőzésekkel és gombákkal szemben, az új fajok igényelték a nagy mennyiségű növényvédőszer és műtrágya használatát, ami súlyos betegségekhez vezetett. A 19. században még 3000 rizsfajtát termesztettek a Fülöp-szigeteken. Mára a megművelt területek 90%-án ötféle rizs terem.

Példa a polikultúrás termesztésre - a rizstermesztés és a haltenyésztés kombinációja.

A rizstermesztés és a haltenyésztés kombinációja hatékony módja lehet a kisgazdálkodók földjeinek hasznosítására. Az úgynevezett rizs-hal rendszerekben a rizstermesztés és a haltenyésztés egyazon területen, egy időben történik, más rendszerekben pedig ugyanazon a területen, de rotációban, felváltva.

A rizsföldeken történő haltenyésztés olyan ősi gazdasági gyakorlat volt, amelynek nyomai Szecsuan és Guizhou tartományban is megtalálhatók Kína déli és dél-nyugati részein. A módszer több mint 2000 éves múltra tekint vissza. A hagyományos rizs-hal kultúrában a hangsúly a rizstermesztésen volt és csak azért tenyésztettek néhány halat is a rizsföldön, hogy a gazdálkodók állati eredetű fehérjével egészítsék ki családjuk étrendjét. Az 1950-es évektől az 1970-es évek végéig ez az egykor széles körben elterjedt gyakorlat szinte teljesen eltűnt, kezdetben a tervgazdaság bevezetésének, majd a növekvő műtrágya- és növényvédőszer használatának következtében. A rizs-hal kultúra egy viszonylag egyszerű, költséghatékony és megbízható módja, hogy a falusi gazdaságok nagyobb bevételre tegyenek szert anélkül, hogy kockára tennék a rizstermesztés fenntarthatóságát. A rizs-hal kultúrák ma széles körben terjednek, mint a megélhetés biztosításának és a szegénység elleni küzdelemnek az alternatív formái.

²² A „Zöld Forradalom” az 1940-es és 1970-es évek között végbement kutatási, fejlesztési és technológiai változásokra utal, amelynek során nagy hangsúlyt kapott az új gabonafajták kitenyésztése. Az új fajok – kiegészülve az öntözéssel és az agrokémiai anyagok alkalmazásával – tízszeres terméshozamot jelentettek elődeikhez képest. A „Zöld Forradalom” kifejezést először az USAID elnöke, William Gaud használta 1968-ban, amikor az új növénytermesztési technológiákról beszélt.

Rizs – élelem mindenkinek?

„Ettől ma már rizst?” – üdvözlük egymást az emberek Kínában, Thaiföldön és Bangkokban. Sok ázsiai nyelvben ugyanaz a szó jelöli a rizst és az ételt, mivel egyes országokban 80%-ban a rizs a fő táplálékforrás. A rizs egy olyan rugalmas termék, amely az Antarktisz kivételével a világ összes földrészén megterem. Jelentős a szerepe például Madagaszkáron, ahol a barátság szó a „rizs és víz” szavakból áll. A rizs (a babbal együtt) a mindennapi étkezés része Brazíliában csakúgy, mint Európában.

A búza után a rizs a legnagyobb mennyiségben fogyasztott gabonaféle. A Föld lakosságának több mint 50%-a részére a napi kalóriabevétel több mint felét jelenti. Ugyan a rizstermelés nőtt, az éhezők több mint fele olyan területeken él, amelyek rizsterméstől függenek. Sok területen, ahol a gazdaság a rizsterméstől függ csökkent a terméshozam a klímaváltozás eredményeként megjelenő szárazság következtében. A Mezőgazdasági és Élelmezési Világszervezet (FAO) által felállított célok egyike olyan rizsfajták kitenyésztése, amelyek száraz éghajlaton is megteremnek. Az olyan genetikailag módosított rizsfajták, mint az A-vitamint tartalmazó aranyrizs, továbbra is megosztják a szakértőket. Egyesek szerint az aranyrizs segíthet az alultápláltság megelőzésében, mások azt mondják, hogy mivel a napi A-vitamin szükséglet kielégítéséhez egy embernek napi másfél kilogramm (szárazon mért) rizst kellene elfogyasztania, ezért ésszerűbb lenne számukra a helyi, vitaminban gazdag gyümölcsök és zöldségek ellátását biztosítani – például egy ember napi A-vitamin szükségletét már egyetlen mangó is biztosíthatja. Ugyanakkor az éhínség legfőbb oka nem az elégtelen élelmiszertermelés, hanem az embereket sújtó szegénység valamint a megtermelt élelmiszer aránytalan elosztása a mezőgazdasági termékekkel szemben támasztott igazságtalan világpiaci követelmények következtében.

A feldolgozott rizs importját terhelő kötelezettségek miatt a rizs rendszerint feldolgozatlanul érkezik az EU-ba, ami az exportáló országokban élő termelők bevételeit csökkenti. Végül, a Basmati és a barna Basmati rizst sújtó európai uniós vámok csökkentek illetve megszűntek, lehetővé téve a feldolgozott rizs importját. Ugyanakkor a világ rizstermelőinek gondjait növeli, hogy az Amerikai Egyesült Államok komoly támogatást nyújt az amerikai termelőknek és a termelt feleslegüket a fejlődő országok piacaira zúdítja, kiszorítva a helyi termelőket a piacról. Ebben az összefüggésben a rizs a kettős mérce alkalmazásának klasszikus és katasztrofális következményekkel járó példája, mivel az EU és az Amerikai Egyesült Államok megvédi a saját termesztoikat, míg a fejlődő országokat arra kényszerítik, hogy szüntessék be a termesztoik támogatását, továbbá a belső piacukat védőkorlátozással is támogatják.

A gyakorlat felépítése

A kakaóültetvények gyermekmunkásairól szóló szöveg elolvasása. ²³	10 perc
Csoportos megbeszélés.	5 perc
A méltányos kereskedelemről és a különböző kakaótermesztői szövetségekről szóló szövegek elolvasása.	10 perc
Csoportos megbeszélés és közös poszter.	5 perc

Szükséges eszközök

- instrukciók a résztvevőknek,
- Aly története és a szöveg a gyermekmunkáról – egy példány páronként a résztvevőknek (1. feladat),
- szöveg a méltányos kereskedelemről és a történetek a kakaótermesztőkről – egy példány páronként a résztvevőknek, borítékban (4. feladat),
- üres poszter,
- filctollak.

²³ A gyermekmunkáról szóló szöveg forrása: Hořká chuť čokolády, Společnosti pro Fair Trade, 2008.

Olvassátok el Aly történetét és a kakaótermesztésben résztvevő gyerekekről szóló szöveget!

A feladatra 10 percek van.

1

Mit gondoltok az olvasott szövegekről? Menynyire vagyunk tisztában mi, fogyasztók azokkal a körülményekkel, ahogy az a kakaó készül, ami végül a csokoládénkba kerül? Beszéljétek meg a csoportban!

A feladatra 5 percek van.

2

Olvassátok el a szöveget és a történeteket a méltányos kereskedelmi mozgalomban résztvevő kakaótermesztőkről! ✉

A feladatra 10 percek van.

3

Mit tehetünk mint fogyasztók, mint Európai uniós polgárok, vagy mint a civil közösség tagjai, hogy pozitív hatással legyünk a kakaókereskedelemre?

Írjátok össze az elgondolásaitokat a poszterre!

A feladatra 5 percek van.

4

Aly története

Az alábbi történetből kiderül, hogy a csoki nem minden gyerek számára egyformán édes.

A Maliból származó Aly Diabete 11 éves volt, amikor egy rabszolga-kereskedő Maliba csábította, hogy egy elefántcsontparti kakaóültetvényen dolgozzon. A kereskedő egy biciklit ígért neki és azt, hogy a 150 dolláros keresetéből a szüleit is támogatni tudja majd. De az élet a „Le Gros” (vagyis „Nagyember”) kakaófarmján nem olyan volt, ahogy Aly képzelte. Reggel hattól este fél hétig kellett dolgoznia, ahogy a többi munkásnak. Mivel Aly csak 120 cm magas volt, a kakaóbabos zsákok magasabbak voltak nála. Egy másik embernek kellett segítenie és Aly fejére raknia a zsákokat, hogy cipelni tudjon. Mivel a zsákok nehezek voltak, Aly gyakran elesett velük. A gazda addig ütötte, amíg fel nem állt és folytatta a munkát. Gyakran azért is verték, mert a gazda szerint nem dolgozott elég keményen. A fiú fején még most is ott a nyoma azoknak az ütéseknek, amiket biciklilánccal és egy kakaófa ágával kapott Le Gros-tól.

A munkások enni sem kaptak rendszeren, naponta egy kevés sült zöldségen kellett tengődniük. Aly szenvedései a napnyugtával sem értek véget. 18 társával együtt egy 6×8 méteres szobában lakott, ahol az összes fiú egy nagy deszkán aludt. Csak egy kis lyuk volt a falban, amin keresztül levegőhöz jutottak. A szörnyű körülmények ellenére Aly túlságosan félt ahhoz, hogy megszökjön. Láta, hogy akik szökni próbáltak, brutális verést kaptak. Egy fiúnak mégis sikerült megszöknie és jelentette Le Gros-t a hatóságoknak. A gazdát letartóztatták, és a fiúkat hazaküldték. A rendőrség 180 dollárt fizettetett Le Gros-szal Alynak, 18 hónapi munkáért. Aly most Maliban él a szüleivel, de a fizikai és pszichikai sérülései nem múltak el. Amikor visszatért a farmról, eleinte minden éjszaka rémálmai voltak a verések miatt. Aly szerencsés volt, hogy a hatóságok tudomást szereztek a Le Gros farmról, de sok gyerek szenved ma is a verésektől és az embertelen körülményektől az ültetvényeken.

Kakaó Elefántcsontpartról

Gyerekmunka a kakaótermesztésben

A gyerekmunka általában „bármely munka, amit 14 év alatti gyermek végez, valamint minden olyan munka, amelyet 18 éves kor alatti gyermek végez és mentális, fizikai, szociális vagy erkölcsi veszélyt jelent a gyermek jóllétére és személyes fejlődésére nézve, és akadályozza az iskoláztatását, függetlenül attól, hogy a gyermek kap-e érte keresetet vagy sem.” (ILO, 2006)²⁴

A rabszolgaként dolgoztatott gyerekek száma közel 9 millió fő napjainkban. A modernkori rabszolgaság azt jelenti, amikor egy személy és az általa végzett munka mások tulajdonát képezi, a személy nem távozhat szabadon, továbbá kizsákmányolásnak, megaláztatásnak és bántalmazásnak van kitéve.²⁵

Nyugat-Afrika egyes ültetvényein a tulajdonosok sokféle módon próbálják a termesztés költségeit csökkenteni, többek között olcsó munkaerő – gyermekek és rabszolgák foglalkoztatása révén. A világ kakaótermelésének kétharmada ebből a régióból származik, és egy tanulmány szerint²⁶ 2002-ben a nyugat-afrikai kakaóültetvényeken munkába kényszerített gyerekek száma elérte a kétszázezret. Ugyanebben az évben jött létre a Nemzetközi Kakaó Kezdeményezés (ICI), amely azonnali lépéseket kezdeményezett a gyermekmunkával szemben a kakaóültetvényeken. A kezdeményezés számos különböző szervezetet foglal magába, többek között civil szervezeteket, valamint a csokoládéipar és kakaókereskedelem képviselőit. Ennek ellenére a rabszolgaság (különösen a gyermekrabszolgaság) a kakaófarmokon továbbra is súlyos kérdés marad, a helyi körülmények (szegénység, alacsony iskolázottság, a hagyományosnak tekintett gyermekmunka és az árvák), a globális kereskedelem (nagy multinacionális cégek a lehető legalacsonyabb felvásárlási árat követelik meg, a feldolgozott kakaót érintő magas adók csökkentik a termelők bevételeit és így lehetetlenné teszik a tisztességes megélhetést), valamint a munkakörülmények ellenőrzését körülvevő korrupció következtében. Mindezek miatt nehéz hatékony megoldást találni.

²⁴ Nem lenne szerencsés minden munkát, amit gyerekek végeznek gyerekmunkának minősíteni, amit meg kell szüntetni. A munka lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy szociális és egyéb készségeket szerezzenek, amelyek hasznosak lehetnek a további életük során. Számtalan tényezőtől függ (pl. a munkakörülmények, vagy a munka fajtája, időtartama), hogy egy adott munka gyerekmunkának minősül-e. Fontos továbbá, hogy a gyermek mennyi időt tud iskolában, valamint játékkal tölteni.

²⁵ Forrás: ILO 2005, 2006 in Omar, R., 2007, in Společnost pro Fair Trade, 2008.

²⁶ Forrás: International Institute of Tropical Agriculture (IITA), 2002, in Společnost pro Fair Trade, 2008.

Méltányos kereskedelem és a kakaótermesztő szövetségek

A méltányos kereskedelem elve számos módon támogatja a kakaótermesztőket. Arra törekszik, hogy a termesztek és a kakaószedő munkások biztonságos és egészséges körülmények között dolgozhassanak, a nemzetközi munkaszervezet (International Labour Organisation – ILO) konvencióinak megfelelően. A méltányos kereskedelmi mozgalom így védelmet jelent a kényszermunka és a gyermekmunka alkalmazásával szemben a kakaó és egyéb termékek előállításánál, és biztosítja, hogy a gyermekek vagy felnőttek által végzett munka ne veszélyeztesse a munkások szociális, erkölcsi vagy fizikai fejlődését, továbbá a gyerekek tudjanak iskolába járni. A méltányos kereskedelem olyan bevételt biztosít a kistermelőknek, amely garantálja a megélhetésüket és a további fejlődésüket. Ezen felül a termesztek egy „szociális prémium” nevű összeget is kapnak. Ezt az összeget olyan közösségfejlesztő célokra kell költeni, mint az egészségügyi ellátás fejlesztése, lakásépítések vagy az ivóvízhálózat kiépítése. Ha a kakaó tőzsdei ára meghaladja a garantált méltányos kereskedelmi minimumot, a termesztek megkapják a terményükért a világpiaci árat és azon felül a szociális prémiumot is. Ha szükséges, a kereskedők készek a megrendelés egy részéért előleget fizetni, vagy alacsony kamatra kölcsönt nyújtani. A méltányos kereskedelem a fenntartható, környezetbarát termelést is támogatja, például az árnyékoló növények környezetében történő termesztést, a komposztálást, illetve a minimális vegyszerezést a környezet és a fogyasztók egészségének védelmében. További előnyök is támogatják az áttérést az organikus (bio) termesztésre, ezért kap sok méltányos kereskedelmi termék „bio” minősítést.

Jelenleg 19 kakaótermesztő szövetség működik együtt a méltányos kereskedelmi mozgalommal 12 országban. A szövetségeket termesztek és a hozzájuk kapcsolódó vállalkozások, érdekeltségek alkotják. A működésüket demokratikus elvek szabályozzák. A szövetség minden tagja jogosult a profitból való részesedésre, valamint részt vehet a szövetség tevékenységét befolyásoló döntések (új szerződések aláírása, eladási árak meghatározása, beruházások, stb.) meghozatalában. Az alábbiakban olyan termesztek történeteit olvashatjátok, akik ilyen szövetségekben vesznek részt.

Kavokiva Szövetség, Elefántcsontpart

Fulgence Nguessan, a Kavokiva elnöke: *„A legnagyobb hozadékot az egészségközpont és az egészségbiztosítási rendszer jelenti. A halálzási arány csökkent. Korábban 30 munkást veszítettünk évente, ez a szám évi négyre csökkent. Mindez az egészségbiztosításnak köszönhető. 36 olyan operációt végeztek el, amivel munkások életét mentették meg. Ezek közül 20 eset életmentő beavatkozás volt. A biztosítás nélkül a termesztek már egy sérvbe is belehalhattak volna.”*

A Szövetség legnagyobb fejlesztése a saját egészségközpont létrehozása volt Gonaté-ben, amit a szociális prémiumból valósítottak meg. Orvos, szülésznő és két nővér nyújt olyan ellátást, amiért korábban utazni kellett volna. Még egy mentőautót is vettek, amivel bevizethetik a betegeket a környező falvakból. Mindezt ingyenes egészségbiztosítás és minden tag számára megfizethető árú gyógyszerek egészítik ki.

George Kwame, a Kavokiva főtitkára hozzáteszi: *„Hosszú évek óta termesztenek jó minőségű kakaót mások csokoládéjához. Ha mi mindent elkövetünk, hogy a legjobb minőséget termeljünk, a fogyasztóknak is a legjobb árat kell fizetniük.”*

Kuapa Kokoo Szövetség, Ghana

„A saját kezünkbe vettük a sorsunk. A méltányos kereskedelem és a Kuapa révén sokat fejlődünk. Van ivóvizünk, csatornánk, vannak iskoláink. A Kuapa időben fizet a termeszteknek, és nincs csalás a kakaó mázálásakor. Kétféleképpen találkozunk, hogy megbeszéljük az aktuális kérdéseket. A szappangyártás és a pálmalej-készítés révén extra bevételre teszünk szert, ami átsegít azokon az időszakokon, amikor nincs mit

betakarítani. A Krupa Credit Union hitelt is ad, egyéneknek és csoportoknak egyaránt. A Kuapa támogatja a nőket, és biztosítja, hogy ők is hallathassák a hangjukat. Sokat tanultam a Kuapától. Egész életemben a kakaótermesztésben dolgoztam, és jól látom, mi a különbség a Kuapa és a többi felvásárló között.”

(Comfort Kwaasibea, kakaótermesztő)

Maquita Cushunchic Comercializando como Hermanos (MCCH) Szövetség, Ecuador

Jose Antonio Santos, az MCCH kereskedelmi igazgatója: *„Amikor a farmerek betakarítják a kakaót, egy teljes napra el kell hagyniuk az otthonaikat, hogy eladják a termést és beszerezzék az alapvető árucikkeket, amikkel hazatérnek. De miután 8–9 óra gyaloglás után megérkeznek a piacra, a kereskedő azt mondja nekik, hogy az ár csökkent. 'Félárat fizetek. Ha nem tetszik, vidd a kakaódat máshová!' A farmernek engednie kell, vagy üres kézzel térhet haza a családjához.*

„Mi nem csak arra törekszünk, hogy növeljük az egyén bevételét, de fejlődést akarunk.” – mondja Jose Antonio Santos. Erre a fejlődésre példa a Termelői Iskolája, egy speciális hároméves képzés, amely a farmerek általános ismeretszerzését, valamint a minőség javítását és a termelékenység növelését célozza.

Fair Trade Kakaó Bolíviában: El Ceibo

„Biztos piacunk van, és ha az árak esnek más piacokon, akkor is az ajánlott árat kapjuk, így az eladás biztosított” – mondja Senobrio Nabia, egy szövetkezeti tag.

Bernardo Apaza Llusco, kereskedelmi igazgató: *„Az El Ciebo egy olyan fának a neve, amely hatalmasra nő és sosem pusztul el. Ezért választottuk ezt a nevet a szervezetünknek: gyorsan növekszünk és nem pusztulunk el. Évente 4–500 tonna kakaót termesztünk. 70%-ot kereskedelmi forgalomba hozunk, és a kakaó 50%-át a saját üzemünkben dolgozzuk fel La Pazban. Jelenleg a csokoládévászték szélesítésén dolgozunk, és az új termékeket a hazai piacon hozzuk forgalomba.”*

Fair Trade kakaó Belize-ben: Toledo Cacao Growers Association (TCGA)

Sok családnak a méltányos kereskedelem révén befolyt prémium jelentette, hogy a gyerekek iskolába járhatnak és nem kell otthon maradniuk dolgozni. Toledo régióban az iskoláztatás gyakran elég sokba kerül. A szülőknek egyenruhát, könyveket kell venniük a gyerekeiknek, fizetni kell az iskolai étkeztetésért, középiskolától pedig a hosszú busz utat is. Anastasia, egy hétgyermekes anyuka mondja: *„A legidősebb nemsokára főiskolára jár. Reméljük, minden gyermekünk járhat iskolába azon a pénzen, amit a kakaótermesztésből keresünk. Jelenleg 3 hektáron dolgozunk és most tervezzük a bővítést.”*

14
Kakaóbab

A kakaó eredete

A kakaó őshazája Dél-Amerika. A maják voltak az elsők, akik kakaót termesztettek, több mint 2600 évvel ezelőtt. Az Amazonas és az Orinoco völgyeiből az aztékok és a toltékok közvetítésével került a növény Közép-Amerikába. A mai Mexikó és Közép-Amerika területén élő őslakosok az őrölt kakaóbabból egy különleges, élénkítő italt készítettek – csokoládét. Eredetileg a csokoládé keserűbb volt, és vaníliával, chilivel, kukoricával, mézzel és egyéb összetevőkkel fűszerezték. A kakaóbabot fizetőeszközként is használták és a csokoládét az istenek italának tartották. Ezért a csokoládéital a gazdag, uralkodó réteg kiváltsága volt. Egy a spanyol hódítók által terjesztett legenda szerint az azték uralkodó, Montezuma napi 50 bögre kakaót ivott. A népének kakaóbabban kellett fizetniük az adót. Mivel a csokoládénak isteni eredetet tulajdonítottak, a svéd tudós, Carl Linné *Theobroma cacao* – nak nevezte el a kakaófát. A „theobroma” az istenek eledelét jelenti ógörögül, míg a kakaó az azték-maja *cocoa*-ból származik.

A kakaót és a csokoládét a 16. században vitte Spanyolországba Hernán Cortez spanyol konkvisztádor. A 17. században megnőtt a kakaó iránti kereslet, mivel a cukor ára csökkent a brazil és karib-térségbeli cukornádültetvényeknek köszönhetően. Az európai ízlésnek jobban megfelelt az édesített kakaó, mint az eredeti keserű. A csokoládégyártásban Conrad J. van Houten holland kémikus felfedezése hozott áttörést, aki kifejlesztette a kakaópor és a kakaóvaj szétválasztásának módszerét. Az angol Joseph Fry alkotta meg az első tábla csokoládét 1846-ban, és a svájci Swiss Daniel Pieters fejlesztette ki a tejszokoládét. A 19. század technológiai fejlesztései a nagy tömegek számára is elérhetővé tették a csokoládét, és ezzel megnőtt az igény a kakaó iránt.

A kakaótermesztés Nyugat-Afrikában is terjedni kezdett, mivel a Guineai-öböl és a közeli szigetek földjei kiválóan alkalmasnak bizonyultak a termesztésre. Az afrikai ültetvényeken, akárcsak a világ más tájain a munkaerőt túlnyomórészt rabszolgák jelentették. A profit érdekében a gyarmatosítók Ázsiában is létrehoztak ültetvényeket. Közben Nyugat-Afrika fokozatosan vezető kakaóexportőrré vált. Míg a 20. század elején a világ kakaótermelésének 80%-át Amerika adta a nyugat-afrikai 15% mellett, az ötvenes években Nyugat-Afrika már 60%-ot termelt, míg Amerika 30%-ot. Jelenleg a világ kakaótermelésének kétharmadát Nyugat-Afrika adja. A legnagyobb exportőrök sorrendben: Elefántcsontpart, Ghána, Indonézia és Nigéria, ugyanakkor az olyan dél-amerikai országok, mint Brazília és Ecuador továbbra is jelentős kakaótermesztőnek számítanak.

15
Kakaó hüvely

Kakaótermesztés

A kakaófa egy trópusi örökzöld, amely 4–8 méter magasra nő. A törzse nem különösebben erős, azonban kiterjedt lombkoronával rendelkezik. A vékony, bőrszerű levelek fokozatosan váltanak bronzvörösből sötétzöldbe. A kakaófa csak a világ legmelegebb tájain él meg, az egyenlítőtől 15 fokra, például Dél- és Közép-Amerika trópusi régióiban, Afrikában a Guineai-öbölben és Délkelet-Ázsiában. A növénynek állandó hőmérsékletre (21–32 °C) és magas páratartalomra van szüksége. A rövid, maximum 3 hónapos aszályos időszakot is kibírja. A legjobb termést a 10 éves növény hozza.

A kakaófa apró, fehér, sárgás vagy rózsaszínes virágai közvetlenül a fa törzséből és a fő ágakból nőnek ki. Annak ellenére, hogy a fa szinte egész évben rengeteg virágot hoz (évi 50 000 virágot), csak néhány gyümölcsöt terem. Ennek az az oka, hogy a kakaóvirágok íztelenek és szagtalanok, ezért kevés rovar vonzanak, amelyek a beporzást végzik. A virágok többsége

²⁷ Forrás: Hořká chuť čokolády, Společnosti pro Fair Trade, 2008.

nem kerül beporzásra (becslések szerint a virágok 5–40 százaléka porzódik be), és elvirágzik. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy csak néhány gyümölcs érke be, látható, hogy a kakaófa nem terem nagy mennyiséget; minden fa 30–50 gyümölcsöt évente. Egyetlen fa éves hozama 3 nagyobb szelet csokoládé elkészítéséhez elég.

A világ kakaótermésének nagy része kis farmokon terem, részben azért, mert a nagy kakaóültetvényeken a fák ellenállóképessége csökken. A fiatal palántáknak elengedhetetlen, hogy árnyékban fejlődhessenek, mert ha teljesen ki vannak téve a napnak, nem nőnek. Ezért a kakaó a természetes vegetáció árnyékában nő, vagy olyan ültetvényeken, ahol úgynevezett „anyafákat” ültetnek, amelyek árnyékában nőhet a kakaófa. Minél idősebb a kakaófa, annál kevésbé igényli az árnyékot. A nagy, árnyékmentes monokultúrák kakaóültetvényeken a növények a napon nőnek. Ez egyszerűbbé és jövedelmezőbbé teszi a termesztést, de gyengébb minőségű kakaót eredményez. Ráadásul az árnyék nélkül növő növényeket könnyebben fertőzik meg a rovarok és különböző betegségek ezért több növényvédő szert igényelnek.

Milyen veszélyeket rejt a munka a kakaóültetvényen?

- fizikai sérülések (nehéz zsákokat kell cipelni, éles machétékkel kell dolgozni, stb.)
- hőség
- bőrrák (erős napsütésben kell dolgozni hosszú távon)
- bőrsérülések
- mérgezések a növényvédőszer miatt
- vérkeringési zavarok a stressznövelő munkakörülmények következtében.

A kakaótermesztéshez köthető problémák a fejlődő országokban:

- A trópusi erdők irtása újabb ültetvények létrehozása érdekében.
- Nagy mennyiségű növényvédőszer-használat. Ráadásul a vegyszerezést végző munkások gyakran semmilyen védőfelszerelést nem használnak.
- A kistermelők körében továbbélő szegénység. Nincs pénzük minőségfejlesztésre vagy, hogy egy környezetbarátabb termesztésre és feldolgozásra álljanak át.
- Kényszermunka és gyermekmunka alkalmazása.

Kakaó a világpiacon

Ahogy az olyan alapvető termékek, mint a kávé, a cukor, a gyapot vagy a banán esetében is tapasztalhatjuk, a kakaó világpiaci ára is folyamatosan annyira alacsony, hogy nem fedezi az előállítás költségeit. A kakaó nagy részét nem abban az országban dolgozzák fel, ahol termesztik, részben technológiai hiányosságok, részben a feldolgozott kakaót sújtó adók és vámkötelezettségek miatt. Míg az EU-ban a kakaó importja vámmentes, a csokoládé-behozatalt súlyos adók terhelik. A különbség olyan jelentős (a csokoládét 35%-os vám terheli), hogy ez értelmetlenné teszi a kakaótermesztő országok számára, hogy saját csokoládégyártásba kezdjenek, amivel munkahelyeket teremthetnének és nagyobb bevételhez juthatnának a kakaóeladásból is. Ezért a termelők a szárított kakaóbabot viszonteladóknak adják el, akik továbbadják azt az exportőröknek. Ők a kakaóbabot olyan országokba szállítják, ahol a kakaóbabot feldolgozzák. Ezek rendszerint fejlettebb országok, és általában a legnagyobb profitot is ezek az országok aratják le a kakaókereskedelemben.

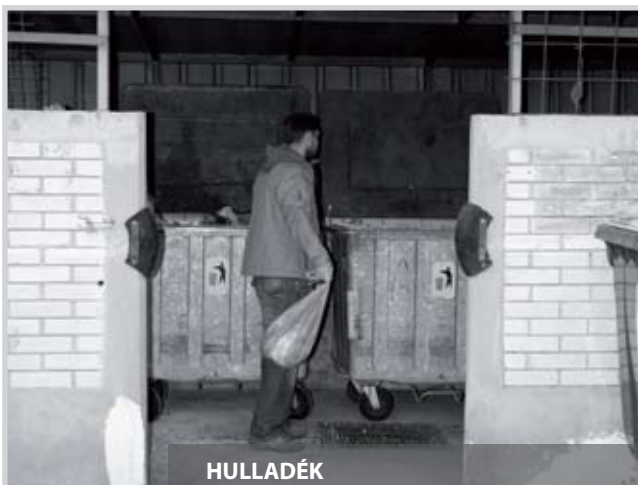
Világszerte mintegy 50 millió ember élete kötődik közvetlenül a kakaótermesztéshez. Nagyrészt afrikai vagy latin-amerikai kistermelő. Kakaóbabot általában egyszer vagy kétszer adnak el az évben, így a termelők gyakran kölcsönökre szorulnak az átmeneti időszakban. A piaci ár ingadozása miatt nehéz előre megjósolni az eladási árat. A legtöbb termelőnek nincs is megbízható információja a piaci helyzetről, ezért gyenge a tárgyalási pozíciójuk a kereskedőkhöz és a nagyvállalatokhoz képest. A kakaó világpiaci árának ingadozásai, valamint a gyenge tárgyalási pozíciójuk miatt a termelők kénytelenek azt az árat elfogadni, amelyet a közvetítők határoznak meg.

A kakaó világpiacának egyenlőtlenségei, és az elviselhetetlen életkörülményeik miatt egyes kakaótermelők összefogtak és szövetségekbe tömörültek, hogy együttműködjenek a méltányos kereskedelmi mozgalommal. A méltányos kereskedelmi mozgalom (Fair Trade) egy olyan alternatív megközelítés, amely a nemzetközi kereskedelmet méltányosabbá kívánja tenni, és egy jobb élet esélyét akarja megadni a gazdaságilag fejletlenebb országok kistermelői számára. Nekünk, fogyasztóknak a méltányos kereskedelem egy felhívás arra, hogy ne mindig az akciós termékekre és a legalacsonyabb árakra vadásszunk. Figyelmeztet minket, hogy a kereskedelem szorosan kapcsolódik mások életéhez, életkörülményeihez, a családjaik életéhez és sokszor a túlélésükhöz.

Mit tehetünk mi?

- Beszéljünk a barátainknak, ismerőseinknek, kollégáinknak a hatalom egyenlőtlen elosztásáról a kakaó és hasonló termények világpiacán!
- Vegyünk részt a közvélemény alakításában és szólítsuk fel az Európai Parlament képviselőit egy kevésbé kizáró jellegű európai uniós külkereskedelmi politika kialakítására!
- Ellenőrizzük a megvásárolt áru eredetét!
- Bojkottáljuk azokat a termékeket, amelyek gyártói nem követelik meg a megbízható munkakörülményeket a beszállítóiktól!
- Amikor csokoládét és hasonló terméket vásárolunk, keressük a Fair Trade jelet a csomagoláson!
- Támogassuk azokat a szervezeteket, amelyek fellépnek a globális egyenlőtlenségekkel szemben!

Bevezető képsorozat a témákhoz

Képek a meglévő téma-készlet kibővítéséhez

TEXTIL

KÖZLEKEDÉS

INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIA

ÁRUHÁZLÁNCOK

TÖMEGTERMELÉS

PÉNZÜGYI GLOBALIZÁCIÓ

HELYI ÉLELMISZER

JÁTÉK

TEMATIKUS FORRÁSJEGYZÉK

1. Hulladék

Elektro Ljubljana.

<http://www.elektro-ljubljana.si> (8. 9. 2010)

Eurostat: *Municipal waste generated, kg per capita.*

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/waste/data/sectors/municipal_waste (8. 9. 2010)

Eurostat: *Treatment of municipal waste (Landfill, incineration), kg per capita (Structural Indicator).*

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/waste/data/wastemanagement/waste_treatment (8. 9. 2010)

Hierarhija ravnanja za odpadki. Slopak.

<http://www.locevanjeodpadkov.si/index.php/vsebina/27/hierarhija.html> (9. 8. 2010)

Očistimo Slovenijo v enem dnevu!

www.ocistimo.si (20. 8. 2010)

Phillips, L. (2009). *Denmark produces more rubbish than anywhere else.* EU observer.

<http://euobserver.com/9/27753> (10. 8. 2010)

Waste Hierarchy. Waste Net.

<http://www.wastenet.net.au/information/hierarchy> (10. 8. 2010)

Waste. European Commission – Environment.

http://ec.europa.eu/environment/waste/landfill_index.htm (10. 8. 2010).

Zakaj ločevati. Snaga

<http://www.jh-lj.si/snaga/znanje/zakaj> (9. 8. 2010)

Zero waste to reduce EU dependency on materials. Zero Waste Europe.

<http://www.zerowasteurope.eu/> (9. 8. 2010)

2. Víz

Agencija RS za okolje: Kazalci okolja v Sloveniji.

http://kazalci.arso.gov.si/?data=group&group_id=17 (15. 8. 2010)

Marn, E., et al. (2010). *Tudi jaz spreminjam svet: Pri(po)ročnik za soočanje z globalnimi izzivi*. Ljubljana: Humanitas.

Hoekstra, A. Y., Chapagain, A. K. (2008). *Globalization of water: Sharing the planet's freshwater resources*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Hoekstra, A. Y., Chapagain, A. K., Aldaya, M. M., Mekonnen, M. M. (2009). *Water footprint manual: state of the art 2009*. Enschede, Nizozemska: Water Footprint Network.

Kaufman, D., Snitow, A. (2006). Tržne sile poskušajo nadzorovati esenco življenja – vodo.

http://www.shareinternational.net/slo/publikacije/arhiv/gospodarstvo/trznesile_vodo.htm (10. 8. 2010)

Stockholm International Water Institute.

<http://www.siwi.org/> (10. 8. 2010)

UN Environment Programme (2009). Freshwater.

<http://www.unep.org/themes/freshwater/> (10. 8. 2010)

Water Footprint Network.

<http://www.waterfootprint.org> (1. 8. 2010)

»Water is life« global water awareness mini unit (grades 3–5).

<http://static.water.org/docs/curriculums/WaterOrg%20ElemCurric2.pdf> (5. 8. 2010)

Water.org

<http://water.org> (5. 8. 2010)

World Water Council.

<http://www.worldwatercouncil.org> (5. 8. 2010)

3. Kávé

Cecocafen, Nicaragua. Cooperative Coffees.

<http://coopcoffees.com/what/trading-partners/cecocafen-nicaragua/cecocafen-nicaragua> (20. 8. 2010)

Cecovasa. Equal Exchange.

<http://www.equalexchange.coop/a-trip-to-cecovasa-co-operative-in-peru> (20. 8. 2010)

Coffee Research.

<http://www.coffeeresearch.org/> (17. 8. 2010)

Coffee. National Geographic Society.

<http://www.nationalgeographic.com/coffee/ax/frame.html> (17. 8. 2010)

Douwe Egberts: Holland by Mail.

<http://www.hollandbymail.com/coffee/> (20. 8. 2010)

Fair Trade Coffee. Grounds for Change.

<http://www.groundsforchange.com/learn/fairtrade.php?PHPSESSID=daa6ca9f51cb05a2ed38f2e38d7ea286> (15. 8. 2010).

Gresser, C., Tickell, S. (2002). *Mugged – Poverty in your coffee cup*. Oxfam International.

<http://www.maketradefair.com/assets/english/mugged.pdf> (17. 8. 2010)

ICO indicator prices (2010).

<http://dev.ico.org/prices/p2.htm> (17. 8. 2010)

International Coffee Organization.

<http://www.ico.org/mission.asp> (15. 8. 2010)

Jeffrey, P. (2003). *Depressed coffee prices yield suffering in poor countries*.

<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/672.html> (17. 8. 2010)

Predstavitev pravične trgovine. Umanotera.

<http://www.umanotera.org/index.php?node=113> (17. 8. 2010)

Renkema, D. (2003). *Fair Trade Yearbook 2001*. EFTA.

<http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/yb01-en.pdf> (10. 8. 2010)

***The Story of Coffee*. International Coffee Organization.**

http://www.ico.org/coffee_story.asp (17. 8. 2010)

4. Média

Breuer András: Médiapiac

<http://ktnye.akti.hu/index.php/Médiapiac>

Gálik Mihály: A médiatulajdon hatása a média függetlenségére és pluralizmusára Magyarországon. 2004.

<http://www.mediakutato.hu>

Heszler Róbert: Milliárdos bukta a magyar médiapiacon. 2010.

<http://www.fn.hu>

http://naplo-online.hu/mediakonferencia/20101213_mediakonferencia5

Kurland, D. J. *What is critical reading?*

http://www.criticalreading.com/critical_reading.htm (4. 8. 2010)

***Mass media influence on society*.**

<http://hubpages.com/hub/Mass-Media-Influence-on-Society> (3. 8. 2010)

5. Banán

***How to grow bananas*. Banana.com**

<http://www.banana.com/farming.html> (25. 8. 2010)

***Schools act globally*. Graz: Welthaus Österreich.**

<http://schools.welthaus.at/upload/schulen/pedmat/00000000124.0.pdf> (20. 8. 2010)

***The banana trade.* Banana Link.**

<http://www.bananalink.org.uk/content/view/10/14/lang,en/> (25. 8. 2010)

***Trade union education resources.* Banana Link.**

http://www.bananalink.org.uk/1.5/images/stories/education_materials/union_reps_2_part_session_1_final.pdf (27. 8. 2010)

Trowbridge Filippone, P. (2006). *Banana facts and information.* About.com

<http://homecooking.about.com/od/fruit/a/bananafacts.htm> (25. 8. 2010)

Trowbridge Filippone, P. (2006). *Banana history.* About.com

<http://homecooking.about.com/od/foodhistory/a/bananahistory.htm> (25. 8. 2010)

6. Agroüzemanyagok

Altemeier, I., Reinhard, H. (2009). *The biofuels myth.* Hamburg: Globalfilm.

***Business: Transportation.* Natural resources Canada.**

<http://oee.nrcan.gc.ca/transportation/alternative-fuels/index.cfm?attr=0> (3. 8. 2010)

***Food or fules? Agrofules are hunger in the world.* Welthaus Österreich.**

<http://schools.welthaus.at/upload/schulen/downloads/00000000031.0.pdf> (5. 8. 2010)

***Food or fules? How ot use Earth's soil the best way.* Welthaus Österreich.**

<http://schools.welthaus.at/upload/schulen/downloads/00000000035.0.pdf> (5. 8. 2010)

Koppány et al. (2009). *Šole delujejo globalno.* Budapest: Artemisszio Foundation.

Moja energija.

<http://moja-energija.50webs.com/biodizel.html> (3. 8. 2010)

***Stop the agroufuels craze! (2007).* GRAIN.**

http://www.grain.org/seedling_files/seed-07-07-2-en.pdf (7. 8. 2010)

***Suspend 10 percent biofuels target, says EEA's scientific advisory body (2008).* EEA.**

<http://www.eea.europa.eu/highlights/suspend-10-percent-biofuels-target-says-eeas-scientific-advisory-body> (4. 8. 2010)

Wagner, S. (2010). Poor could pay the price of EU biofuel quota.

http://bioenergy.checkbiotech.org/news/poor_could_pay_price_eu_biofuel_quotas (4. 8. 2010)

7. Rizs

***Calpe C. Status of the world rice market in 2002.* FAO Corporate document repository.**

<http://www.fao.org/docrep/006/y4751e/y4751e03.htm> (27. 8. 2010)

Federation of Small Farmers' Associations of Khaddar Area, North India & Sunstar Overseas Ltd. Fairtrade Foundation.

http://www.fairtrade.org.uk/producers/rice/federation_of_small_farmers_associations.aspx (26. 8. 2010)

International prices: Strong import demand pushes up international prices in November after several months of declines. FAO: Food outlook – Global market analysis.

<http://www.fao.org/docrep/012/ak341e/ak341e05.htm#32> (27. 8. 2010)

N. Vromant (2007). *Combining fish and rice production.* CAB Reviews: Perspectives in Agriculture, Veterinary Science, Nutrition and Natural Resources

<http://www.cabi.org/CABReviews/Default.aspx?LoadModule=Review&ReviewID=80011&site=167&page=1486> (24. 8. 2010)

Rice Market. UNCTAD.

<http://unctad.org/infocomm/anglais/rice/market.htm> (23. 8. 2010)

Schools act globally. Graz: Welthaus Österreich.

<http://schools.welthaus.at> (22. 8. 2010)

World rice production 2009–2010 (2010). Rice trade B2B Marketplace.

<http://www.rice-trade.com/articles/rice-production.html> (23. 8. 2010)

Xiuzhen F. *Rice-fish culture in China.* Freshwater fisheries research centre.

<http://library.enaca.org/AquacultureAsia/Articles/Oct-Dec-2003/13ricefishfang.pdf> (22. 8. 2010)

8. Kakaó

Fair Trade Cocoa Cooperatives. Global Exchange.

<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/cocoa/cocoacooperatives.html> (11. 8. 2010)

Kavokiva Cocoa Co-operative, Côte d'Ivoire. Fairtrade Foundation.

http://www.fairtrade.org.uk/producers/cacao/kavokiva_cocoa_cooperative_cote_divoire_2.aspx (11. 8. 2010)

Samlanchith Chanthavong. TED Case studies – *Chocolate and Slavery: Child Labor in Cote d'Ivoire.*

<http://www1.american.edu/ted/chocolate-slave.htm> (10. 8. 2010)

Společnost pro Fair Trade (2008). *Hořká chuť čokolády. Kakao a dětská práce.* Brno: Společnost pro Fair Trade.

További források globális témáról: <http://hu.gerc-net.info/start.asp?ID=231751&b=4850>.

A magyar Globális Nevelés Tudásközpont címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.

A KÉPEK FORRÁSA

1. **kép:** Greenpeace International, www.greenpeace.org
2. **kép:** Bill McDonald, Plastic Pollution Coalition, Flickr/Creative Commons
3. **kép:** Art_es_anna, Flickr/Creative Commons
4. **kép:** Lori Ann, Flickr/Creative Commons
5. **kép:** Jason Cartwright, Flickr/Creative Commons
6. **kép:** Timothy Takemoto, Flickr/Creative Commons
7. **kép:** Max Nathans, Flickr/Creative Commons
8. **kép:** Wakx, Flickr/Creative Commons
9. **kép:** Mark Heng, Flickr/Creative Commons
10. **kép:** International Rice Research Institute, Flickr/Creative Commons
11. **kép:** International Rice Research Institute, Flickr/Creative Commons
12. **kép:** Joan Vila, Flickr/Creative Commons
13. **kép:** Eosclub, Flickr/Creative Commons
14. **kép:** Mufflevski, Flickr/Creative Commons
15. **kép:** Jon Connell, Flickr/Creative Commons

Fotósorozat a globális polgár egy napjáról: Sašo Kronegger

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

